

Evaluatie vooropleidingseisen pabo

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW

Wouter van Casteren | Joris Cuppen | Josien Lodewick | Tessa Termorshuizen

Evaluatie vooropleidingseisen pabo

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Wouter van Casteren, Joris Cuppen, Josien Lodewick & Tessa Termorshuizen

November 2019

© 2019 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksplan	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Onderzoeksvragen	11
1.3 Onderzoeksverantwoording	12
1.4 Leeswijzer	13
2 Beleidshistorie en implementatie vooropleidingseisen pabo	15
2.1 Beleidshistorie	15
2.2 Totstandkoming en invulling van de maatregelen	16
2.2.1 Wettelijke verankering en implementatie van de vooropleidingseisen	16
2.2.2 Toetsontwikkeling en -afname	16
2.2.3 Ondersteuning bij voorbereiding op toetsen	17
2.3 Samenvattend: de beleidstheorie	18
3 Kwantitatieve analyses: pabo-instroom en -uitval voor en na de toetsen	21
3.1 Toetsdeelname en -resultaten	21
3.2 Instroom pabo voor en na de vooropleidingseisen	23
3.3 Uitval/switchen aan het eind van het eerste studiejaar pabo	25
3.4 Samenvattend: instroom en rendement pabo	25
4 Ervaringen en opinies bij (aankomend) pabostudenten	27
4.1 Aspirant studenten	27
4.1.1 Respons	27
4.1.2 Bekendheid van de toetsen	27
4.1.3 Voorbereiding op de toetsen	28
4.1.4 Oordeel over de vooropleidingseisen	31
4.1.5 Invloed toelatingstoetsen op besluit aanmelding pabo	34
4.1.6 Beoordeling van de toetsen op basis van stellingen	35
4.1.7 Vooropleidingseisen op ander vlak	36
4.1.8 Tevredenheid over aspecten van de toelatingstoetsen	36
4.1.9 Zelfvertrouwen vooraf: inschatting slaagkans	37
4.2 Ervaringen en opinies bij huidige pabostudenten	38
4.2.1 Respons	38
4.2.2 Deelname en succes toets(en)	38
4.2.3 Oordeel over de vooropleidingseisen	38
4.2.4 Vooropleidingseisen op ander vlak	40
4.2.5 Beoordeling van de eisen op basis van stellingen	40
4.2.6 Meerwaarde toelatingstoetsen voor succes op de pabo	41
4.2.7 Voorbereiding op de toelatingstoetsen	42
4.2.8 Slotopmerkingen huidige pabostudenten	42
4.3 Samenvattend: aspirant en huidige pabostudenten	43
5 Ervaringen en opinies bij scholen voor primair onderwijs	45
5.1 Respons	45
5.2 Oordeel over vooropleidingseisen per vakgebied	45
5.3 Vooropleidingseisen op ander vlak	46
5.4 Impact van de vooropleidingseisen	47
5.5 Toekomst vooropleidingseisen	49
5.6 Slotopmerkingen scholenveld po	49
5.7 Samenvattend: opinies en ervaringen scholenveld primair onderwijs	50

6	Ervaringen en opinies bij pabo's en havo- en mbo-scholen	51
6.1	Ervaringen bij pabo's	51
6.1.1	Proces en communicatie	51
6.1.2	Inhoud en niveau toetsen	52
6.1.3	Vorbereiding op de toets	53
6.1.4	Effecten van de vooropleidingseisen	53
6.1.5	Samenvattend: beeld van het draagvlak bij pabo's	55
6.2	Ervaringen bij decanen havo-scholen	56
6.2.1	Proces en communicatie	56
6.2.2	Vorbereiding op de toetsen	56
6.2.3	Effecten van de vooropleidingseisen	56
6.2.4	Samenvattend: beeld van draagvlak bij de decanen havo	57
6.3	Ervaringen bij coördinatoren in het mbo	57
6.3.1	Proces en communicatie	57
6.3.2	Vorbereiding op de toets	57
6.3.3	Inhoud van de toetsen	57
6.3.4	Effecten van de vooropleidingseisen	58
6.3.5	Samenvattend: beeld van het draagvlak bij de coördinatoren mbo	58
7	Samenvatting en conclusies	59
7.1	Samenvattend beeld en advies	59
7.2	Beantwoording afzonderlijke onderzoeksvragen	60
7.3	Hoe verder?	62
	Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen	65

Managementsamenvatting

In opdracht van het ministerie van OCW heeft ResearchNed de bijzondere nadere vooropleidingseisen pabo (hierna: de vooropleidingseisen of de eisen) geëvalueerd. Deze eisen zijn ingesteld in het studiejaar 2015-2016 en behelzen dat aspirant studenten vanuit mbo en havo moeten aantonen over voldoende kennis van aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek te beschikken om toegelaten te worden tot de pabo. Dit kan door eindexamen te doen in deze vakken (alleen havisten) of door een toelatingstoets te maken. Aspirant studenten met een vwo-, hbo-, of wo-diploma voldoen bij voorbaat aan de eisen.

Deze evaluatie betreft primair een kwalitatief onderzoek met focus op de ervaringen met en het draagvlak voor de vooropleidingseisen. Parallel aan deze evaluatie heeft het CPB een kwantitatieve analyse gemaakt van de effecten van de vooropleidingseisen op de pabo-instroom en de doorstroom naar jaar twee van de pabo¹. In het navolgende zijn voor de volledigheid de kwantitatieve kerngegevens voor de pabo kort samengevat.

In deze evaluatie zijn enquêtes uitgezet bij aankomend (aangemelde) en zittende pabostudenten en bij schoolleiders en leraren in het po. Daarnaast zijn interviews afgenomen bij pabo's, havo-scholen (decanen), coördinatoren van mbo-opleidingen en bij landelijke betrokkenen zoals Cito en het landelijk overleg van pabo's (LOBO).

Hierna zijn eerst de kwantitatieve gegevens samengevat, daarna is afzonderlijk voor elke respondentengroep samengevat hoe tegen de vooropleidingseisen wordt aangekeken. Deze samenvatting besluit met enkele conclusies.

Kwantitatieve kerngegevens

Na de invoering van de vooropleidingseisen in 2015 is het volgende zichtbaar:

- De deelname aan de toelatingstoetsen was in het eerste jaar relatief laag, corresponderend met een lage instroom in de pabo. Daarna is de toetsdeelname elk jaar gestegen en ligt die in 2018-2019 ongeveer de helft hoger dan in 2015-2016. Recent is er een sterke stijging bij de individuele deelname vanuit het mbo (+25% van 2017 naar 2018) aan de toetsen.
- De toelatingstoetsen vormen voor een deel van de aspirant studenten een barrière, met name voor mbo'ers, doordat ze zakken voor één of meer toetsen. Voor welk deel exact de toetsen een onoverkomelijke barrière zijn, is lastig te zeggen; van de mbo'ers die in een jaar minstens drie toetsen maken (inclusief herkansingen) is minimaal twee derde deel toelaatbaar. Een onbekend deel van de overige kandidaten is vanwege eerder behaalde toetsresultaten mogelijk ook toelaatbaar.
- De instroom in de voltijdse pabo is direct na de vooropleidingseisen fors gedaald (-34%) en is in de jaren daarna weer stijgende, maar zit in 2018-2019 nog duidelijk (-21%) onder het niveau van direct voor de vooropleidingseisen. Voor vooral aspirant studenten met een niet-westerse migratieachtergrond blijkt het effect groot, met name bij mbo'ers maar – in mindere mate – ook bij havisten met een niet-westerse migratieachtergrond².
- De gedaalde instroom wordt deels gecompenseerd door een gestegen instroom bij de deeltijd en duale pabo-opleidingen. De totale instroom (voltijd, deeltijd en duaal) is in 2018-2019 met ruim 6.600 eerstejaars nog bijna 900 lager dan in 2014-2015.

1 CPB (2019), Effect op instroom en doorstroom van nadere opleidingseisen op de pabo, CPB notitie.

2 CPB(2019).

- De uitval gedurende de voltijdse pabo is met name voor mbo'ers gedaald (met ongeveer 17 procentpunt) en in mindere mate ook voor havisten, dat wil zeggen dat de doorstroom van het eerste naar het tweede jaar na de invoering van de vooropleidingseisen is gestegen, wat de gedaalde instroom deels compenseert.

De kwantitatieve gegevens indiceren tezamen dat de vooropleidingseisen in het eerste jaar een flinke negatieve impact hebben gehad op de instroom in de voltijdse pabo. Daarna vertoont de combinatie van een weer stijgende instroom in de voltijdse pabo, de sterk gestegen instroom in de deeltijd en duale pabo en een gedaalde uitval tijdens de voltijdse pabo, een positieve trend. In 2018-2019 kon dit echter de gedaalde instroom ten opzichte van 2015 (nog) niet geheel compenseren. Voor een nadere analyse van de kwantitatieve effecten zij verder verwezen naar de rapportage van het CPB.

Ervaringen en draagvlak bij (aspirant) pabostudenten

Proces en voorlichting: Het proces van toetsing en de voorbereiding op de toetsen worden overwegend positief beoordeeld door de (aspirant) pabostudenten. Zij zijn vaak tevreden over de voorbereidingsmogelijkheden, de toetsdata en locaties, de herkansingen en over de voorlichting in het algemeen. Vaakst negatief (maar wel bij een minderheid) scoort de voorlichting op de eigen mbo- en havo-school. De bekendheid met de toelatingseisen is bij de aanmelding voor de pabo groot.

Gepercipieerd afschrik-effect/effect op de pabo-deelname: Een substantieel deel (maar wel een minderheid) van de bevroegde (aspirant) studenten vindt dat de toelatingstoetsen voor hen een drempel opwerpen voor de pabo en ook dat de eisen geschikte studenten voor de pabo afweren. Bij de mbo'ers, met name de mbo'ers die zakten voor een toelatingstoets vindt een groter deel dit; gezakte mbo'ers zijn het gemiddeld 'eens'³ met de stellingen dat er drempels zijn voor de pabo en dat er een afschrik-effect is. Anderzijds vindt ook een substantieel deel (wel een minderheid) van alle bevroegde (aspirant) studenten dat de eisen (ook) goede studenten naar de pabo trekken. Een kwart van alle bevroegde mbo'ers en één op de zes van alle bevroegde havisten meldt een negatieve invloed van de eisen te hebben ervaren op de aanmelding voor de pabo. Een bijna even grote groep meldt een positieve invloed. De grootste groep respondenten ervaart geen invloed van de vooropleidingseisen op de keuze voor de pabo.

Ervaren opbrengsten: Veel huidige pabostudenten (per aspect 45-69%) melden nauwelijks tot geen winst te ervaren tijdens hun opleiding van de eerdere inhoudelijke voorbereiding op de pabo. Dit betreft de stage in het eerste jaar, de vakken zelf tijdens de pabo en het succes in de opleiding in het algemeen. Een kleiner deel (wisselend van een achtste deel tot een kwart, iets vaker mbo'ers dan havisten) ziet wel (redelijk) veel bijdrage van de eisen vooraf aan hun huidige succes op de pabo.

Andere/aanvullende eisen: Een meerderheid bij de aspirant studenten en een nog groter deel van de huidige pabostudenten pleit voor aanvullende of andere eisen, waarbij duidelijk het vaakst taal- en rekenvaardigheden zijn genoemd.

Draagvlak: Bij de bevroegde (aankomend) pabostudenten is er overwegend steun voor de toelatingseisen, bij mbo'ers minder dan bij havisten, maar ook bij mbo'ers is een meerderheid het eens met vooropleidingseisen. Belangrijke kanttekening is dat niet-deelnemers aan de toetsen (inclusief dus personen die mogelijk afgeschrikt zijn door de toetsen) niet zijn bevroegd en dat in de respons bij de aspirant studenten de gezakten voor een toelatingstoets zijn ondervetegenwoordigd. Zakkers voor een toets zijn significant vaker negatief over de vooropleidingseisen. Nader bekeken voor de groep mbo'ers blijkt dat de groep gezakte

³ Hierbij geldt dat 1=zeer oneens, 2=oneens, 3=neutraal, 4=eens, 5=zeer eens. Een gemiddelde score van 2,7 betekent dan bijvoorbeeld dat deze groep gemiddeld tussen oneens en neutraal in scoort, maar meer richting neutraal.

mbo'ers ten aanzien van de vooropleidingseisen gemiddeld tussen neutraal en oneens in scoort en de hele groep mbo'ers (na weging⁴) gemiddeld meer richting neutraal gaat ten aanzien van de vooropleidingseisen. De geslaagde mbo'ers scoren tussen neutraal en eens in. Bij de stelling 'het is goed dat er toelatingseisen zijn voor de pabo' blijkt er bij de gezakte mbo'ers wat meer draagvlak voor de eisen: zij scoren op die stelling gemiddeld neutraal en de groep mbo'ers als geheel zit gemiddeld tussen neutraal en eens in. Het draagvlak bij havisten en overige respondenten ligt steeds boven dat bij mbo'ers.

Ervaringen en draagvlak bij schoolleiders en leraren in het po

Gepercipieerd afschrikkende effect/effect op de pabo-deelname: Net als de (aankomend) pabostudenten zien vrij veel (circa 45%) schoolleiders en leerkrachten in het po het risico dat de eisen een drempel vormen voor belangstellenden voor de pabo en een afschrikkende effect hebben. Aan deze groep is niet gevraagd of de eisen nieuwe belangstelling voor de pabo kunnen wekken.

Ervaren opbrengsten: Ruim twintig procent van de schoolleiders en leraren is het er mee eens dat er een effect is van de vooropleidingseisen op de toerusting en de motivatie van stagiairs en startende leerkrachten. Een relatief groot deel (ongeveer de helft) antwoordt hier neutraal of weet het niet. Ongeveer een derde deel van de respondenten is het oneens met de stelling dat de toerusting en motivatie van aankomend leraren zouden zijn verbeterd.

Andere/aanvullende eisen: Veruit de meeste bevroegde schoolleiders en leraren in het po (circa 80%) hebben een wens van aanvullende en/of andere toelatingseisen, waarbij net als bij de (aspirant) pabostudenten reken- en taalvaardigheden duidelijk het vaakst genoemd zijn. Rekenvaardigheden worden momenteel aan het eind van het eerste pabo-jaar landelijk getoetst.

Draagvlak/toekomst: Bij de meerderheid van de schoolleiders en leraren in het primair onderwijs is er steun voor vooropleidingseisen, ook bij respondenten die een acuut lerarentekort ervaren. Als rechtstreeks wordt gevraagd naar de toekomst van de vooropleidingseisen dan antwoordt maar een klein deel (15%) 'afschaffen', maar is wel ongeveer de helft van de respondenten voor integratie van de huidige toetsen in jaar 1 van de pabo. De overige respondenten (circa 40%) zijn voor behoud of zelfs uitbreiding van de eisen. Per saldo indiceren de resultaten vanuit het po dat er steun is voor het stellen van eisen, maar dat de voorkeur daarbij het vaakst uitgaat naar het stellen van die eisen in het eerste jaar van de pabo.

Ervaringen en draagvlak bij pabo's

Proces en voorlichting: Geïnterviewden bij de pabo's melden dat de toetsen intern zijn geaccepteerd, de uitvoering en de voorlichting overwegend soepel verlopen en ook de studenten in het algemeen aan de vooropleidingseisen zijn gewend. Volgens geïnterviewden bij de pabo kunnen een gerichte communicatie en een betere, gerichte ondersteuning en voorbereiding oplossingen bieden voor de negatieve effecten van de vooropleidingseisen op de pabo-instroom bij deelgroepen, zoals personen met een migratieachtergrond.

Gepercipieerd afschrikkende effect/effect op de pabo-deelname: Pabo's melden in het algemeen het aanvankelijk sterke effect van de vooropleidingseisen op de instroom. Circa de helft van de geïnterviewden denkt dat het afschrikkende effect van de eisen nu (grotendeels) is weggeëbd en dat de instroom weer naar het oude niveau gaat of daar al is. Andere geïnterviewden wijzen op het blijvend negatieve effect op de instroom, waarbij voor sommige pabo's sterk meespeelt dat vooral bepaalde groepen extra worden afschrikt of vaker zakken voor de toetsen, in casu mensen met een migratieachtergrond, nieuwkomers, eerstegeneratie-studenten en deeltijders die toetsplichtig zijn (in lijn met de analyses van het CPB).

4 Bij gewogen scores is verdisconteerd dat bij de aspirant studenten de gezakten voor een toets in de respons zijn ondervertegenwoordigd.

Ervaren opbrengsten: Veel geïnterviewden bij pabo's zien de voordelen van vooropleidingseisen: een hoger niveau in het eerste jaar, een homogener studentengroep, minder uitval tijdens de pabo en een mogelijke imagoverbetering die ook mensen kan aantrekken. In de meeste gevallen is er ook (enige) ruimte in het curriculum vrijgevallen om meer aandacht te besteden aan andere (didactische) vaardigheden.

Andere/aanvullende eisen: Bij de pabo's is er geen draagvlak om vooraf nog meer te gaan toetsen.

Draagvlak/toekomst: Bij een meerderheid (circa tweederde deel) van de geïnterviewde pabo's is er steun voor behoud van de vooropleidingseisen en bij de overige pabo's is er ofwel twijfel of enkele keren ook afwijzing van de vooropleidingseisen. Twijfelaars wijzen er op dat er weinig problemen zijn met de uitvoering, maar dat er ook weinig positieve effecten zijn, dat de toetsing ook in het eerste pabo-jaar kan en dat er een negatieve impact op bepaalde groepen is. Bij de afwijzers is het hoofdargument dat de drempel voor de pabo voor bepaalde doelgroepen (met name personen met een migratieachtergrond) te hoog is geworden terwijl de pabo's juist gebaat zijn bij meer diversiteit en multiculturaliteit. De voorstanders betogen onder meer dat de eisen onderdeel zijn van een breder pakket aan maatregelen die het imago en de kwaliteit van de pabo moeten verbeteren. Er is weinig enthousiasme om daar elementen uit te halen, omdat de bouwstenen met elkaar samenhangen en elkaar kunnen versterken. Onverlet het draagvlak voor de vooropleidingseisen dat er overwegend bij de pabo's is, is er een brede wens om samen met alle betrokkenen de vooropleidingseisen opnieuw onder de loep te nemen en de procedures, de voorbereiding op en de inhoud van de toetsen te herijken. Als de vooropleidingseisen zouden vervallen, dan is een belangrijke zorg bij pabo's om de huidige voorbereiding op de pabo vanwege de vooropleidingseisen zo goed mogelijk te behouden.

Ervaringen en draagvlak bij havo- en mbo-scholen

Proces en voorlichting: Bij het proces van toetsing en de voorbereiding op de toetsen hebben geïnterviewden binnen havo en mbo, net als de andere respondentgroepen, weinig kanttekeningen. Over de planning van de toetsen is men positief. De voorlichting over de eisen is voldoende en voldoende tijdig en studenten in het mbo worden ook tijdig voorgelicht over het keuzedeel 'Vorbereiding pabo'. Een aantal opleidingscoördinatoren geeft aan dat de haalbaarheid van de toetsen voor mbo'ers vooral afhankelijk is van een gedegen voorbereiding. Opleidingscoördinatoren zijn het er over eens dat leerlingen voldoende in staat worden gesteld de toetsen voor te bereiden en te halen. De voorbereidingstrajecten vanuit de pabo zijn als zeer positief ervaren.

Gepercipieerd afschrik-effect/effect op de pabo-deelname: In het havo wordt door de decanen amper een afschrik-effect gezien. Soms werken de eisen in eerste instantie afschrikkend, maar is er na een gesprek geen reden meer om er niet voor te gaan, merkt men. De opleidingscoördinatoren in het mbo zijn verdeeld over het afschrik-effect van de toelatingstoetsen: een deel denkt dat dit niet of amper meer aanwezig is, het andere deel denkt van wel. Door zowel decanen als mbo-coördinatoren is aangegeven dat het afschrik-effect eerder zit bij de rekentoets in het eerste jaar van de pabo en tevens dat de zwaarte van het beroep leerkracht meer kan afschrikken dan de vooropleidingseisen. Volgens geïnterviewden in het mbo speelt bij de verminderde belangstelling voor de pabo ook een rol dat de werkgelegenheid voor onderwijsassistenten momenteel zeer goed is.

Ervaren opbrengsten: Decanen in havo geven aan dat de eisen kunnen zorgen voor een bewustere studiekeuze en voor een zelfselectie bij twijfelaars en dat het studierendement bij de pabo daardoor gestegen is. Ook kunnen volgens hen de eisen statusverhogend werken. Coördinatoren in het mbo merken dat studenten vanwege de vooropleidingseisen een bewustere studiekeuze maken, zich beter op de pabo voorbereiden en dat het studierendement bij de instromers gestegen is. Studenten zijn niet alleen beter voorbereid op de toetsen, maar ook op de pabo/het hbo als geheel.

Draagvlak/toekomst: De helft van de geïnterviewde decanen en coördinatoren in het mbo is voor behoud van de vooropleidingseisen en bij de andere helft is er deels twijfel en meestal afwijzing c.q. is men voorstander van verplaatsing van de toetsing naar het eerste jaar van de pabo. Bij de decanen speelt mee dat de toetsen vaak geen probleem vormen voor havisten en een positief effect hebben op bewust kiezen voor de pabo, het imago van de pabo en het studierendement. Een deel van de decanen is echter ten principale van mening dat een havo-diploma toegang tot het hbo zou moeten bieden. Ook twijfelt men of de eisen bijdragen aan het oplossen van het lerarentekort; het afschrikkende effect van de toetsen op het havo wordt echter wel overwegend als gering of afwezig beoordeeld. Een deel van de geïnterviewde opleidingscoördinatoren in het mbo vindt zoals gezegd het afschrikkende effect dat van de vooropleidingseisen uitgaat wel een reële factor. Bij de coördinatoren in het mbo speelt sterker mee dat de eisen de aanpak van het lerarentekort in de weg staan; zakken voor de toetsen is daarbij ook een factor. Vanuit het mbo is dan ook aangegeven dat een goede voorbereiding op de pabo essentieel blijft en behouden zou moeten worden.

Totaalbeeld en slotconclusies

De resultaten tezamen tonen ten eerste dat de vooropleidingseisen in korte tijd zijn ingeburgerd en dat de voorlichting, de voorbereiding op en de uitvoering van de toetsen in het algemeen goed verlopen. Bij geen enkele respondentengroep is hierover noch over andere praktische aspecten van de vooropleidingseisen belangrijke ontevredenheid te noteren en de bekendheid van de vooropleidingseisen bij de doelgroep is hoog. Kanttekening hierbij is nogmaals dat de groep afgeschrikten niet direct bevraagd is.

Bij de opbrengstenkant is zichtbaar dat de meeste beoogde doelen van de vooropleidingseisen (conform de beleidstheorie daarachter) in elk geval deels zijn gerealiseerd:

- De nadere vooropleidingseisen leiden inderdaad tot een hoger instroomniveau, zij het niet alleen door de beoogde betere voorbereiding op de pabo, maar ook door een (zelf)selectie-effect.
- De niveauverschillen tussen instromers zijn kleiner geworden en er is daardoor (wat) meer tijd beschikbaar in het curriculum voor didactische vaardigheden. Ook zijn de bijspijkerprogramma's voor de zaakvakken overal vervallen. Dit betreft echter overwegend (kleine) verschuivingen binnen het pabo-programma. Een noemenswaardige vermindering van de overladenheid van het totale pabo-programma is niet geconstateerd.
- Uitval/switchen gedurende de pabo zijn gedaald. De verklaring hiervan lijkt minder te zitten bij het vanwege de voorbereiding gestegen kennisniveau en meer bij een selectie via de toetsen op motivatie, competenties en algemene studievaardigheden.
- De beoogde hogere kwaliteit van pabo-gediplomeerden is nog niet goed aan te tonen (er is nog geen cohort afgestudeerden dat in dit onderzoek kon worden betrokken); sommige respondenten zien een positief effect bij stagiairs wat betreft toerusting en motivatie, maar veel anderen niet.

Daar staat tegenover dat er belangrijke negatieve effecten uit deze evaluatie blijken. De instroom in de voltijdse pabo heeft direct na de invoering van de eisen een stevige knauw gekregen, die de pabo nog niet te boven is. Bij betrokkenen en uit kwantitatieve analyses blijken vooral zorgen over de toegankelijkheid van de pabo voor mbo'ers in het algemeen en personen met een niet-westerse migratieachtergrond in het bijzonder. Pabo's hebben een wens om met hun studenten een afspiegeling te zijn van de bevolking en de vooropleidingseisen lijken dit streven te hinderen doordat kandidaten met een migratieachtergrond zich vaker laten afschrikken en volgens geïnterviewden ook vaker zakken voor de toelatingstoetsen. Dit vormt vanuit de voorliggende evaluatie het belangrijkste aandachtspunt bij de beleidsdiscussie over de toekomst van de vooropleidingseisen. Dit laat onverlet dat ook is gebleken dat de instroom in de voltijdse pabo weer aantrekt, de uitval is verlaagd, dat recent de belangstelling vanuit het mbo voor de toelatingstoetsen sterk is gestegen en dat de trend in de instroom en de uitval op termijn uitzicht biedt op een pabo-uitstroom die weer op het niveau van voor de vooropleidingseisen ligt.

Hoe verder?

Bij de vraag hoe nu verder is van belang dat het draagvlak voor de vooropleidingseisen wisselt van gemiddeld neutraal tot positief. Een gemiddeld gezien neutraal of neutraal-kritisch oordeel is er bij de mbo'ers die zakten voor een toelatingstoets, decanen in het havo en de coördinatoren van mbo-opleidingen. Bij de overige bevroagden is er overwegend draagvlak voor de vooropleidingseisen, met wel kanttekeningen voornamelijk bij het afschrikeffect. Daarbij is er bij deze bevroagden een flinke groep voorstander (bij het scholenveld po ongeveer de helft) om de eisen in het eerste pabo-jaar te positioneren, zoals bij de huidige rekentoets. Bij de wens van aanvullende eisen zijn door respondenten vaak ook de reken- (en taal)vaardigheden genoemd. Niet duidelijk uit deze evaluatie wordt of sommige respondenten een soort ruil voor ogen hebben: taal en rekenen voortaan vooraf toetsen en geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek in het eerste jaar van de pabo. Echter, omdat in dit onderzoek herhaaldelijk het afschrikeffect van de rekentoets groter is genoemd dan van de huidige toelatingstoetsen, zou zo'n ruil waarschijnlijk de nadelige effecten op de pabo-instroom niet oplossen en mogelijk verergeren.

In het algemeen zijn er vier opties bij de vooropleidingseisen te onderscheiden.

1. Behoud van de vooropleidingseisen. Bij deze optie komt er uit de voorliggende evaluatie een behoefte om het gesprek te voeren over de optimalisering van de maatregel. Agendapunten voor dat gesprek zijn:

- Het afschrikeffect minimaliseren voor mbo'ers en met name mensen met een migratieachtergrond;
- de voorbereiding verder verbeteren en uniformeren, waarbij de pabo's meer het voortouw (met financiële middelen) zouden kunnen krijgen;
- de slaagkans voor de toetsen zo mogelijk meer cultuurneutraal te maken, de aard van de toetsing zo mogelijk beter laten aansluiten op mbo'ers en de slaagkans optimaliseren;
- de kerndoelen van de toetsing helder vaststellen (basiskennis borgen, selectie-instrument, inzicht of kennis meten, ook andere kennis, vaardigheden en motivatie/geschiktheid meten?) en de inhoud daarop herijken.

2. Afschaffing van de vooropleidingseisen. Bij deze optie is het voornaamste agendapunt dat bij veel geïnterviewden er de wens is om de vanwege de vooropleidingseisen verbeterde voorbereiding op de pabo zo goed mogelijk te behouden en blijvend te integreren in de aanmelding en de toelating tot de pabo.

3. De huidige toelatingstoetsen in jaar 1 positioneren. Het selectie-effect bij instroom kan bij deze optie dan verminderen, maar de uitval aan het eind van jaar 1 kan groeien. Kanttekening is voorts dat deze optie minder bijdraagt aan het doel van minder verschillen tussen studenten en het afschrikeffect mogelijk niet geheel oplost; in de interviews is aangegeven dat er vanuit de rekentoets in jaar 1 immers ook een afschrikeffect uitgaat op aspirant studenten. Agendapunt is ook bij deze optie het behoud van de huidige voorbereiding op de pabo.

4. Toelatingstoetsen met de mogelijkheid van een voorwaardelijke start. In deze optie blijven de voor bepaalde groepen verplichte toelatingstoetsen en de voorbereiding daarop bestaan. Bij slagen volgt er een vrijstelling in het eerste jaar van de pabo, bij zakken een voorwaardelijk toelating waarbij in jaar 1 de kennis dient te worden bijgespijkerd (in directe relatie tot het bindend studieadvies). Om te stimuleren dat aanmelders zich goed blijven voorbereiden op de toetsen, is een mogelijkheid dat elke kandidaat maar één herkansing mag meenemen in het eerste pabojaar. Alternatieve mogelijkheid is een staffel waarbij beneden een bepaald aantal goede antwoorden er geen toelaatbaarheid is, daarboven een voorwaardelijke toelaatbaarheid en bij toetsresultaten volgens de huidige norm er een vrijstelling is voor de toets in jaar 1.

1 Inleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksplan

1.1 Inleiding

Met de Wet Kwaliteit in verscheidenheid zijn met ingang van collegejaar 2015-2016 de 'Bijzondere nadere vooropleidingseisen voor de pabo' (hierna: vooropleidingseisen of kortweg eisen) ingevoerd⁵. Aspirant studenten vanuit mbo en havo moeten sindsdien aantonen over voldoende kennis van aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek te beschikken om toegelaten te worden tot de pabo. Dit kan door eindexamen te doen in deze vakken of door een toelatingstoets te maken bij een pabo-instelling. Studenten met een vwo-, hbo-, of wo-diploma voldoen bij voorbaat aan de vooropleidingseisen.

Met het behalen van de toelatingstoetsen zouden studenten bij de start van de opleiding voldoende basiskennis in huis moeten hebben om de pabo succesvol af te ronden en kan er meer ruimte in het pabo-curriculum ontstaan om pedagogisch-didactische vaardigheden aan te leren.

Bij de invoering van de eisen werd bepaald dat deze na niet al te lange tijd geëvalueerd zouden worden en de Tweede Kamer heeft daarna verzocht deze evaluatie af te ronden in 2019⁶. De voorliggende rapportage geeft invulling aan de afspraken over de evaluatie van de vooropleidingseisen. De evaluatie is door ResearchNed in opdracht van het ministerie van OCW uitgevoerd in de periode mei-oktober 2019. In deze evaluatie zijn enquêtes uitgezet bij aankomend en huidige pabostudenten en bij schoolleiders en leraren in het primair onderwijs en is gesproken met betrokkenen bij pabo's, havo- en mbo-scholen en landelijke organisaties.

1.2 Onderzoeksvragen

Het onderzoek heeft als doel de effecten van de invoering van de vooropleidingseisen voor de pabo te evalueren. De onderzoeksvragen zijn weergegeven in onderstaand kader.

Algemeen/effecten

- Voldoen de inhoud en de hoogte van de vooropleidingseisen?
- Worden de goede kennisgebieden getoetst?
- Hoe worden de vooropleidingseisen ervaren en wat is – na enkele jaren ervaring – het draagvlak onder pabo's, studenten en afnemend veld?
- Wat voor invloed heeft de invoering van de vooropleidingseisen gehad op het curriculum van de pabo? Zorgen de eisen ervoor dat er minder druk komt op het curriculum? Heeft dit een verbetering van de kwaliteit van de opleiding als gevolg?
- Zijn de doelen van de invoering van de vooropleidingseisen bereikt?

Opzet en uitvoering van de toelatingstoetsen

- Hoe vindt de vertaling plaats van de eisen in de regeling naar de toetsing in de praktijk?
- Zijn het systeem en de procedure van toetsing van de vooropleidingseisen toegankelijk en transparant?
- Hoe wordt het moment van toetsen ervaren door pabo's, studenten en het afnemend veld? Zijn er hierin verbeteringen mogelijk?
- Hoe is in het MBO, het VO en door de pabo's zelf ingespeeld op de vooropleidingseisen? Welke succesfactoren en knelpunten zijn hierbij te constateren, onder andere op het vlak van samenwerking met de pabo's?

Vorbereiding op en communicatie over de toelatingstoetsen

- Worden aankomende studenten voldoende in staat gesteld aan de vooropleidingseisen te voldoen?
- Is de informatie over de vooropleidingseisen toereikend voor aankomende studenten?

5 De invoering van de eisen kwam onder andere voort uit het advies van de Commissie Meijerink uit 2012.

6 Kamerstukken II 2017-2018, 2611, (Aanhangsel van de Handelingen)

1.3 Onderzoeksverantwoording

In dit onderzoek zijn vier hoofdbronnen benut.

Data-analyses/stroomgegevens

Het accent in de onderhavige evaluatie lag op kwalitatieve aspecten. Zoals gezegd is parallel aan dit onderzoek door het CPB een kwantitatieve analyse uitgevoerd. De in het voorliggende rapport opgenomen kwantitatieve analyse is afgestemd met de resultaten van de CPB-analyses. Voorts is voor de beschrijving van de toetsdeelname en de slagingspercentages gebruik gemaakt van kwantitatieve data van Cito, die de toelatingstoetsen pabo maakt.

Digitale enquêtes

In dit onderzoek zijn drie digitale enquêtes uitgezet:

- Ten eerste zijn de ervaringen en opinies rondom de vooropleidingseisen gepeild bij de groep aspirant studenten die zich in het afgelopen studiejaar (2018-2019) heeft aangemeld bij een pabo en die mogelijk één of meer toelatingstoetsen moesten doen. Deze enquête is uitgezet via een aantal pabo's, in de periode vlak voor de zomervakantie van 2019.
- Via een panelbestand zijn vlak na de zomervakantie van 2019 huidige pabostudenten benaderd met een enquête. Deze studenten zijn ingestroomd in verschillende studie jaren.
- Via een panelbestand zijn vlak na de zomervakantie van 2019 schoolleiders en leraren in het primair onderwijs benaderd met een enquête.

De respons op de drie enquêtes is weergegeven bij de beschrijving van de resultaten per enquête, in hoofdstukken 4 en 5.

Interviews pabo's en aanleverend scholenveld

Ten behoeve van dit onderzoek zijn circa 30 interviews afgenomen bij pabo's en het aanleverend scholenveld in havo en mbo. Hiervoor zijn semigestructureerde interviewprotocollen benut met vragen naar de effecten van de vooropleidingseisen, de communicatie over de eisen, de uitvoering van de toelatingstoetsen, de voorbereiding op de toelatingstoetsen en het draagvlak voor de vooropleidingseisen. Er zijn gesprekken gevoerd met:

- opleidingscoördinatoren, deels samen met vakdocenten, bij tien pabo's. Vier van deze pabo's zijn zelfstandige pabo's, de overige onderdeel van een bredere hogeschool. De instellingen zijn regionaal en qua stedelijkheid gespreid;
- een groepsgesprek is gevoerd met de agendacommissie van het LOBO, met aanwezigheid van directeurs/managers van meerdere pabo's;
- coördinatoren van tien mbo-opleidingen Onderwijsassistent;
- tien decanen in het havo.

Overige interviews

Voorts zijn interviews afgenomen bij het CPB, de VO-raad, de MBO Raad, het LOBO en Cito. De input daaruit is benut voor de aanscherping van de bevraging in de enquêtes en in interviews en de overall analyse en interpretatie van de onderzoeksresultaten. In twee afzonderlijke gesprekken met drie medewerkers van Cito stond de toetsontwikkeling en -inhoud en de organisatie van de toetsafname centraal.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 schetst de beleidshistorie van de vooropleidingseisen. Lezers die daarmee bekend zijn, kunnen dit gedeelte eventueel overslaan. De onderzoeksresultaten zijn samengevat in vier inhoudelijke hoofdstukken:

- hoofdstuk 3 beschrijft de kwantitatieve aspecten bij de vooropleidingseisen: de deelname aan de toetsen, slagingspercentages en de ontwikkeling in de instroom en de uitval aan de pabo's.
- hoofdstuk 4 doet verslag van een enquête bij aankomend en huidige pabostudenten met betrekking tot de toelatingstoetsen.
- hoofdstuk 5 bevat de resultaten van een enquête onder schoolleiders en leraren in het primair onderwijs.
- hoofdstuk 6 beschrijft, op basis van interviews, de opinies en ervaringen bij pabo's en bij het aanleverende scholenveld voor de pabo's (havo en mbo).

De samenvatting en conclusies alsmede de beantwoording van de voorgelegde evaluatievragen zijn opgenomen in hoofdstuk 7.

2 Beleidshistorie en implementatie vooropleidingseisen pabo

Dit hoofdstuk schetst hoe de vooropleidingseisen tot stand zijn gekomen en hoe de implementatie ervan is verlopen.

2.1 Beleidshistorie

Voor 2015 waren er al langere tijd zorgen over de zwaarte en de inhoud van de lerarenopleidingen. De vooropleidingseisen voor de pabo vinden hun oorsprong in het advies Een goede basis van de Commissie Kennisbasis Pabo (Commissie Meijerink) uit 2012. Die commissie had als opdracht een overzicht aan te leveren van de kennis die voor iedere startbekwame leraar minimaal noodzakelijk is. De Commissie werd gevraagd een review van de bestaande kennisbases te geven en daarbij te beoordelen of deze de vakkennis bevatten (zowel in samenhang als ieder afzonderlijk) die een beginnende leraar basisonderwijs moet beheersen om in alle groepen van het basisonderwijs onderwijs te kunnen verzorgen. Daarbij moest de commissie ook rekening houden met de studeerbaarheid van de opleiding: past dit binnen de opleiding? De Commissie concludeerde unaniem dat 'de voorliggende kennisbases als geheel volstrekt niet passen binnen de opleiding'. De vakinhoudelijke kennis en kwaliteit moeten omhoog (wens), maar de opleidingstijd is beperkt (werkelijkheid). De Commissie kwam tot een combinatie van vijf maatregelen, voor tijdens en na de opleiding:

- eisen stellen aan de instroom;
- ontwikkelen van een beperkt kerncurriculum voor alle vakken (een brede cognitieve basis);
- landelijke toetsing als extra garantie voor (een deel van) dat kerncurriculum;
- ontwikkelen van mogelijkheden tot profilering op één of meerdere vakken;
- aanvullende bekwaamheidseisen in de inductieperiode.

De eerste maatregel, eisen stellen aan de instroom, is de grondslag voor de vooropleidingseisen. De verschillen in voorkennis van de diverse instromers (vanuit vwo, havo en mbo) zijn groot, waardoor het ingangsniveau sterk kan variëren. De pabo's moeten deze verschillen opvangen en overbruggen, wat ten koste kan gaan van de aandacht voor de overige opleidingsinhoudelijke kennis en vaardigheden. De Commissie Kennisbasis Pabo adviseerde daarom het aanscherpen van de toelating tot de pabo door het formuleren van bijzondere nadere vooropleidingseisen. Hoofddoel daarvan was dat hiermee wordt voorkomen dat pabo's binnen het curriculum tijd moeten besteden aan het wegwerken van lacunes in de voorkennis van studenten waardoor de overladenheid van het curriculum kan worden beperkt. Het kost de pabo's veel tijd om de verschillen in ingangsniveau weg te werken en dat gaat ten koste van de kwaliteit, zo redeneerde ook de staatssecretaris van OCW in 2012.⁷

Het instellen van formele vooropleidingseisen voor een aantal schoolvakken vergt volgens de Commissie Meijerink keuzes ten aanzien van de vakken waarvoor voorkennis vereist wordt, het niveau van voorkennis dat geëist wordt en wie er verantwoordelijk wordt voor de vooropleidingseisen. Instromers moeten volgens de Commissie in de toekomst toelatingstoetsen maken voor Engels⁸, aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkunde/biologie, tenzij een van deze vakken in het vakkenpakket zit.⁹

7 Brief van De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 2 juli 2012. Kamerstukken II, 31288, 303.

8 Engels, Nederlands en rekenen werden verplichte examenvakken in het vo en mbo, waarmee de kennis van instromende studenten in de pabo werd gewaarborgd (Kst. 33 519 nr 6).

9 HBO-raad (2012). Een goede basis. Advies van de Commissie Kennisbasis Pabo.

2.2 Totstandkoming en invulling van de maatregelen

2.2.1 Wettelijke verankering en implementatie van de vooropleidingseisen

De door de Commissie voorgestelde instroomeisen zijn als onderdeel van de Wet Kwaliteit in verscheidenheid ingevoerd. Hiermee wordt van aspirant studenten gevraagd of zij beschikken over voldoende kennis op bepaalde gebieden en wordt dit zo nodig aangetoond door het afleggen van kennistoetsen. Voor studenten die in het bezit zijn van een vwo-diploma, een bachelor- of een mastergraad gelden de nadere vooropleidingseisen niet. Aspirant studenten die succesvol examen hebben gedaan of een havo/vavo-certificaat hebben behaald in het desbetreffende vak (in het geval van natuur & techniek voldoet natuurkunde, biologie, of natuur, leven en technologie), hebben voor dat vak ook voldaan aan de eis voor toelating. De verwachting bij de invoering van de maatregel was dat veel havo-scholieren niet alle benodigde vakken gekozen zouden hebben en dus voor één of twee gebieden toelatingstoetsen moesten doen. Omdat de gevraagde vakken in het mbo geen examenvakken zijn, moeten alle mbo-studenten alledrie de toelatingstoetsen doen.¹¹

Het vereiste kennisniveau is, op advies van de Commissie, vergelijkbaar met havo-3/vmbo-t-4¹⁰. De uitwerking en invoering van de ‘nadere vooropleidingseisen voor de pabo’ vond plaats in de ‘Wijziging van de Regeling aanmelding en toelating hoger onderwijs’ en trad per 1 september 2015 in werking¹¹. De vooropleidingseisen voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek gelden met ingang van collegejaar 2015-2016. Hierin is concreet vastgelegd dat kandidaten een bepaald niveau moeten halen voordat zij toegelaten kunnen worden tot de pabo, in de kennisgebieden aardrijkskunde, geschiedenis en natuur (waaronder biologie, thans natuur & techniek). Een kandidaat dient op alle kennisgebieden te beschikken over het juiste kennisniveau, zoals uitgewerkt in de wijziging. De kennisniveaus zijn tot stand gekomen na advies van SLO (het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling).

2.2.2 Toetsontwikkeling en -afname

Het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) heeft in samenwerking met Cito, opleiders van de pabo's en mbo-instellingen en medewerkers van de sectorraden in het vo, mbo en hbo de leerdoelen opgesteld waarin is opgenomen over welke kennis aspirant studenten moeten beschikken als ze in willen stromen op de pabo¹². Vervolgens heeft Cito in opdracht van de Vereniging Hogescholen en OCW, samen met de pabo's de toelatingstoetsen Aardrijkskunde, Geschiedenis en Natuur & Techniek ontwikkeld (naast de wiscat-pabo rekentoets)¹³.

Hierbij is in de interviews vanuit het mbo aangetekend dat de door Cito ontwikkelde toelatingstoetsen niet goed aansluiten op het mbo en de in het mbo gebruikelijke wijze van examinering. Voor het mbo-keuzedeel ‘Voorbereiding op de pabo’ is daarom in het mbo bewust gekozen voor een examinering volgens mbo-systematiek en wijkt daarmee de toetsing in het keuzedeel ‘Voorbereiding pabo’ af van de toelatingstoetsen voor de pabo. Bij de beschrijving van de onderzoeksresultaten hierna is dit verschil op enkele plekken relevant.

10 Kamerstukken II 2012-2013, 33519, 3 (Memorie van toelichting).

11 Staatscourant. 2015, nr. 8315.

12 Zie bijv: SLO (2014). Handreiking geschiedenis. Toelichting bij de bijzondere nadere vooropleidingseisen voor de pabo.

13 Cito (2019). Toetsen voor de pabo. Toelatingstoetsen Aardrijkskunde, Geschiedenis, Natuur & Techniek. Geraadpleegd van <https://www.cito.nl/onderwijs/hoger-onderwijs/pabo-toelatingstoetsen>.

De oorspronkelijke entreetoetsen voor de pabo die voor 2015 bestonden, waren gemodelleerd naar havo-3 niveau. Bij de huidige toelatingstoetsen zijn er drie uitgangspunten¹⁴:

Naar thematiek/inhoud:

1. het curriculum van de pabo;
2. de onderwerpen die in het primair onderwijs aan de orde komen.

Naar complexiteit/niveau:

3. het niveau dat in havo 3 wordt gevraagd.

Bij het feitelijk construeren van de toetsen door Cito is de handreiking van SLO de basis en ligt vervolgens de eerste focus op het instapniveau pabo qua thematiek en inhoud en ten tweede op onderwerpen die in het primair onderwijs in elk geval aan de orde komen. De complexiteit van de vraagstellingen wordt daarna genormeerd op havo-3 niveau. Als Cito concepttoetsen heeft gemaakt, worden vervolgens in een expertgroep (de vaststellingscommissie) alle toetsvragen besproken, met per vakgebied ook drie vakdocenten van de pabo's. De vaststellingscommissie kan toetsvragen die als te veel of te weinig complex of als niet passend bij de lesprogramma's van de pabo's en het primair onderwijs worden gezien, nog bijstellen of afvoeren. De aldus vastgestelde drie toetsen voor geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek worden in een volgend schooljaar benut. De in de voorgaande schooljaren benutte toetsen zijn beschikbaar als oefentoetsen voor aspirant studenten.

Afname van de toelatingstoetsen

Elke toets bevat 60 meerkeuzevragen, waarvan een deelnemer er minimaal 40 goed moet beantwoorden voor een positief resultaat. Een aspirant student vanuit het mbo beantwoordt dus in totaal 180 meerkeuzevragen waarvan er minimaal 120 goed moeten zijn, voor toelating tot de pabo. Voor een havist is het aantal te maken toetsen zoals gezegd afhankelijk van diens eindexamenpakket.

Tot het schooljaar 2016-2017 mochten kandidaten maximaal vier toelatingstoetsen afleggen, inclusief herkansing(en). Bij een deelname aan drie toetsen kon een kandidaat dus maximaal voor één toets zakken en daarin herkansen. Er was dan nog wel de mogelijkheid van een assessment voor mbo'ers indien één toets niet was gehaald. Vanaf schooljaar 2017-2018 mogen kandidaten alle toetsen herkansen, maar is tegelijkertijd wel de mogelijkheid van het assessment vervallen.

2.2.3 Ondersteuning bij voorbereiding op toetsen

In de ondersteuning van aspirant pabostudenten ter voorbereiding op de toelatingstoetsen zijn drie fasen te onderscheiden.

2013-2016

Om mbo-studenten en havisten te ondersteunen bij de voorbereiding op toelatingstoetsen, is vanuit het ministerie van OCW in samenwerking met de MBO Raad, VO-raad en de Vereniging Hogescholen in 2014 het project 'Goed voorbereid naar de pabo' gestart¹⁵. Voor de ontwikkeling van toetsitems en toetsbanken en voor de afname van de toelatingstoetsen is door het ministerie van OCW vanaf 2013 de subsidie Een goede basis aan de Vereniging Hogescholen toegekend. Voor het voorbereiden van mbo-studenten en havo-leerlingen op de bijzondere nadere vooropleidingseisen, en daarmee op de toelatingstoetsen, is door het ministerie met ingang van 2014 de subsidie Instroom pabo aan de MBO Raad toegekend.

¹⁴ Bron: twee interviews met Cito.

¹⁵ In begeleidingscommissie voor dit project participeren naast de genoemde organisaties ook het LOBO (Landelijk Overleg van pabo's), LICA (Landelijk Informatie- en Expertisecentrum Aansluiting HBO), de NRTO (de koepel van particuliere onderwijsinstellingen) en studentenbonden voor het mbo (JOB), vo (LAKS) en ho (ISO).

De ondersteuning bestond/bestaat uit leermaterialen voor zelfstudie via de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl en een bijscholingsprogramma in iedere regio in de vorm van lessen en andere ondersteunende activiteiten.¹⁶ De essentie is dat scholen en pabo's samenwerken om studenten die naar de pabo willen voldoende voor te bereiden op de vooropleidingseisen en de pabo zelf.¹⁷ Elke regio kon intensiveringsactiviteiten aanvragen bij de landelijk projectleider. In het mbo zijn hiertoe keuzedelen die voorbereiden op de pabo ontwikkeld; deze zijn sinds 2018-2019 samengevat in één keuzedeel 'Voorbereiding pabo'. Een groot deel van de mbo-instroom in de pabo is afkomstig van de verwante mbo-opleiding Onderwijsassistent. Vanuit deze verwante opleiding worden studenten tijdig geattendeerd op het keuzedeel 'Voorbereiding pabo', maar vanuit de niet-verwante mbo-opleidingen hoeft dat niet of minder het geval te zijn. Voor deze groep is een pilot 'stimulering doorstroom niet-verwant mbo naar pabo' ingericht.¹⁷

2016-2018

De minister van OCW maakte op 31 oktober 2016 bekend dat het project Instroom pabo verlengd en geïntensiveerd werd, om potentiële studenten beter voor te bereiden op de toelatingstoetsen, bijvoorbeeld door hen meer persoonlijke begeleiding te bieden. Ook konden mbo-instellingen investeren in de professionalisering van docenten die het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' gaan vormgeven. Daarnaast kregen mbo-instellingen en de pabo's mogelijkheden extra in te zetten op het werven van mbo-studenten uit niet-verwante opleidingen. De verlenging bood studenten die nog geen gebruikmaakten van keuzedelen, de kans zich voor te bereiden op de toelatingstoetsen.

2018 en verder

Na het aflopen van de intensivering van het project Instroom Pabo, is er van september 2018 tot en met augustus 2022 een nieuwe subsidie beschikbaar gesteld ten behoeve van de ontwikkeling en bekostiging van de afname van de toelatingstoetsen, het beheer van de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl, de organisatie van de (beperkte) landelijke ondersteuning en het ontwikkelen van een duurzaam perspectief op de toelatingstoetsen. De specifieke voorbereiding van aspirant studenten op de toelatingstoetsen is hiermee belegd bij de volgende partijen:

- Mbo-studenten worden op de toelatingstoetsen voorbereid in het keuzedeel 'Voorbereiding pabo'.
- Havisten worden, indien gewenst, ondersteund door de pabo's zelf,
- De overige aspirant studenten (mbo-studenten die het keuzedeel niet konden volgen en deeltijdstudenten) kunnen in februari en in september landelijke trainingsbijeenkomsten volgen.

Studenten die van bovenstaande mogelijkheden geen gebruik willen maken, kunnen zich aan de hand van de inhoudelijke informatie op de landelijke website zelfstandig voorbereiden op de toelatingstoetsen.

2.3 Samenvattend: de beleidstheorie

Samengevat zijn onderstaand de uitgangspunten bij de regeling zoals die nu geldt.

De vooropleidingseisen hebben uiteindelijk als doel de lerarenopleiding te verbeteren, qua kwaliteit en (eind)niveau, rendement en overladenheid van het curriculum. Mechanismes hierachter zijn de volgende:

- door het hogere basisniveau van studenten is er minder behoefte aan het wegwerken van lacunes gedurende de opleiding en kan er tijdens de pabo meer tijd en aandacht zijn voor pedagogisch-didactische vaardigheden.

¹⁶ Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 14 mei 2014. Referentie 587060

¹⁷ Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 16 februari 2018. Referentie 1322028

- verschillen in vooropleiding leiden tot een verschillend instroomniveau op de kennisgebieden aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek: de vooropleidingseisen zorgen er voor dat er een meer homogene studentenpopulatie is, wat voor docenten en voor studenten zelf prettiger en sneller werkt;
- doordat de studenten die voorheen een negatief bindend studieadvies kregen en de opleiding niet afmaakten nu bij voorbaat niet instromen en doordat studenten inhoudelijk beter voorbereid zijn op de pabo, daalt het aantal uitvallers en switchers tijdens de pabo.

Aannames hierbij zijn:

- nadere vooropleidingseisen leiden tot een hoger instroomniveau;
- de niveauverschillen tussen instromers worden door de vooropleidingseisen kleiner;
- een hoger instroomniveau levert minder kennislacunes op en meer tijd voor het curriculum;
- meer tijd voor het curriculum betekent een hogere kwaliteit bij pabo-geëdiplomeerden;
- uitval/switchen dalen bij een hoger instroomniveau.

In het navolgende moet duidelijk worden in hoeverre deze aannames kloppen. In de eindconclusies zijn daartoe de bevindingen in deze evaluatie afgezet tegen de aannames en verwachtingen in de beleidstheorie.

3 Kwantitatieve analyses: pabo-instroom en -uitval voor en na de toetsen

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste kwantitatieve gegevens in verband van de vooropleidingseisen samengevat. Deze data zijn afkomstig van Cito, CPB en OCW/DUO). Kanttekening hierbij is dat de kwantitatieve effectanalyse van de vooropleidingseisen parallel aan het voorliggende onderzoek is uitgevoerd door het CPB¹⁸. Voor conclusies over het kwantitatieve effect van de vooropleidingseisen zij verwezen naar de betreffende CPB-publicatie. Kerngegevens in het navolgende zijn:

- deelname aan de toelatingstoetsen en de slagingspercentages van de toetsen;
- de ontwikkeling van de instroom in de pabo, voor en na de vooropleidingseisen;
- de ontwikkeling van de doorstroom naar jaar 2 van de pabo (uitval/switchen pabo), voor en na de vooropleidingseisen.

3.1 Toetsdeelname en -resultaten

Aantallen individuele kandidaten en aantallen gemaakte toetsen zijn stijgende

Uit de Cito-data is af te leiden dat het aantal individuele deelnemers aan de toelatingstoetsen in de afgelopen twee jaar is gestegen van 6.253 in 2017-2018 naar 6.790 deelnemers in 2018-2019¹⁹. Voor eerdere jaren zijn er geen betrouwbare cijfers over unieke deelnemers beschikbaar. De stijging in 2018-2019 komt geheel voor rekening van mbo'ers; het aantal deelnemende mbo'ers steeg van 2017-2018 naar 2018-2019 met ruim een kwart, van bijna 2.400 naar ruim 3.000 (Tabel 3.1). De kandidaten in een bepaald studiejaar kunnen in het daaropvolgend studiejaar starten aan de pabo.

Tabel 3.1: Individuele deelnemers toetsen, naar vooropleiding, 2017-2018 en 2018-2019

Vooropleiding	Kandidaten 2017-2018	Kandidaten 2018-2019
Mbo	2.398	3.024
Havo*	3.132	3.025
Overig	723	741
Totalen	6.253	6.790

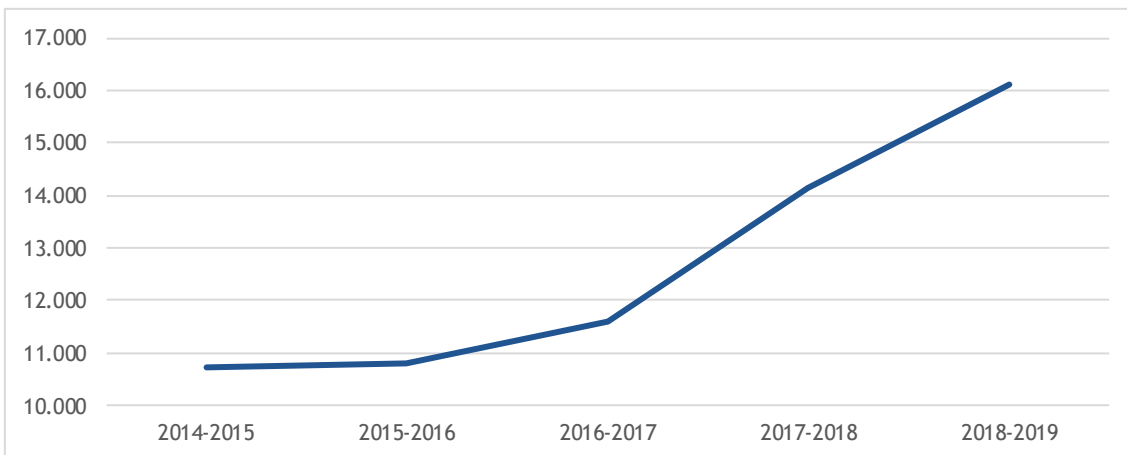
Bron: Cito (2019), bewerkingen ResearchNed

Het totaal aantal gemaakte afzonderlijke toetsen is vanaf 2015 toegenomen naar ruim 16.000 in studiejaar 2018-2019 en ligt dan circa de helft hoger dan in het eerste jaar na invoering (figuur 3.1). De stijging in de recente jaren hangt mede samen met de verruiming van de herkansingsmogelijkheden, van maximaal één naar maximaal drie herkansingen.

Het grootste deel van de toetsen (rond de 56%) wordt gemaakt door mbo-studenten, havisten nemen 32 procent van de toetsen voor hun rekening en twaalf procent van de toetsen betreft anders opgeleiden zoals instromers vanuit het volwassenenonderwijs. Binnen de groep mbo'ers wordt het grootste deel van de toetsen (rond de 70%) afgelegd door kandidaten uit de opleiding Onderwijsassistent.

¹⁸ CPB (2019), *Effect op instroom en doorstroom van nadere opleidingseisen op de pabo*, CPB notitie.

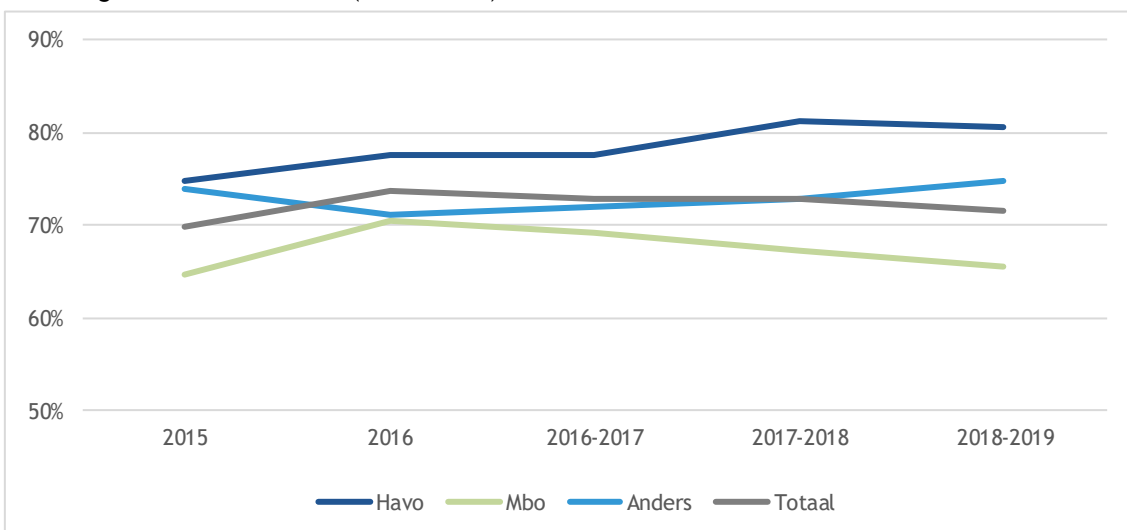
¹⁹ Cito (2019), *Toelatingstoetsen pabo 2018-2019*, p. 9. Het exacte aantal individuele deelnemers aan de toelatingstoetsen is lastig te bepalen, omdat Cito alleen het aantal afgelegde afzonderlijke toetsen kent en niet over de officiële, unieke identificatiegegevens per individuele kandidaat beschikt.

Figuur 3.1: Aantal gemaakte toetsen, 2014-2015 - 2018-2019 (bron: Cito)

Slagingspercentages per toets naar vooropleiding, domein, profiel

Zoals Figuur 3.2 laat zien, kennen havisten een hoger slagingspercentage per afzonderlijke toets dan mbo-studenten en het gemiddelde slagingspercentage onder havisten is bovendien licht gestegen, terwijl dat van mbo'ers licht afnam (resp. van 75 naar 80% en van 70 naar 66%)²⁰. De kandidaten vanuit de mbo-opleiding Onderwijsassistent hebben gemiddeld niet het hoogste slagingspercentage van alle mbo'ers; kandidaten uit de mbo-sectoren Groen en Techniek hebben vanuit het mbo de hoogste slagingspercentages. Enerzijds is deze lagere slaagkans van onderwijsassistenten opmerkelijk, omdat hun opleiding het beste aansluit op de pabo. Anderzijds kan er een selectie-effect optreden bij de overige mbo-instroom: voor onderwijsassistenten is de doorstroom naar de pabo een reguliere route; de overige mbo'ers maken mogelijk een bewustere keuze voor de pabo en mogelijk gaat dat gepaard met een gemiddeld betere motivatie voor en voorbereiding op de pabo. Onder de havisten, waarvan het grootste deel afkomstig is uit een Economie & Maatschappij profiel, zijn de verschillen in slagingspercentage tussen profielen kleiner dan de verschillen in het mbo tussen sectoren. De toelatingstoetsen voor aardrijkskunde worden het beste gemaakt (73 à 74%), die voor geschiedenis het minst (rond de 70%).

Figuur 3.2: Slagingspercentages per toets naar vooropleiding, 2015 - 2018-2019 (bron: Cito)

²⁰ Bron: Cito.

Uiteindelijke toelaatbaarheid tot de pabo

De uiteindelijke toelaatbaarheid van aspirant studenten tot de pabo is om verschillende administratieve redenen lastig te bepalen. Met name voor de kandidaten vanuit het mbo is de uiteindelijke toelaatbaarheid na toetsing een relevant gegeven. Uit de Cito-data is over de toelaatbaarheid vanuit het mbo het volgende af te leiden²¹:

- In 2017-2018 en 2018-2019 waren er respectievelijk 2.398 en 3.024 unieke deelnemers vanuit het mbo aan de toetsen.
- Een deel van hen deed maar één of twee pogingen in plaats van alle drie de voor mbo'ers vereiste toetsen; in 2017-2018 gold dit voor twintig procent van de mbo-deelnemers in dat jaar en in 2018-2019 voor 25 procent. Redenen daarvan kunnen zijn (1) persoonlijke omstandigheden, (2) er geen heil meer in zien, (3) andere studiekeuze, of (4) dat deze kandidaten eerder behaalde toetsen vanuit een voorgaande jaar meenamen en dus geen drie toetsen hoefden te doen. Tot 2017 bleven behaalde toetsen een jaar geldig, vanaf 2017 blijven behaalde toetsen een jaar en negen maanden geldig.
- De groep mbo'ers die minimaal drie pogingen (inclusief herkansingen) doet, heeft in 2017-2018 een omvang van 1.911 personen. Van hen halen in dat jaar 1.276 kandidaten (67%) ook drie toetsen (na herkansingen). Daarnaast halen in totaal 378 kandidaten twee toetsen en 384 kandidaten één toets, waarvan een deel dus ook toelaatbaar is tot de pabo, mits ze eerder toetsen al met succes afronden.
- In 2018-2019 zijn er 2.257 kandidaten vanuit het mbo die minstens drie pogingen doen. Van hen slagen er 1.468 kandidaten (65%) voor alle drie de toetsen. Daarnaast halen in dat jaar in totaal 454 kandidaten twee toetsen en 583 kandidaten één toets, waarvan een deel dus ook toelaatbaar is.

De kwantitatieve Cito-data indiceren samengevat dat twee derde deel van de mbo'ers die in een studiejaar drie keer of vaker een toets aflegt, in elk geval toelaatbaar is tot de pabo. Daarnaast is een onbekend deel van de mbo-kandidaten toelaatbaar vanwege eerder behaalde toetsresultaten. Dit laat onverlet dat voor een aantal aspirant studenten de toelatingstoetsen (vooralsnog) een barrière voor de pabo vormen. Nuanceringen hierbij zijn dat het niet is gezegd dat alle gezakten, als ze wel toelaatbaar zouden zijn, ook daadwerkelijk zouden zijn gestart op de pabo. Zij kunnen dan alsnog gaan kiezen voor een andere opleiding, voor werk of iets anders. Overigens geldt ook voor de toelaatbare kandidaten dat zij niet allemaal daadwerkelijk zullen starten aan de pabo. Voorts geldt dat een deel van de gezakten, als ze wel hadden mogen starten, tijdens de pabo zou zijn uitgevallen of geswitcht. Aannemelijk is dat het studierendement in deze groep lager dan gemiddeld zou zijn geweest. Vanwege het voorgaande is het verlies voor de pabo minder groot dan het aantal gezakten voor de toelatingstoetsen indiceert. Welk deel exact van de gezakten ten onrechte niet wordt toegelaten, dat wil zeggen na toelating wel met succes de pabo zou hebben voltooid, is op grond van de beschikbare cijfers niet te zeggen.

3.2 Instroom pabo voor en na de vooropleidingseisen

Veranderingen in de instroom zijn een belangrijke indicator voor de impact van de vooropleidingseisen. Een positief effect op de instroom kan ontstaan als de voorlichting over de pabo vanwege de toetsen intensificeert, waardoor mogelijk meer leerlingen belangstelling voor de pabo krijgen. Ook kan doordat aspirant studenten zich gedurende langere tijd voorbereiden op de toets (c.q. moeite doen voor toelating tot de pabo) mogelijk een groter deel van die studenten dan voorheen ook daadwerkelijk starten op de pabo (minder uitval richting de start van de pabo). Voorts is denkbaar dat de pabo voor sommigen vanwege de vooropleidingseisen juist aan aantrekkingskracht wint, doordat het imago van de pabo verbetert.

21 Cito (2019), Toelatingstoetsen pabo 2018-2019, pagina 9.

Een negatief effect op de instroom ontstaat als belangstellenden voor de pabo zich laten afschrikken door de toelatingstoetsen en niet deelnemen aan de toetsen, of zakken voor de toelatingstoets, of zich zo laat aanmelden (twijfelaars, late kiezers) voor de pabo dat de toetsen niet meer haalbaar zijn; zij kunnen dan kiezen voor een studie die hen wel direct toelaat.

Tabel 3.2 toont dat direct na de invoering van de vooropleidingseisen (van 2014 naar 2015) er een scherpe daling is van de instroom in de voltijdse pabo. Daarna herstelt die instroom zich weer deels, maar het niveau van voor de invoering van de vooropleidingseisen is nog niet bereikt. Ten opzichte van 2014 is er in 2018 nog een tekort van circa 1.400 instromers in de voltijdse pabo. Deze daling wordt deels gecompenseerd door de na 2014 juist gestegen instroom in de deeltijd en duale pabo-opleidingen. Deze opleidingen noteren in 2018 ten opzichte van 2014 een plus van tezamen 519 eerstejaars. In totaal is er hiermee in 2018 een min van 871 eerstejaars studenten (voltijd, deeltijd en duaal) ten opzichte van 2014.

Tabel 3.2: Aantal ingeschreven eerstejaars pabostudenten per opleidingsvorm, 2013 - 2018

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Deeltijd	1.085	1.076	891	981	1.263	1.488
Duaal	9	6	17	19	27	113
Voltijd	6.414	6.431	4.219	4.666	4.701	5.041
Totaal	7.508	7.513	5.127	5.666	5.991	6.642

Bron: OCW/DUO

Uit de CPB-analyse blijkt dat het negatieve effect van de opleidingseisen op de instroom groter is voor aspirant studenten als ze vrouw zijn, uit een lagere sociaaleconomische klasse komen of een niet-westerse migratieachtergrond hebben. Ook zijn er verschillen naar opleidingsrichting (bij een mbo vooropleiding) of profielkeuze (bij een havo of vwo vooropleiding).

Uit Tabel 3.3 blijkt dat naar vooropleiding beschouwd er van 2014 naar 2015 bij havisten een forse daling van de instroom was in de pabo (-27%) en dat er bij de mbo'ers een nog sterkere daling was (-54%). Daarna is de instroom bij mbo'ers in 2018 ten opzichte van 2015 ook weer gestegen (+43%), maar ook in 2018 is de instroom bij mbo'ers nog 35 procent lager dan in 2015.

Tabel 3.3: Aantal ingeschreven eerstejaars PABO studenten per hoogste vooropleiding 2013-2018

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mbo	2.365	2.396	1.094	1.284	1.354	1.562
Havo	3.356	3.355	2.437	2.734	2.730	3.020
Vwo	798	758	732	734	743	796
Hbo ad	0	2	1	1	2	3
Hbo bachelor	436	504	481	479	607	672
Hbo master	5	4	5	5	17	11
Wo bachelor	64	61	58	94	106	93
Wo master	229	231	202	224	259	256
Overig	203	168	100	94	111	63
Onbekend	52	34	17	17	62	166
Totaal	7.508	7.513	5.127	5.666	5.991	6.642

Bron: OCW/DUO

3.3 Uitval/switchen aan het eind van het eerste studiejaar pabo

Ten slotte is uitval en switchen tijdens de pabo een interessant gegeven. Vanwege de vooropleidingseisen kunnen aspirant studenten zich mogelijk beter gaan voorbereiden op de pabo en of zijn ze – doordat ze zich over de drempel van de toetsen moeten zetten – beter gemotiveerd en hebben ze meer bewust voor de pabo gekozen. Voorts kan door een selectie-effect als gevolg van de toetsing het niveau van de instromende pabostudenten stijgen. Dit kan tezamen leiden tot minder uitval en switchen tijdens de pabo.

Uit de CPB-analyses blijkt dat door de nadere opleidingseisen de doorstroom naar het tweede jaar inderdaad is toegenomen voor studenten met een mbo of havo vooropleiding. De gedaalde uitval is niet voldoende om in jaar 2 van de pabo de verminderde instroom volledig te compenseren. In Tabel 3.4 is de doorstroom na het eerste pabojaar in beeld gebracht naar vooropleiding. Daaruit blijkt dat bij de mbo'ers het aandeel dat doorgaat met de pabo stijgt van 56 procent in 2014 naar 73 á 74 procent in de jaren daarna. Bij de havisten is er ook een stijging van de doorstroomkans, maar minder groot (van 66 naar 71%).

Tabel 3.4: Eerstejaars hbo bachelor bestemming na 1 jaar B Opleiding tot leraar Basisonderwijs, 2012-2017

Hoogste vooropleiding	Bestemming na 1 jaar	Cohortjaar					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Mbo	door met pabo	59,0%	55,2%	56,3%	74,3%	73,6%	73,2%
	uit pabo	41,0%	44,8%	43,7%	25,7%	26,4%	26,8%
Havo	door met pabo	69,3%	66,9%	66,3%	72,9%	71,4%	71,4%
	uit pabo	30,7%	33,1%	33,7%	27,1%	28,6%	28,6%
Vwo	door met pabo	71,4%	74,6%	74,4%	74,2%	74,4%	73,5%
	uit pabo	28,6%	25,4%	25,6%	25,8%	25,6%	26,5%

Bron: OCW/DUO

3.4 Samenvattend: instroom en rendement pabo

Uit het voorgaande blijkt samengevat het volgende:

- De deelname aan de toelatingstoetsen stijgt, waarbij recent met name de deelname van mbo'ers is gestegen.
- De toelatingstoetsen vormen voor een deel van de aspirant studenten een barrière doordat ze zakken voor de toetsen. Welk deel exact uiteindelijk niet toelaatbaar is, is lastig te bepalen. Een nuancering hierbij is onder meer nog dat niet alle gezakten anders ook echt aan de pabo zouden zijn begonnen.
- De instroom in de voltijdse pabo is na invoering van de vooropleidingseisen fors gedaald en is daarna weer stijgende, maar zit anno 2018 nog duidelijk onder het niveau van 2015. De gedaalde instroom wordt deels gecompenseerd door een gestegen instroom bij de deeltijd en duale pabo-opleidingen. De totale instroom (voltijd, deeltijd en duaal) is in 2018-2019 met ruim 6.600 eerstejaars nog 871 lager dan in 2014-2015.
- Het negatieve effect op de pabo-instroom is groter voor vrouwen, mbo'ers en personen met een migratieachtergrond en/of uit lagere sociaaleconomische klassen.
- De doorstroom van het eerste naar het tweede pabo-jaar is na invoering van de vooropleidingseisen gestegen, met name bij mbo'ers, wat de gedaalde instroom deels maar niet geheel compenseert in jaar 2 van de pabo.

In de navolgende hoofdstukken worden, op basis van de ervaringen en opinies bij betrokkenen, de vooropleidingseisen nader belicht.

4 Ervaringen en opinies bij (aankomend) pabostudenten

In dit hoofdstuk staan de ervaringen met de toelatingstoetsen bij (aspirant) pabostudenten centraal. De input komt uit een enquête die voor de zomervakantie van 2019 via een aantal pabo's is uitgezet bij leerlingen die zich hadden aangemeld voor de toelatingstoetsen (aspirant studenten). Een tweede enquête is na de zomervakantie 2019 uitgezet onder een studentenpanel met daarin ook pabostudenten.

4.1 Aspirant studenten

4.1.1 Respons

Bij de bevraging van de aspirant pabostudenten uit schooljaar 2018-2019 was er de navolgende respons.

Tabel 4.1: Respons aspirant studenten, naar vooropleiding en geslacht

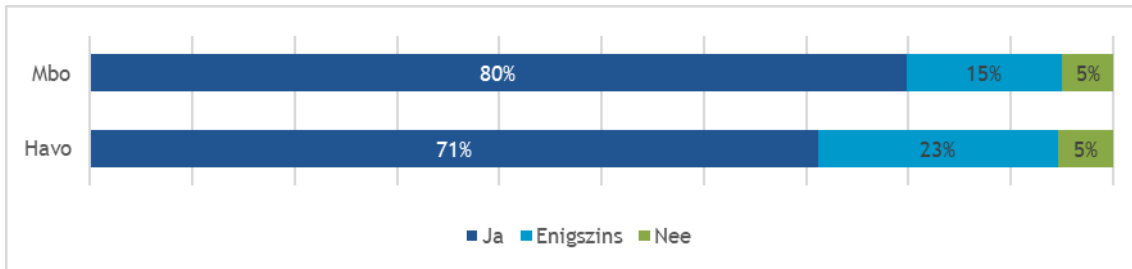
	N	%	Man (%)	Vrouw (%)	Geen migratie- achtergrond (%)	Niet toelaatbaar	Nog geen uitslag
Mbo	494	31	24	76	88	11%	16%
Havo	801	50	24	76	93	4%	30%
Vwo	112	7	24	75	90	n.v.t.	n.v.t.
Ho	175	11	21	79	83	n.v.t.	n.v.t.
Anders	33	2	30	70	70		
Totaal	1.605	100	24	76	90		

De respons van 1.605 betekent dat een substantieel deel van de deelnemers aan de toelatingstoetsen met de enquête is bereikt; in 2018-2019 waren er circa 6.800 individuele deelnemers aan de toetsen.

Uit de resultaten blijkt voorts dat in de groep respondenten bij wie de toetsuitslag bekend is, de groep geslaagden sterk is oververtegenwoordigd in de respons, met name bij de mbo'ers. Uit de Cito-data blijkt dat bij de mbo'ers circa de helft niet toelaatbaar is. Bij de antwoorden houden we waar nodig rekening met het verschil tussen gezakten en geslaagden/kent uitslag nog niet.

4.1.2 Bekendheid van de toetsen

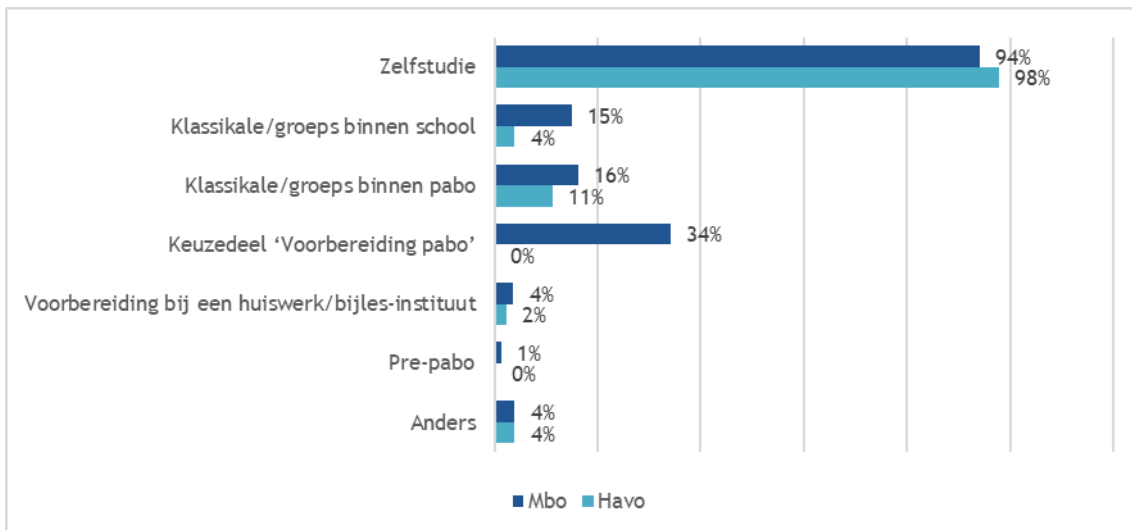
De toelatingstoetsen vergen normaliter voor de deelnemers een voorbereidingstijd. Een voorbereiding is in het algemeen beter mogelijk naar mate aspirant studenten eerder en beter op de hoogte zijn van de toetsen. Bij de aspirant studenten blijkt dat de grote meerderheid voor aanmelding bij de pabo op de hoogte was van de eisen. Een klein deel (bij havisten bijna een kwart, bij de mbo'ers minder) meldt 'enigszins' op de hoogte te zijn. Voor slechts vijf procent (havo en mbo) bleken de toelatingstoetsen bij de aanmelding echt nieuws. In de interviews in dit onderzoek (zie hierna) bleek dat direct na invoering van de vooropleidingseisen de toetsen vaak als een verrassing leken te komen en dat de voorbereiding op de toetsen hieronder leed. Uit de onderstaande resultaten blijkt dat dit verbeterd is en dat nu de toelatingstoetsen in het algemeen goed bekend zijn bij de doelgroep (figuur 4.1).

Figuur 4.1: Aspirant studenten: kennis van vooropleidingseisen vóór aanmelding (bron: enquête aspirant studenten)

4.1.3 Voorbereiding op de toetsen

Bij de voorbereiding op de toetsen hebben studenten diverse mogelijkheden tot ondersteuning. Uit figuur 4.2 blijkt dat zelfstudie door vrijwel alle aspirant studenten wordt gemeld. Ze kunnen daarvoor onder meer gebruik maken van oefentoetsen en leermaterialen die beschikbaar zijn via www.goedvoorbereidnaardepabo.nl. Voor mbo-studenten is daarnaast de deelname aan het mbo-keuzedeel ‘Voorbereiding pabo’ een mogelijke voorbereiding. Van de aspirant studenten vanuit het mbo in deze enquête heeft 34 procent dat keuzedeel gevolgd. De overige voorbereiding binnen de school is voor vijftien procent van de mbo’ers van toepassing; havisten melden amper de mogelijkheid van voorbereiding binnen de eigen school. De voorbereiding die de pabo’s aanbieden, wordt wat vaker door havisten benut (11%) en voorts ook door mbo’ers (16%). De overige voorbereidingsmogelijkheden, zoals een bijles-instituut, spelen een geringe rol. De resultaten indiceren dat een substantiële groep begeleiding krijgt bij de voorbereiding op de toetsen en dat een fors deel (bij de havisten een ruime meerderheid) zich zelfstandig voorbereidt op de toetsen. Ook bij de mbo’ers bereidt in het beste geval (als de percentages hieronder worden opgeteld) toch minimaal een kwart van de aspirant studenten zich naar eigen zeggen enkel middels zelfstudie voor.

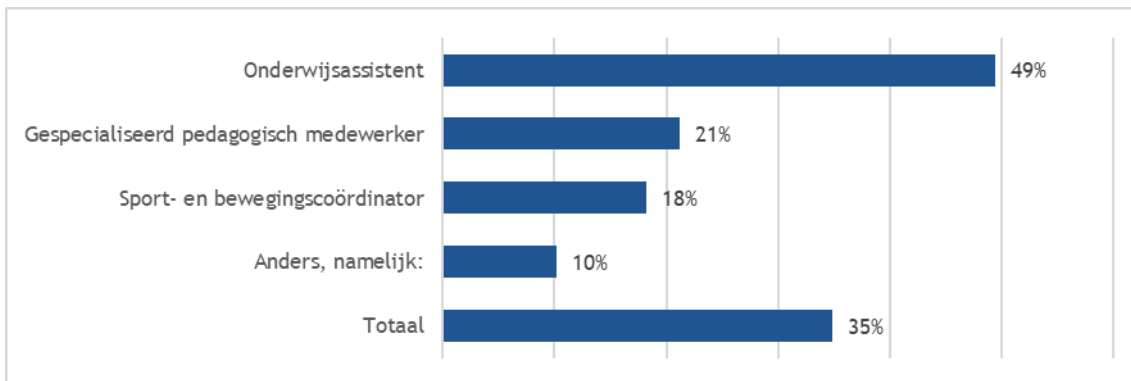

Figuur 4.2: Aspirant studenten: voorbereiding op de toelatingstoetsen (bron: enquête aspirant studenten)

Deelname mbo keuzedeel ‘Vorbereiding pabo’

Van het keuzedeel ‘Vorbereiding pabo’ maakt zoals gezegd 34 procent van de mbo’ers gebruik. Uit figuur 4.3 blijkt dat van de aspirant studenten in de opleiding onderwijsassistent de helft (49%) deelnam aan het keuzedeel. Bij de aspirant pabostudenten in andere mbo-opleidingen is de deelname lager (maximaal 21%).

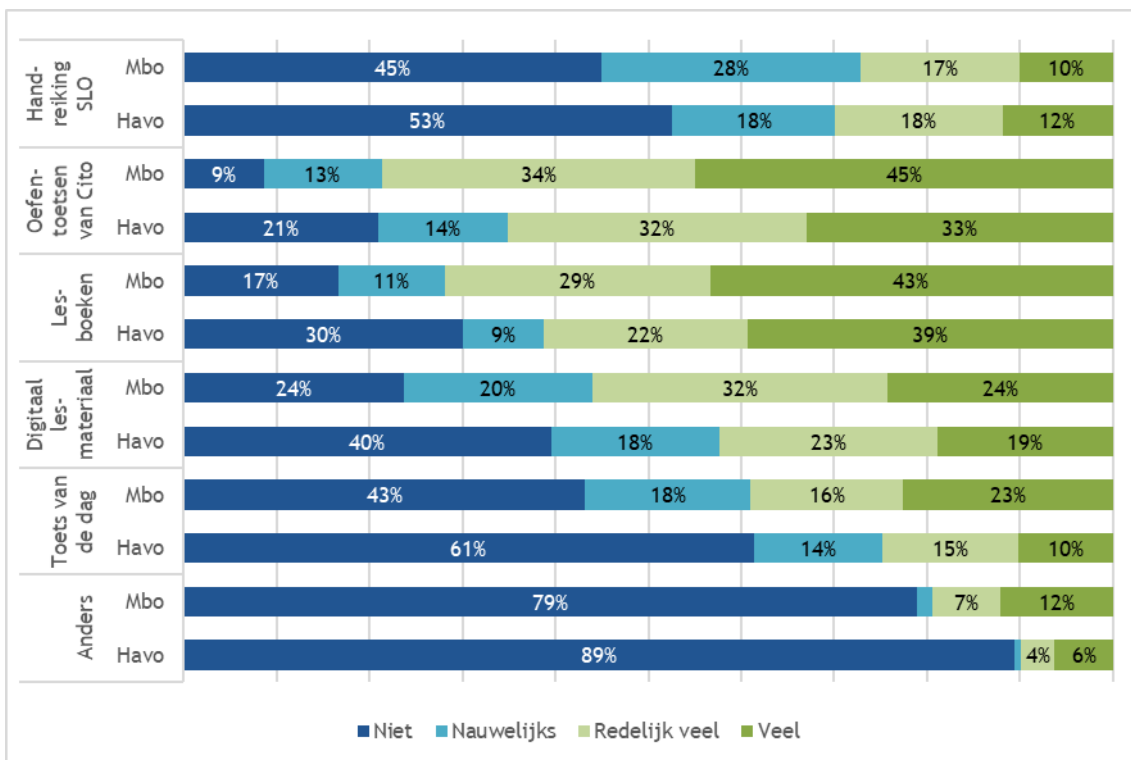
Bij die relatief lage aandelen kan meespelen dat het keuzedeel van recente datum is en dat het wisselend in de opleiding is gepositioneerd – ook wel in het tweede mbo-jaar – waardoor niet alle bevraagde mbo'ers al de gelegenheid gehad kunnen hebben het keuzedeel te volgen. Ook kan meespelen dat studenten in de niet verwante mbo-opleidingen lastiger toegang hebben tot het keuzedeel 'Voorbereiding pabo', bijvoorbeeld vanwege roostertechnische drempels.

Figuur 4.3: Aspirant studenten: deelname mbo keuzedeel 'Voorbereiding pabo', naar opleiding (bron: enquête aspirant studenten)

Gebruik leermiddelen voor zelfstudie

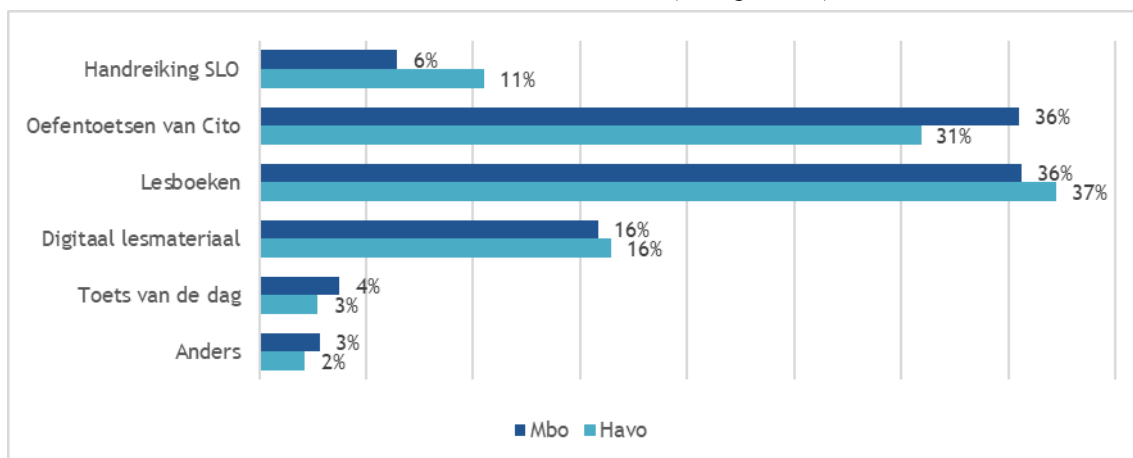
De website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl is ingericht om zelfstudie bij de voorbereiding op de toetsen te ondersteunen. Uit de enquête blijkt (figuur 4.4) dat een groot deel van de studenten (redelijk) veel gebruik maakt van de oefentoetsen (79% van de mbo'ers en 65% van de havisten), de lesboeken op de website (72% van mbo'ers en 61% van de havisten) en de digitale lesmaterialen (56% mbo en 42% havisten). Minder vaak gebruikt zijn de handreiking SLO en de 'toets van de dag'. Het gebruik onder mbo-studenten is bij alle onderdelen wat hoger dan onder havisten.

Figuur 4.4: Aspirant studenten: gebruik leermiddelen van goedvoorbereidnaardepabo.nl (bron: enquête aspirant studenten)

Meest waardevolle leermiddelen

Bij de vraag naar het meest waardevolle leermiddel op www.goedvoorbereidnaardepabo.nl springen de online oefentoetsen en de via de website aan te schaffen lesboeken er duidelijk uit als vaakst genoemde leermiddel. Deze leermiddelen worden ook het vaakst benut (zie figuur 4.5).

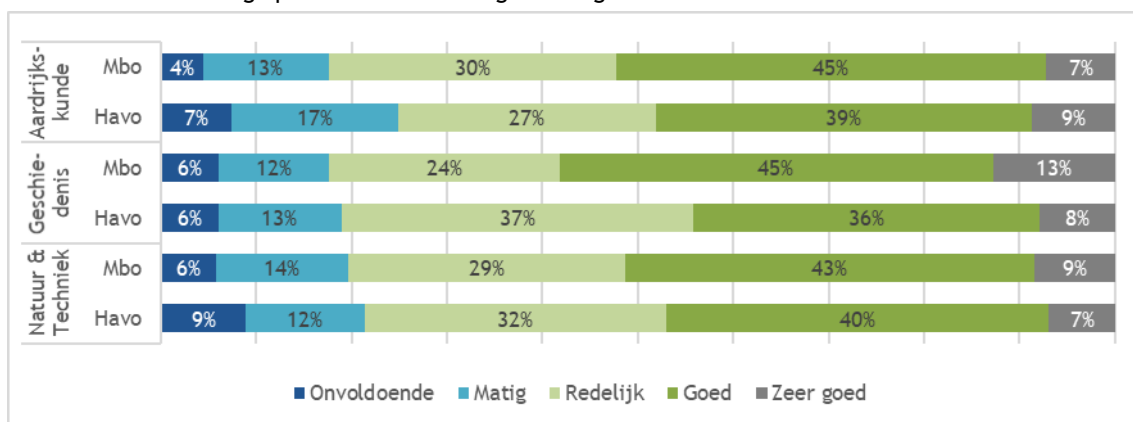

Figuur 4.5: Aspirant studenten: meest waardevolle leermiddel bij voorbereiding op de toetsen (bron: enquête aspirant studenten)

De resultaten wijzen al met al uit dat de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl een voor aspirant studenten belangrijke bron van voorbereiding is en dat de als belangrijk beschouwde onderdelen (oefentoetsen en lesboeken/lesmaterialen) door veel studenten gebruikt worden.

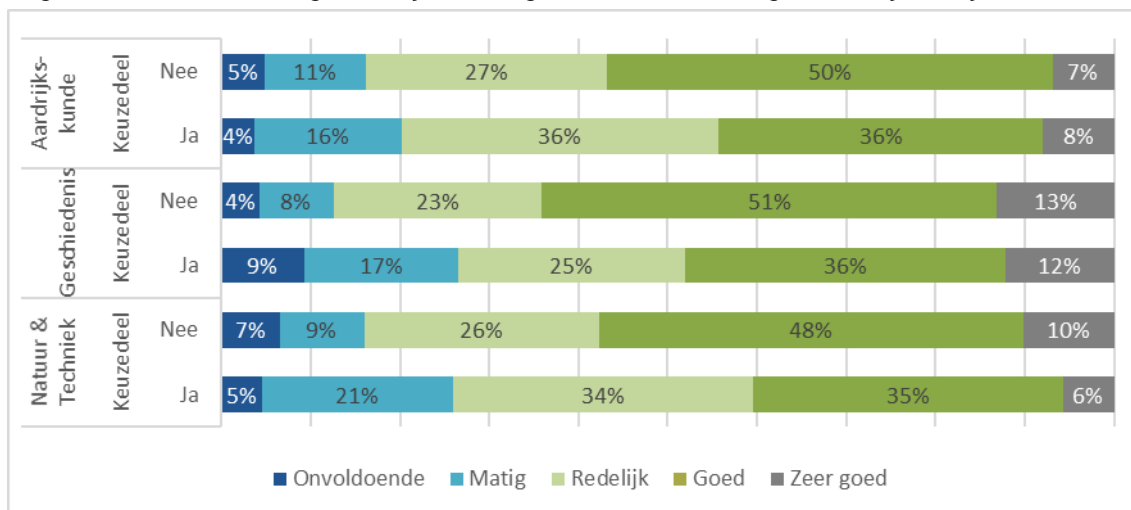
Aansluiting toetsen op de aangeboden leerstof

De voorbereiding op de toetsen is uiteraard vooral behulpzaam als de toetsen ook daadwerkelijk aansluiten op de geboden leerstof in de voorbereidingsfase. Het studentenoordeel hierover is te zien in figuur 4.6. Per toets vindt ongeveer de helft van de aspirant studenten dat de toets (zeer) goed aansluit op de genoten leerstof. De mbo'ers vinden dat iets vaker dan de havisten en de mbo'ers vinden de aansluiting bij het vak geschiedenis het vaakst (58%) goed of zeer goed. Bij de havisten scoort het vak geschiedenis juist het minst vaak (zeer) goed (44%), al zijn de verschillen tussen de vakken gering. Slechts een klein deel van de respondenten noemt de aansluiting echt onvoldoende (maximaal 9%); de groep tezamen die het oordeel onvoldoende of matig geeft, is toch redelijk substantieel met een aandeel van rond de twintig procent van de respondenten. Meest negatief scoort de toets aardrijkskunde waar 24 procent van de havisten de aansluiting op de leerstof als hooguit matig beoordeelt.

Figuur 4.6: Aspirant studenten: oordeel over aansluiting toets op de aangeboden leerstof (bron: enquête aspirant studenten)

Uit een nadere analyse blijkt dat bij de mbo'ers die een matige of onvoldoende aansluiting tussen leerstof en de toetsing ervaren, een relatief groot deel (circa de helft tegenover ongeveer een derde deel van alle mbo'ers) het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' heeft gevolgd (figuur 4.7). Om nader te bezien hoe het volgen van het keuzedeel zich verhoudt tot de ervaren aansluiting op de toets, is vervolgens geanalyseerd hoe degenen die wel en niet het keuzedeel volgden, in het algemeen de aansluiting van de leerstof op de toetsen beoordelen. Uit de onderstaande figuur blijkt dat de mbo'ers die het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' volgden vaker negatief zijn over de aansluiting op de toets dan degenen die het keuzedeel niet volgden. Het verschil is het grootst bij de toets geschiedenis en niet significant bij aardrijkskunde²².

Figuur 4.7: Aspirant studenten: aansluiting leerstof en toetsen volgens mbo-studenten naar wel en niet volgen van keuzedeel (bron: enquête aspirant studenten)

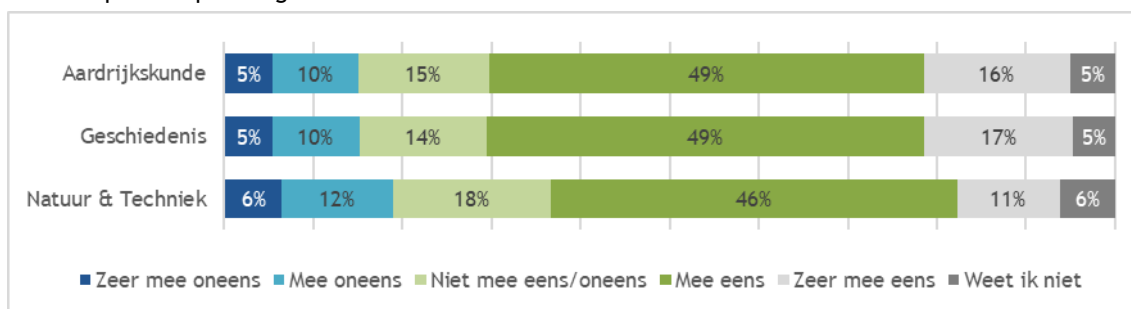
Een exact causaal verband is lastig te leggen omdat bij de vraag naar de aansluiting van de leerstof op de toetsen niet is gespecificeerd om welke leerstof of voorbereiding het gaat. De mbo'ers die geen keuzedeel hebben gevolgd, kunnen vooral de oefentoetsen en ander materiaal van www.goedvoorbereidnaardepabo.nl hebben beoordeeld, die logischerwijs goed aansluiten. Voorts kan de negatieve feedback van deelnemers aan het keuzedeel ook een gevolg zijn van hogere verwachtingen die deelnemers aan het keuzedeel kunnen hebben van de aansluiting op de toets in vergelijking tot deelnemers die vooral vertrouwden op zelfstudie. Niettemin geven de resultaten aan dat de deelname aan het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' niet ertoe leidt dat alle deelnemers hieraan vinden dat de leerstof aansluit op de toetsing en vaker dan anderen kritisch daarover zijn. In de interviews is in dit kader ook meermaals opgemerkt dat het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' tussen mbo-instellingen sterk verschilt qua inhoud en opzet. Het keuzedeel wordt echter wel op uniforme wijze afgesloten; de examinering van het keuzedeel is overal gelijk, dat wil zeggen het keuzedeel wordt afgesloten met een praktijkgerichte toets. De onderzoeksresultaten suggereren tezamen dat een herijking en regie op de inhoud en de toetsing van het keuzedeel in aansluiting op de toelatingstoetsen pabo wenselijk kan zijn.

4.1.4 Oordeel over de vooropleidingseisen

Een kernvraag is de vraag aan de aanmelders voor de pabo's in hoeverre zij het er mee eens zijn dat er toelatingstoetsen zijn. Uit de antwoorden van alle studenten (figuur 4.8) komt naar voren dat een duidelijke meerderheid kan instemmen met de vooropleidingseisen. Dat geldt even vaak voor aardrijkskunde en geschiedenis en iets minder vaak voor de eisen ten aanzien van natuur & techniek.

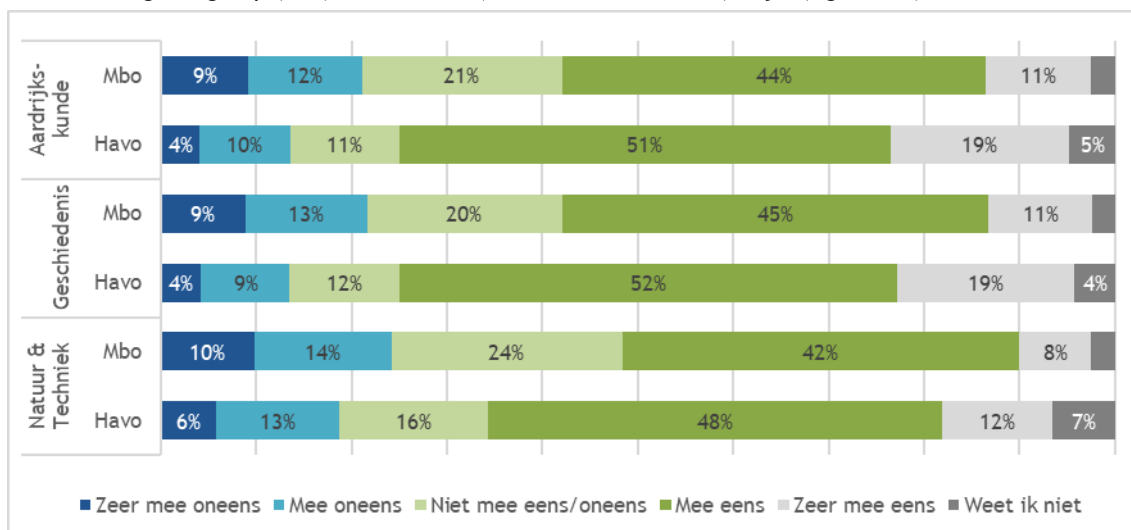
²² Significante verschillen (o.b.v. χ^2 -toets) zijn: Toets geschiedenis: Keuzedeel gevolgd oordeelt vaker 'onvoldoende' en 'matig' en minder vaak 'goed' over de aansluiting dan keuzedeel niet gevolgd. Toets natuur & techniek: Keuzedeel gevolgd oordeelt vaker 'matig' en minder vaak 'goed' over de aansluiting dan keuzedeel niet gevolgd.

Het aandeel aspirant studenten dat het (zeer) oneens is met de vooropleidingseisen is met vijftien tot achttien procent per vakgebied relatief klein.

Figuur 4.8: Aspirant studenten: oordeel over vooropleidingseisen per vakgebied (bron: enquête aspirant studenten)

Voorts blijkt dat mbo'ers het wat vaker oneens zijn met de vooropleidingseisen dan havisten. Ook in de groep mbo'ers is echter het aandeel respondenten dat het (zeer) oneens is met de vooropleidingseisen relatief klein, met een aandeel van 21 tot maximaal 24 procent (bij de toets natuur & techniek). De steun voor de toets natuur & techniek is bij mbo'ers het kleinst met een steun van precies vijftig procent, met een relatief grote groep (24%) die neutraal (niet eens/niet oneens) blijft (figuur 4.9).

Figuur 4.9: Aspirant studenten: oordeel vooropleidingseisen naar vak en vooropleiding (bron: enquête aspirant studenten)

Aspirant studenten die ten minste één toets niet hebben gehaald, zijn – niet verrassend – significant vaker negatief over de vooropleidingseisen. Op een 5-puntschaal waarbij score 3 neutraal is (niet eens/niet oneens), scoren de gezakten gemiddeld 2,4 op de vraag naar het oordeel over de eisen. Dat wil zeggen dat ze gemiddeld tussen oneens en neutraal inzitten. De groep die is geslaagd scoort gemiddeld 3,6, dat wil dus tussen neutraal en eens in. Nader bekeken voor enkel de groep mbo'ers blijkt dat de groep gezakte mbo'ers ook gemiddeld tussen neutraal en oneens in scoort en de hele groep mbo'ers (na weging²³) gemiddeld meer richting neutraal gaat ten aanzien van de vooropleidingseisen. De geslaagde mbo'ers scoren tussen neutraal en eens in. Bij de stelling 'het is goed dat er toelatingseisen zijn voor de pabo' (zie hierna) blijkt er ook bij de gezakte mbo'ers meer draagvlak voor de eisen: zij scoren op die stelling gemiddeld neutraal en de groep mbo'ers als geheel zit gemiddeld tussen neutraal en eens in. Het draagvlak bij havisten en overige respondenten ligt steeds boven dat bij mbo'ers.

23 Bij gewogen scores is verdisconteert dat bij de aspirant studenten de gezakten voor een toets in de respons zijn ondervetegenwoordigd.

Open antwoorden bij de beoordeling van de vooropleidingseisen

De aspirant studenten konden hun antwoord op de vraag naar de instemming met de vooropleidingseisen zo gewenst toelichten. Van de mbo'ers in de respondentengroep hebben er 248 een toelichting gegeven. Het beeld bij de mbo'ers is samengevat als volgt: ruim dertig procent van de open antwoorden heeft als thema dat studenten over voldoende basiskennis moeten beschikken ('de leraar moet boven de stof staan').

Ongeveer een kwart van de open antwoorden benoemt eveneens dat om een bepaald kennisniveau mag worden gevraagd, maar met de kanttekening dat de toetsstof te diepgaand, te moeilijk (vooral natuur & techniek wordt genoemd) of de normering te streng is.

Een aantal mbo'ers (40) betoogt dat de toetsstof ook gedurende de pabo-opleiding aan bod kan komen en getoetst kan worden. ('Ik vind dat je de kennis voor aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek, leert op de opleiding zelf (...) daar verdiep je er al genoeg in en heb je de juiste kennis'). Deze studenten noemen het ook erg veel om drie toetsen te maken ('Ik vind dat het erg veel is om te halen voordat je de opleiding mag starten. Ik zou zelf liever hebben dat je start en 3 kansen hebt om de toets binnen het 1e jaar te halen. Zo niet moet je alsnog stoppen'). Circa 25 keer is genoemd dat het onwenselijk is dat de vooropleidingseisen zo hoog zijn in tijden van lerarentekorten. Circa twintig keer keert in de open antwoorden daarbij expliciet terug dat de hoeveelheid en het niveau van de toetsen, potentieel geschikte studenten afschrikt ('Ik denk dat de toelatingstoets voor een afschrikking zorgt bij studenten die de PABO op willen. Vaak wordt er voor een andere opleiding gekozen waarvan ze zeker weten dat ze de opleiding kunnen volgen'). Enkele studenten geven echter ook aan dat door de vooropleidingseisen studenten beter nadenken over hun keuze en zo ook 'het kaf van het koren wordt gescheiden'. Meermaals is genoemd (19) dat de focus nu ligt op algemene kennis en niet op de overige kwaliteiten en de motivatie die studenten nodig hebben om een goede leraar te worden ('Als leraar moet je de stof over kunnen brengen, nu ligt de nadruk op kennis'). Sommige antwoorden (16) benoemen dat toetsen voor vakken als rekenen en wiskunde belangrijker en gepaster zijn voor toelating tot de pabo dan de huidige toetsen.

Voorts blijkt dat het voor veel mbo'ers (25 keer genoemd) frustrerend is, met name voor studenten uit de opleiding Onderwijsassistent, dat de vooropleidingseisen niet voor iedereen gelden ('Ik vind het heel raar dat de mensen die een diploma hebben als Onderwijsassistent, alle drie de toetsen moeten maken terwijl zij veel meer ervaring hebben in het onderwijs dan de havisten en vwo'ers', en: 'Ik snap dat deze toetsen gemaakt moeten worden voor mensen die hier misschien totaal niet mee te maken hebben, maar op de mbo opleiding Onderwijsassistent krijg je bovenstaande vakken drie jaar lang en moet je ook alle toetsen halen wil je überhaupt examen doen, dus ik vind het wel onnodig dat wij van dezelfde boeken dezelfde stof getoetst krijgen').

Van de havisten hebben 402 respondenten een nadere toelichting gegeven. Het beeld daaruit is als volgt: In de meerderheid van de open antwoorden van havisten wordt beaamd dat aankomend studenten over een bepaalde basiskennis moeten beschikken ('Als je de opleiding gaat doen ga je je kennis doorgeven aan anderen, hierbij is het belangrijk dat je de goede kennis doorgeeft', en: 'Als je deze voorkennis niet zou hebben, zal een start op de pabo moeilijker zijn'). Wel stellen ook vrij veel havisten (71), weliswaar relatief minder vaak dan de mbo'ers, dat de toetsstof te diepgaand is en dat de eisen te hoog zijn. Net als bij de mbo-studenten noemen de havisten het vaakst (43) de toets natuur & techniek van een te hoog niveau: 'Informatie geven over natuur & techniek is meer van toepassing bij oudere leerlingen (middelbare school)'. Ook onder de havisten komt de vraag terug (28) waarom er zulke strenge vooropleidingseisen zijn, terwijl er een tekort aan leraren is. Potentiële studenten worden volgens deze respondenten soms afschrikt om de opleiding te overwegen ('Deze toetsen zorgen alleen maar voor een drempel voor de opleiding, terwijl er een lerarentekort is'). Een aantal havisten (31) stelt daarbij dat toetsen in het eerste jaar van de pabo beter is ('Ik vind dat deze toelatingstoetsen beter kunnen worden vervangen door toetsen zoals de taaltoets die je in het eerste jaar moet behalen').

Ook vinden sommige havisten het onzinnig om kennis te moeten hebben voor de opleiding, als die gedurende de opleiding terugkomt ('Je leert veel weer opnieuw op de pabo, dus ik vind het een beetje overbodig'). Sommige open antwoorden (20) hebben als thema dat een havo-diploma toelating zou moeten bieden tot de pabo ('Ik denk dat je algemene kennis na een havo diploma genoeg is, verder is het goed dat er eisen worden gesteld'). Een klein deel van de havisten (8) geeft expliciet aan dat ze meer zien in toelatingstoetsen voor Nederlands en/of rekenen/wiskunde en enkele keren (9) is genoemd dat ook vwo'ers de toelatingstoetsen af zouden moeten leggen: 'Havisten die het vak niet gedaan hebben, moeten een toelatingstoets doen terwijl vwo leerlingen zonder toelatingstoets worden aangenomen ondanks dat ze misschien niet genoeg basiskennis hebben.'

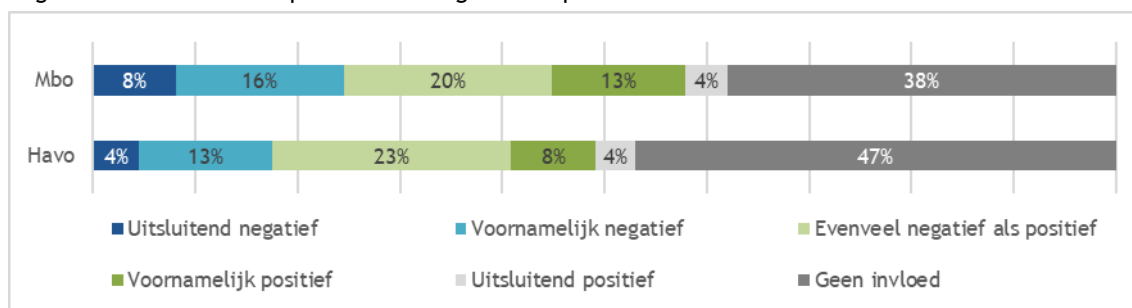
Voorts hebben nog 30 vwo'ers onder de respondenten een nadere toelichting gegeven. Deze vwo'ers geven in grote meerderheid (25) aan dat basiskennis van de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek belangrijk is. En ook bij de respondenten vanuit alle overige opleidingen (vavo-havo, vavo-vwo, hbo, wo, anders) benoemen de meeste antwoorden dat een bepaalde basiskennis nodig is voor de start van de pabo. Ook in deze groep echter wordt gewezen op het lerarentekort en dat de toetsen mogelijk kandidaten afschrikken. Anderzijds vinden sommige respondenten juist dat de toelatingstoetsen voor meer groepen moeten gelden.

Overzicht open antwoorden

Er is in totaal bijna 700 keer een toelichting gegeven op het oordeel over de vooropleidingseisen. Niet verwonderlijk is dat daarin een grote diversiteit aan meningen en ervaringen terugkomt. Zaken die in absolute zin vaak (enkele tientallen keren) terugkomen, geven een signaal maar zijn als deel van alle open antwoorden wel een (kleine) minderheid. Hoofdlijn is dat in de open antwoorden het begrip voor de toelatingstoetsen overheerst, maar dat er ook vrij vaak (wel bij een minderheid van de respondenten) kanttekeningen zijn bij de moeilijkheidsgraad van de toetsen en zorgen over het afschrikeffect van de toetsen. Opvallend zijn mogelijk ook de opmerkingen die juist heel weinig voorkomen. Zo komt in de interviews in het kader van deze evaluatie meermaals terug dat het maken van toelatingstoetsen in een examenjaar een grote belasting en stress oplevert voor leerlingen. In de ruim 400 open antwoorden van de havisten komt dit bezwaar echter slechts sporadisch voor.

4.1.5 Invloed toelatingstoetsen op besluit aanmelding pabo

Een belangrijke vraag is voorts in hoeverre de toelatingstoetsen het besluit om voor de pabo te kiezen hebben beïnvloed. Hierboven bleek al dat voor een substantieel deel van de respondenten (circa een kwart van de havisten en ruim een derde deel van de mbo'ers) de toetsen persoonlijk een drempel zijn. Uit de onderstaande antwoorden (figuur 4.10) blijkt dat een kwart van de mbo'ers en één op de zes havisten een negatieve invloed meldt op de aanmelding voor de pabo.

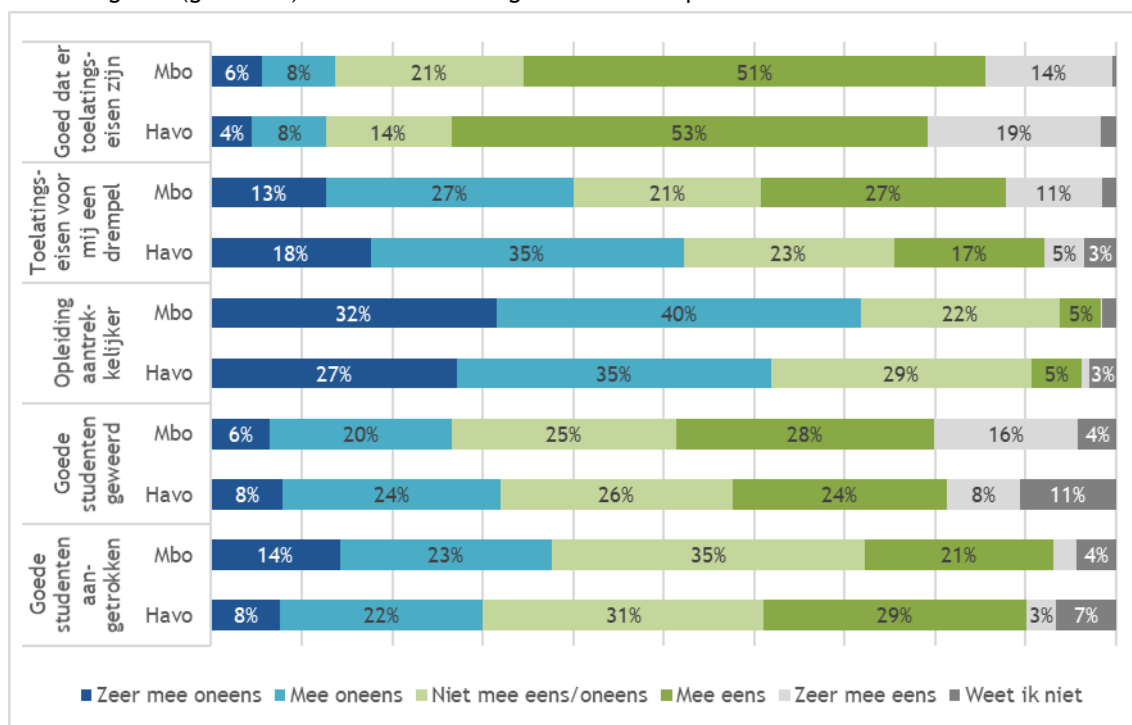
Figuur 4.10: Aspirant studenten: invloed vooropleidingseisen op besluit aanmelding pabo (bron: enquête aspirant studenten)

Maar er is ook een bijna even grote groep die juist een positieve invloed meldt (figuur 4.10). De grootste groep meldt geen invloed van de vooropleidingseisen op de keuze voor de pabo te ervaren. Tezamen met de voorgaande resultaten wijst deze evaluatie er op dat de vooropleidingseisen een drempel vormen, maar dat dit voor de groep die zich voor de pabo hebben aangemeld vaak geen grote rol speelt. Bij deze resultaten dient opnieuw bedacht te worden dat degenen die zich niet voor de pabo hebben aangemeld, hierin niet zijn opgenomen.

4.1.6 Beoordeling van de toetsen op basis van stellingen

Aan de aspirant studenten zijn voorts enkele stellingen met betrekking tot de toelatingstoetsen voorgelegd (zie figuur 4.11). De resultaten daarvan zijn samengevat als volgt:

- Allereerst wordt bevestigd dat de meerderheid van de bevroegde mbo'ers en de havisten achter de vooropleidingseisen staat. Slechts 12 tot 14 procent vindt het niet goed dat er eisen zijn.
- Bij de stelling dat de toetsen een drempel zijn, is er een meer gespreid beeld. Onverlet de steun voor de eisen, meldt toch wel een substantieel deel van de respondenten (38% van de mbo'ers en 22% van de havisten) dat de eisen voor hen persoonlijk een drempel vormen.
- Bij de stelling dat de vooropleidingseisen de opleiding aantrekkelijker maakt, zijn de resultaten duidelijk: daarmee is vrijwel niemand het eens.
- Het kan zijn dat de studenten de voorgaande stelling (de vraag of de pabo aantrekkelijker wordt) vooral op zichzelf betrekken, want de steun voor de stelling dat de vooropleidingseisen in het algemeen goede studenten aantrekken, is hoger. Een kwart van de mbo'ers en een derde deel van de havisten is het met deze stelling eens. Een wat groter deel (vooral bij de mbo'ers) vindt echter juist dat goede (geschikte) studenten worden geweerd van de pabo.

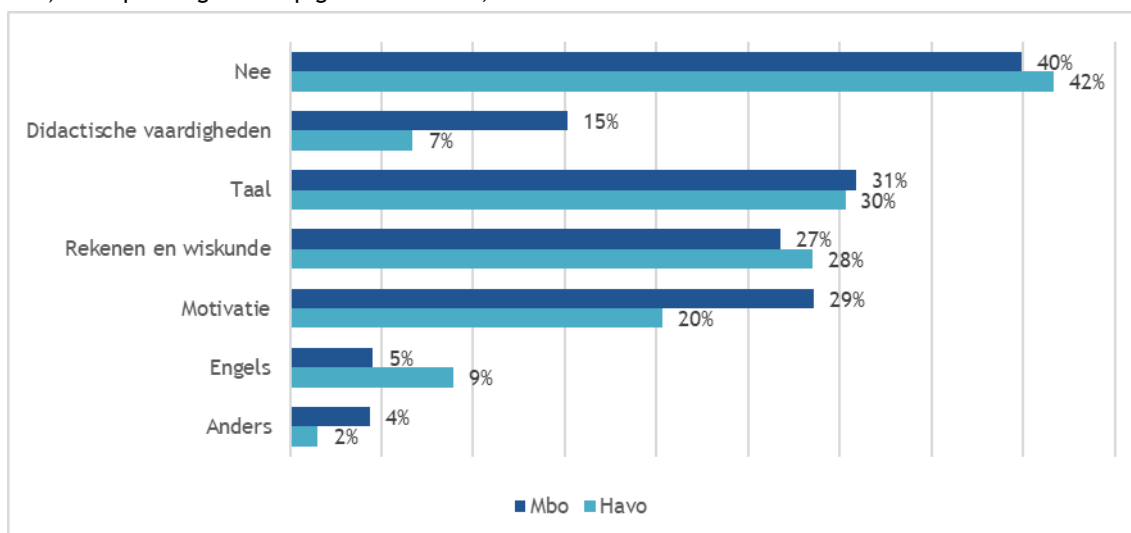
Figuur 4.11: Aspirant studenten: oordeel over stellingen, naar vooropleiding (bron: enquête aspirant studenten)

Uit nadere analyses blijkt dat de respondenten die ten minste één toets niet hebben gehaald het significant vaker oneens zijn met de stelling ‘het is goed dat er vooropleidingseisen zijn op de pabo’. Wel blijkt, zoals hiervoor al aangegeven, ook bij de gezakte mbo’ers nu meer draagvlak voor de eisen: zij scoren op de stelling gemiddeld neutraal en de groep mbo’ers als geheel zit gemiddeld tussen neutraal en eens in. De geslaagden gaan tezamen gemiddeld richting eens. De gezakten zijn het voorts vaker eens met de stelling ‘door de vooropleidingseisen worden goede studenten door de pabo geweerd’. De gezakten scoren hier gemiddeld een 3,9 dat wil zeggen gemiddeld eens, tegenover 3,3 bij de geslaagden (meer richting neutraal). Ten slotte zijn de gezakten het minder vaak eens (gemiddelde score 2,2, dus gemiddeld richting oneens) met de stelling ‘door de vooropleidingseisen worden goede studenten aangetrokken tot de pabo’ dan geslaagden (gemiddelde score 3,1 dus gemiddeld neutraal).

De resultaten indiceren tezamen dat er vrij veel draagvlak is voor de toelatingseisen, met de toevoeging dat dit vooral voor de geslaagden voor de toetsen geldt. Ook de gezakten echter oordelen nog gemiddeld neutraal op de vraag of het goed is dat er vooropleidingseisen zijn. Wel blijkt dat de toetsen op een persoonlijk niveau vrij vaak als een drempel worden ervaren. De vooropleidingseisen maken de opleiding niet aantrekkelijker en weren volgens een substantieel deel van de respondenten ook geschikte studenten van de pabo, maar kunnen anderzijds ook goede studenten aantrekken volgens een deel van de respondenten.

4.1.7 Vooropleidingseisen op ander vlak

Aan de aspirant studenten is gevraagd of er op andere gebieden ook vooropleidingseisen gewenst zijn (zie figuur 4.12). Opmerkelijk is toch wel dat slechts een minderheid van (ruim) veertig procent andere eisen niet nodig vindt. De overige respondenten kruisen aanvullende eisen aan, het vaakst (rond of iets onder 30%) vooropleidingseisen op gebied van taal, rekenen/wiskunde en motivatie.

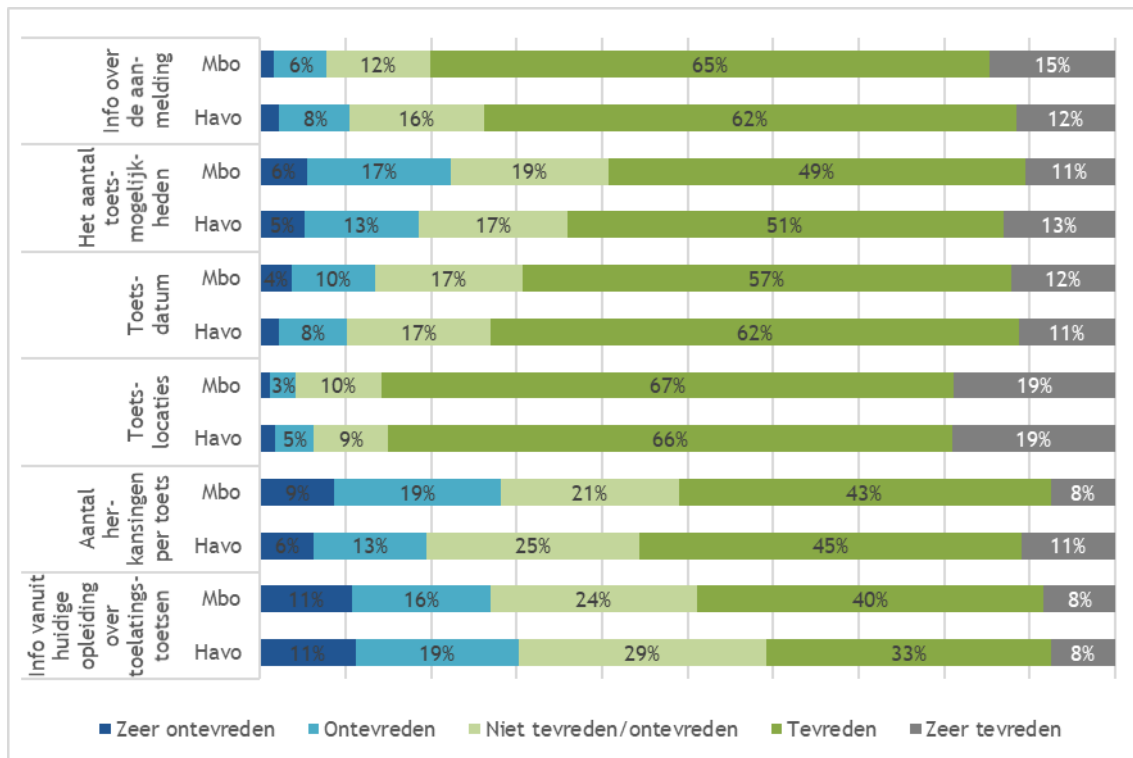

Figuur 4.12: Aspirant studenten: vooropleidingseisen voor andere gebieden? (bron: enquête aspirant studenten)

4.1.8 Tevredenheid over aspecten van de toelatingstoetsen

Een onderdeel van de vragenlijst was hoe de aankomend pabostudenten aspecten van de vooropleidingseisen, zoals de voorlichting, ervaren. Uit de resultaten blijkt in het algemeen tevredenheid over de voorlichting en de uitvoering van de toetsen (figuur 4.13). Op de meeste aspecten betoont een (grote) meerderheid van zowel de mbo’ers als de havisten zich (zeer) tevreden.

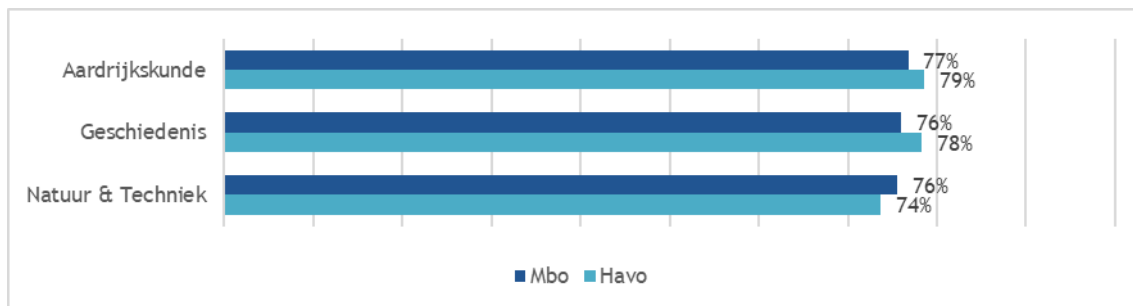
Vaak positieve waardering krijgen met name de toetslocaties, de toetsdata en de informatie over de aanmelding, met nauwelijks ontevreden respondenten. Ook over het aantal toetsmogelijkheden is minimaal 60 procent (zeer) tevreden, maar hier is ook een deel (18 tot 23%) van de respondenten ontevreden. Wat vaker negatief beoordeeld wordt het aantal herkansingen per toets (28% mbo'ers en 19% havisten (zeer) ontevreden). Het laagst – met name bij de havisten – scoort de informatie vanuit de huidige opleiding (27% mbo'ers en 30% havisten (zeer) ontevreden). Alleen op dit laatste aspect is ook maar (krap) minder dan de helft van de respondenten tevreden. De conclusie kan hiermee zijn dat de voorlichting op de mbo-opleidingen en vooral het havo nog verbeterd kan worden.

Figuur 4.13: Aspirant studenten: tevredenheid over aspecten van de toets (bron: enquête aspirant studenten)

4.1.9 Zelfvertrouwen vooraf: inschatting slaagkans

Hiervoor bleek dat de slaagpercentages tussen mbo'ers en havisten vrij veel verschillen; havisten slagen vaker voor de afzonderlijke toetsen en ongeveer de helft vaker voor alle voor hen verplichte toetsen (circa driekwart van de havisten heeft na de toetsen toegang tot de pabo versus de helft van de mbo'ers). Voorafgaand aan de toetsen wijkt het vertrouwen bij de beide groepen echter nauwelijks af (figuur 4.14). De ingeschatte slaagkans zit steeds rond de 76 procent. Deze resultaten indiceren dat de toetsuitslag voor de mbo'ers vaker (vanwege de gebleken lagere slaagkans) een teleurstelling zal zijn dan voor de havisten.

Figuur 4.14: Aspirant studenten: ingeschatte succeskans toets (bron: enquête aspirant studenten)

4.2 Ervaringen en opinies bij huidige pabostudenten

4.2.1 Respons

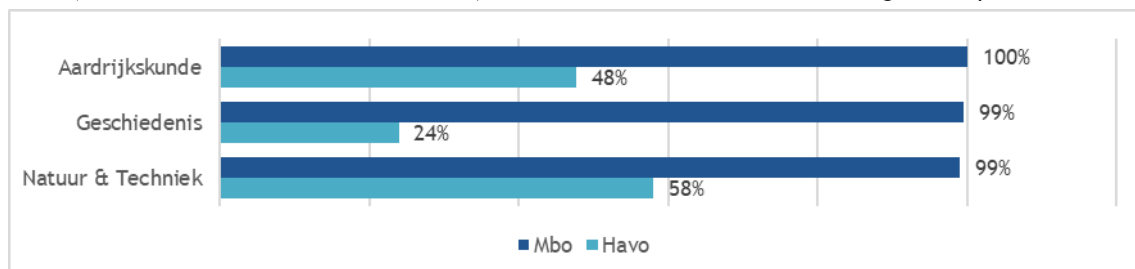
De resultaten van de bevraging van de huidige pabostudenten zijn gebaseerd op de onderstaande respons (tabel 4.2). Het absolute responsaantal is lager dan bij de aspirant studenten. Dit hangt samen met verschillen in de benaderingswijze. De aspirant studenten zijn gericht benaderd via de pabo's waar zij zich hebben aangemeld. De huidige studenten zijn benaderd via een algemeen studentenpanel met daarin ook pabostudenten, waarbij de omvang van het panelbestand beperkt is. De groep respondenten is verdeeld over alle instroomjaren vanaf 2015.

Tabel 4.2: Respons huidige pabostudenten, naar geslacht en vooropleiding

Vooropleiding	n	%	Man	Vrouw	Anders/wil niet zeggen
Mbo	131	32	16%	83%	2%
Havo	204	50	7%	93%	0%
Vwo	54	13	8%	92%	0%
Anders	14	3	7%	85%	8%
Totaal	335	100	10%	89%	1%

4.2.2 Deelname en succes toets(en)

Uit de bevraging blijkt dat de meeste havisten (92%) één of meer toelatingstoetsen hebben moeten maken. Bij de mbo'ers is het aandeel honderd procent, conform de huidige toelatingsregels. Bij uitsplitsing naar de drie toetsen blijkt dat de meeste havisten één of twee toetsen maken. Duidelijk het minst vaak (24% van de havisten) is de toets geschiedenis nodig en duidelijk het vaakst (58% de toets natuur & techniek. Dit weerspiegelt dat de belangstelling vanuit het havo vooral vanuit de maatschappelijke gerichte profielen komt (die dan de toets N&T moeten maken) en minder vaak vanuit de technisch gerichte profielen.

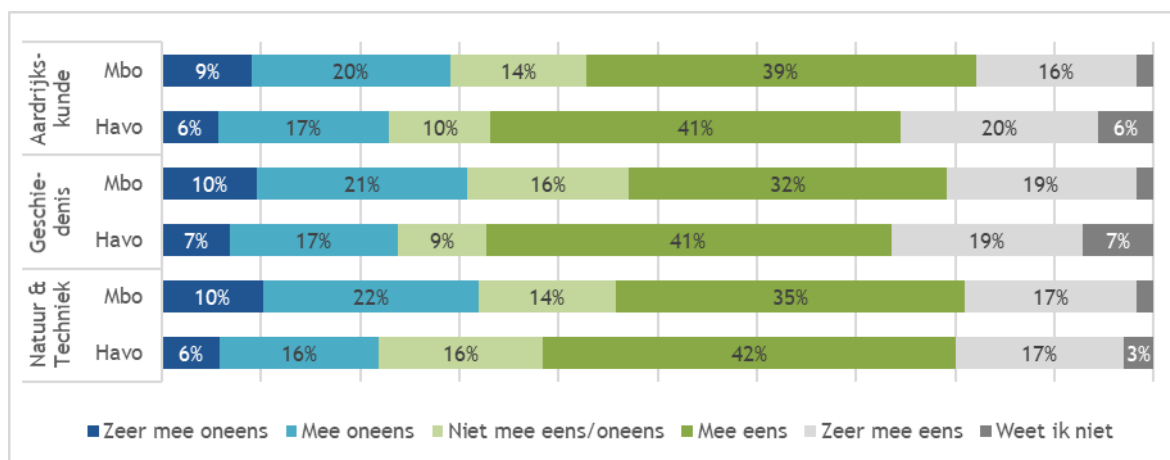

Figuur 4.15: Huidige studenten: aandeel toets(en) gemaakt, per vakgebied (bron: enquête huidige pabostudenten)

4.2.3 Oordeel over de vooropleidingseisen

Een kernvraag is ook bij de groep huidige pabostudenten in hoeverre zij het eens zijn met de vooropleidingseisen; figuur 4.16 geeft daar inzicht in. Ook in deze groep is een meerderheid - ook per afzonderlijke toets bezien - het (zeer) eens met de vooropleidingseisen en opnieuw geldt dat wat vaker voor degenen met havo als vooropleiding dan voor de studenten met een mbo-achtergrond. Wel is opvallend dat de groep die het er (zeer) mee oneens is, wat groter is dan bij de aspirant studenten. De groep die het oneens is met de vooropleidingseisen beslaat ongeveer een kwart (de havisten) tot ongeveer een derde deel (de mbo'ers) van de respondenten. Er is hierbij amper verschil tussen de drie toetsen. Het wat grotere aandeel (zeer) oneens bij de huidige studenten in vergelijking tot de aankomende studenten kan mogelijk samenhangen met het korte bestaan van de vooropleidingseisen en de aanlooptijd die de toetsen vanaf 2015-2016 nodig hadden.

Eventuele negatieve ervaringen uit die tijd kunnen mogelijk de mening kleuren. Uit een nadere analyse naar startjaar aan de pabo van respondenten blijken er echter hierbij geen significante verschillen tussen cohorten studenten.

Figuur 4.16: Huidige studenten: oordeel vooropleidingseisen naar vak en vooropleiding (bron: enquête huidige pabostudenten)

Open antwoorden bij de vraag naar instemming met de vooropleidingseisen

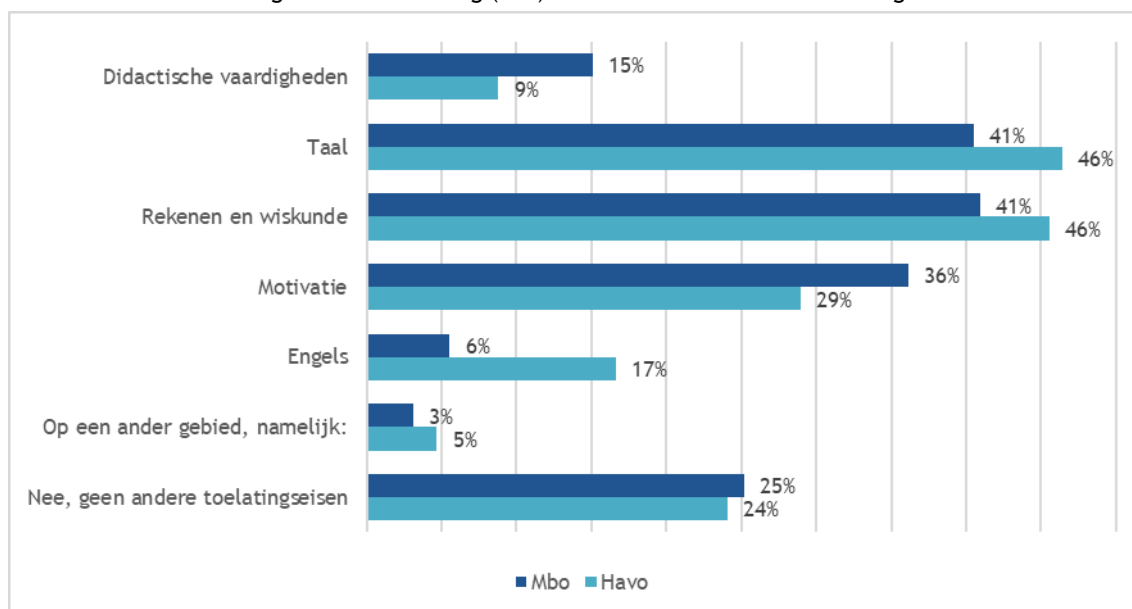
Van de respondenten die vanuit het mbo de pabo zijn ingestroomd hebben er 75 een toelichting gegeven op de vraag naar instemming met de vooropleidingseisen. Ruim de helft van hen licht toe dat er een bepaalde basiskennis aanwezig moet zijn bij pabostudenten. Ongeveer een kwart van de antwoorden behelst echter dat de basiskennis (ook) gedurende de opleiding is op te doen. Een deel van deze antwoorden (in totaal ongeveer 1 op 10) stelt dat het niet nodig is om basiskennis paraat te hebben; wat je nog niet weet is op te zoeken. Ongeveer vijftien procent van de antwoorden betreft voorts dat het niveau van de toetsen te hoog is ('ik ben er mee eens dat er toetsen moeten zijn en dat je een bepaald niveau moet hebben, maar de toetsen zijn TE moeilijk'). Ook benoemt een deel (circa 1 op 10) dat het goed is dat er eisen gesteld worden, maar dat er geen uitsluitende toelatingstoets moet zijn ('Het is van belang dat je voorkennis hebt, maar het moet niet zo zijn dat je na 2 keer proberen niet meer in aanmerking komt'). Sommige studenten (1 op de 10 open antwoorden) noemen het bij lerarentekorten onwenselijk dat de toetsen afschrikken of dat personen zakken voor de toetsen die mogelijk wel geschikt zijn voor de pabo. Ongeveer 1 op de 10 van de antwoorden benoemt dat de toelatingstoetsen beter gericht zouden kunnen zijn op taal en rekenen.

Van de respondenten met een havo-achtergrond hebben er 110 hun antwoord toegelicht. Bijna driekwart van deze studenten stelt dat het belangrijk is voor (aankomend) studenten en leraren om basiskennis in huis te hebben ('Je hebt een bepaalde wereldkennis nodig om daar ook kinderen over te kunnen informeren', en: 'Ik denk dat er een zekere basiskennis beschikbaar moet zijn voordat je de pabo begint. Niet alle vakken zijn inhoudelijk gegeven voordat je begint aan stage lopen (...). Ook wordt op de pabo vooral gefocust op het didactische gedeelte tijdens de colleges, dus is ook hierbij enige voorkennis wel van belang'). Vijftien procent van de open antwoorden heeft als thema dat basiskennis ook later, gedurende de opleiding, opgedaan kan worden. Ook in deze groep keert regelmatig terug (ongeveer 1 op de 10 open antwoorden) dat het op zich goed is dat er vooropleidingseisen zijn, maar dat dit niet met toetsen zou moeten, met soms de toelichting dat wat je leert voor een toets ook snel weer vergeet ('Ik vind dat de toelating niet moet afhangen van deze toetsen. Kennis over deze vakken zegt namelijk niets over het feit of een (potentiële) student een goede leerkracht zou zijn'). Sommige van deze studenten stellen dat kennis alleen iemand nog geen geschikte leerkracht maakt. Ook in de groep ex-havisten vinden sommige studenten het niveau van de toetsen te hoog, zij het minder vaak dan bij de mbo'ers. Ook keert in sommige antwoorden terug dat de vooropleidingseisen rekenen en taal zouden moeten betreffen.

Voorts hebben 36 studenten die vanuit het vwo gestart zijn aan de pabo een toelichting gegeven. Ook zij vinden merendeels dat het voor een aankomend leerkracht belangrijk is om al over bepaalde basiskennis te beschikken (circa 70%). Ook in deze groep noemt een kleiner deel dat deze kennis ook gedurende de opleiding opgedaan kan worden en dat informatie eenvoudig op te zoeken is. Voorts noemen ook in de groep vwo'ers enkelen het niveau van de toetsen hoog en dat de toelating beter op basis van de vaardigheid in rekenen en taal kan gebeuren.

4.2.4 Vooropleidingseisen op ander vlak

Ook aan de huidige studenten is gevraagd of er op andere gebieden vooropleidingseisen gewenst zijn (figuur 4.17). In vergelijking tot de groep aspirant studenten is de groep die geen (andere) vooropleidingseisen wil, met een kwart nog wat kleiner. Ook bij de groep huidige studenten springen de gewenste andere of aanvullende eisen op terrein van taal, rekenen en motivatie eruit. De huidige studenten kruisen die gebieden ook vaker aan dan de aspirant studenten. Per saldo blijkt er ook bij de huidige studenten veel steun voor de huidige vooropleidingseisen en wensen zij nog wat vaker dan de aspirant studenten aanvullende of andere instroomeisen. Geconcludeerd kan worden dat de steun voor vooropleidingseisen niet zozeer minder is bij de huidige pabostudenten in vergelijking tot de aspirant studenten, maar deels anders van aard is en nog wat meer richting (ook) de kernvakken taal en rekenen gaat.

Figuur 4.17: Huidige studenten: vooropleidingseisen voor andere gebieden? Meerdere antwoorden mogelijk (bron: enquête huidige pabostudenten)

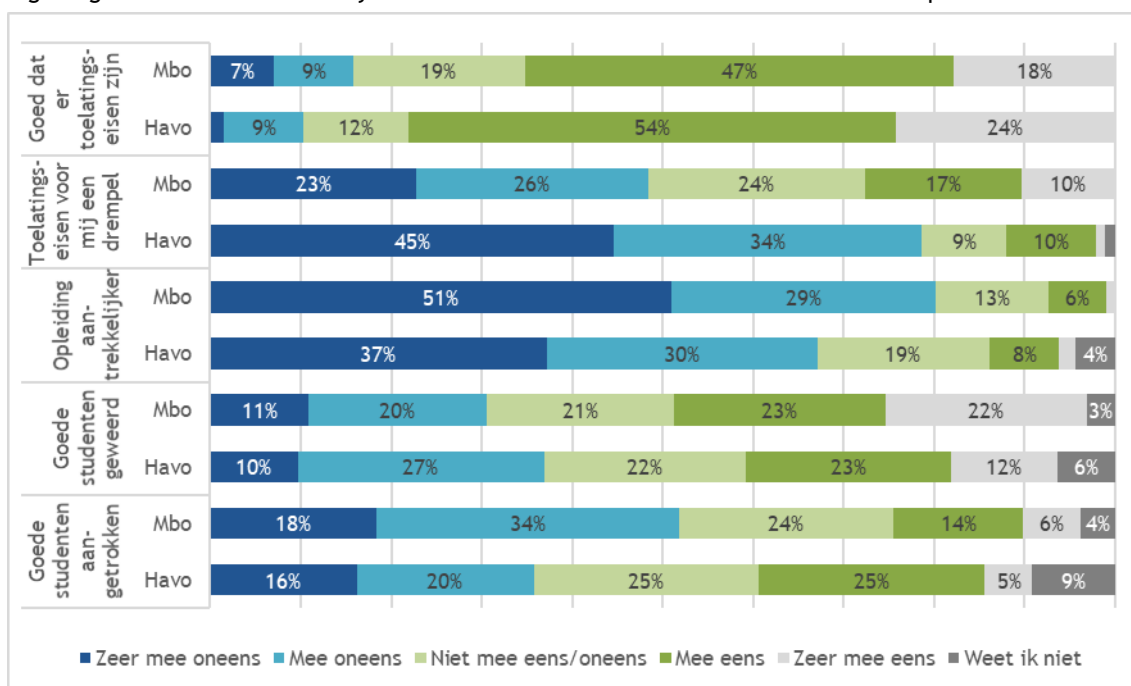
4.2.5 Beoordeling van de eisen op basis van stellingen

Ook aan de huidige studenten zijn stellingen voorgelegd die een nader inzicht bieden in de opinies over de eisen (zie figuur 4.18). De resultaten bij de huidige studenten zijn samengevat als volgt:

- Ook in deze groep wordt bevestigd dat de meerderheid van de studenten achter de vooropleidingseisen staat. Slechts 10 (ex-havisten) tot 16 procent (ex-mbo'ers) vindt het niet goed dat er eisen zijn.
- Bij de stelling dat de toetsen een drempel zijn, is er ten opzichte van de aspirant studenten een versterkt beeld. Onverlet de steun voor de eisen, meldt van de huidige pabostudenten een groter deel (de helft van de mbo'ers en zelfs ongeveer 80% van de havisten) dan bij de aspirant studenten dat de eisen voor hen persoonlijk een drempel vormden.

- Bij de stelling dat de vooropleidingseisen de opleiding aantrekkelijker maken, is er net als bij de aspirant studenten een duidelijk beeld: daarmee is vrijwel niemand het eens.
- Bij de laatste twee stellingen is het beeld eveneens vergelijkbaar met dat bij de aspirant studenten. Bijna de helft van de mbo'ers en een derde deel van de havisten denkt dat de vooropleidingseisen goede studenten weren. Maar een deel (20% bij de mbo'ers, 25% bij de havisten) vindt dat de vooropleidingseisen ook goede studenten aantrekken.

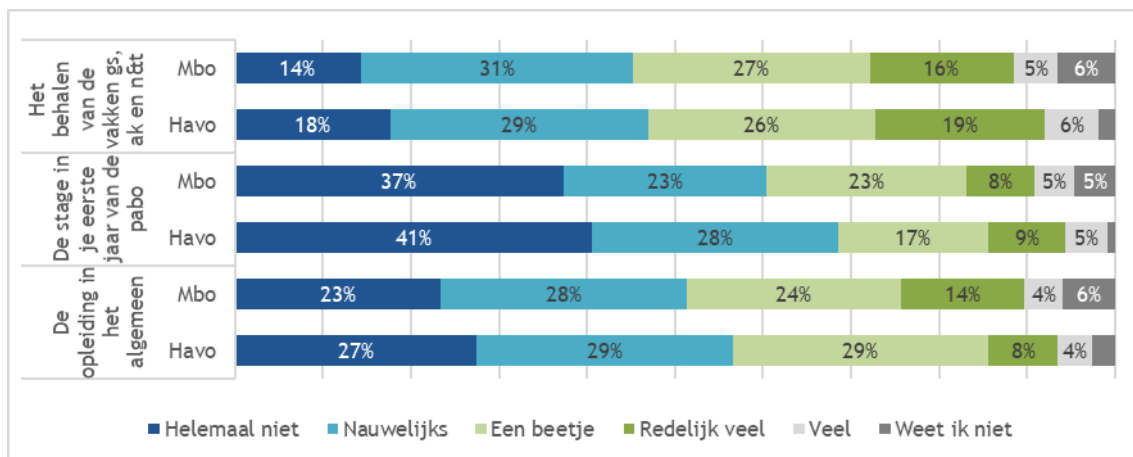
Al met al indiceren deze resultaten dat er ook bij de huidige studenten overwegend steun is voor vooropleidingseisen, maar dat die op persoonlijk niveau wel vaak (vaker dan bij de huidige aspirant studenten) als een drempel worden ervaren. De vooropleidingseisen maken de opleiding overwegend niet aantrekkelijker en weren volgens een substantieel deel van de respondenten geschikte studenten van de pabo. Het resultaat dat de nieuwe generatie aankomend studenten de toetsen persoonlijk minder vaak als een drempel ervaart dan de huidige studenten, kan er op duiden dat de toelatingstoetsen nu mogelijk meer ingeburgerd en/of beter in het systeem zitten en daardoor minder vaak als een drempel worden ervaren.

Figuur 4.18: Huidige studenten: oordeel over stellingen, naar vooropleiding (bron: enquête huidige pabostudenten)

4.2.6 Meerwaarde toelatingstoetsen voor succes op de pabo

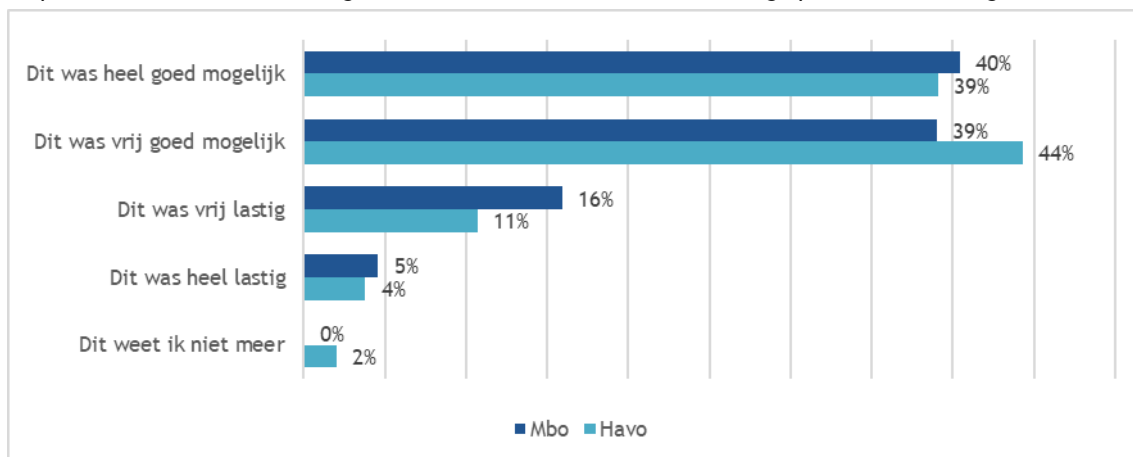
Aan de huidige studenten is op enkele aspecten van de opleiding gevraagd of het feit dat ze zich voorafgaand aan de pabo inhoudelijk hebben voorbereid, hen voordeel heeft gebracht. Uit de resultaten (figuur 4.19) blijkt dat een beperkt deel van de studenten de voordelen van die voorbereiding op de pabo ervaart en dat het voor de meeste studenten om hooguit 'marginal gains' gaat. Meest opvallend is wellicht dat slechts een vijfde deel tot een kwart van de studenten meldt dat de voorbereiding op de toelatingstoetsen (redelijk) veel bijdrage had aan het tijdens de pabo voldoen aan de eisen voor deze vakken. Ook het argument dat studenten in het eerste jaar van de pabo snel op stage moeten en er dan voordeel van hebben dat hun basiskennis is geborgd, houdt weinig stand. Slechts 13 tot 14 procent van de huidige studenten ziet hier meer dan een 'beetje voordeel'. En ook de bijdrage aan het succes in de opleiding als geheel wordt meestal als 'niet' of 'nauwelijks' beoordeeld. Anderzijds kan ook niet uitgevlakt worden dat per aspect toch een deel van de studenten (1 op 8 tot max. een kwart) wel (redelijk) veel voordelen meldt en dat ongeveer een kwart van de studenten op elk aspect 'een beetje' een bijdrage ziet.

Figuur 4.19: Huidige studenten: leren voor toelatingstoetsen draagt bij aan het succes van... (bron: enquête huidige pabostudenten)

4.2.7 Voorbereiding op de toelatingstoetsen

Uit de resultaten van de bevraging blijkt dat de voorbereiding op de toetsen voor de huidige studenten meestal zonder (veel) problemen verliep (figuur 4.20). Een klein deel (15% van de havisten, ruim 20% van de mbo'ers) meldt dat de voorbereiding vrij lastig of heel lastig was. Respondenten konden dit antwoord nader toelichten. In de groep die de voorbereiding heel lastig vond, zijn er acht respondenten die dit nader hebben toegelicht. Deze antwoorden variëren nogal. Enkele respondenten zijn afkomstig van een niet aan de pabo verwante opleiding en noemen dat er erg veel stof moest worden behandeld. Vier van de acht respondenten melden dat ze moeilijk aan voorbereidingsmateriaal konden komen. Opvallend is dat sommige open antwoorden juist heel weinig zijn gegeven; drukte door de eindexamens is in deze groep respondenten slechts eenmaal genoemd als factor die de voorbereiding op de toetsen lastig maakte.

Figuur 4.20: Huidige studenten: beoordeling voorbereidingsmogelijkheid toelatingstoetsen (bron: enquête huidige pabostudenten)

4.2.8 Slotopmerkingen huidige pabostudenten

Ten slotte is aan huidige pabostudenten gelegenheid gegeven tot slotopmerkingen. In deze slotopmerkingen worden veelal al eerder genoemde argumenten herhaald. Versoepeling van de eisen wordt herhaaldelijk geen oplossing voor het lerarentekort genoemd. Ook is gesteld dat de deelname aan de toetsen ook motivatie en doorzettingsvermogen aantonen. Andere respondenten stellen in de slotopmerkingen juist dat de toetsen belangstellenden voor de pabo afschrikken. Ook de reken- en taaltoetsen als meer voor de hand liggende vooropleidingseisen keren terug. Ten slotte keert terug dat de basiskennis ook geleerd kan worden op de pabo en dat de toetsen dus naar het eerste jaar pabo verschoven zouden kunnen worden.

4.3 Samenvattend: aspirant en huidige pabostudenten

Geconcludeerd kan worden dat er overwegend steun is bij de bevroagde (aankomend) pabostudenten voor de vooropleidingseisen. Bij mbo'ers is die steun wat lager dan bij havisten, maar ook bij mbo'ers is een duidelijke meerderheid het eens met de vooropleidingseisen. Een meerderheid bij de aspirant studenten en een nog groter deel van de huidige studenten pleit voor aanvullende of andere vooropleidingseisen, waarbij duidelijk het vaakst taal- en rekenvaardigheden zijn genoemd. Belangrijke kanttekening bij deze resultaten is dat niet-deelnemers aan de toetsen niet zijn bevroagd en dat in de respons bij de aspirant studenten de gezakten voor de toets zijn ondervertegenwoordigd. De zakkers voor de toetsen zijn significant vaker negatief over de vooropleidingseisen.

Op het punt van afschrikking blijkt dat een substantieel deel van de bevroagde studenten vindt dat de huidige toelatingstoetsen voor hen een drempel opwerpen voor de pabo en ook dat de eisen geschikte studenten voor de pabo afweren. Anderzijds is er ook een substantieel deel van de respondenten dat denkt dat de vooropleidingseisen juist (ook) goede studenten naar de pabo trekken.

Wat betreft de voorbereiding op de toetsen blijkt uit de resultaten de belangrijke rol van de oefentoetsen en lesmaterialen die beschikbaar zijn via www.goedvoorbereidnaardepabo.nl. De aankomend en huidige pabostudenten zijn overwegend tevreden over de voorbereidingsmogelijkheden, de toetsdata en locaties, de herkansingen en over de voorlichting. Vaakst negatief (maar wel bij een minderheid) scoort de voorlichting op de eigen mbo- en havo-school. De bekendheid van de vooropleidingseisen is bij aanmelding groot. Bij de aspirant studenten valt bij de voorbereiding nog op dat studenten die het keuzedeel volgden in het mbo dat voorbereidt op de pabo, relatief vaak de aansluiting van de leerstof op de toetsstof onvoldoende of matig beoordelen. Dat laat onverlet dat ook in deze groep de meerderheid tevreden is over de aansluiting van de lesstof op de toetsen.

Qua opbrengsten melden veel huidige pabostudenten weinig tot geen winst te zien van de inhoudelijke voorbereiding op de pabo voor hun huidige succes op de pabo. Een kleiner deel (per aspect een achtste deel tot een kwart, iets vaker mbo'ers dan havisten) ziet wel (redelijk) veel bijdrage aan het succes op de pabo.

Al met al indiceren de resultaten dat er overwegend begrip is voor de vooropleidingseisen en dat de voorbereiding op en de uitvoering van de toetsen weinig negatieve reacties oproepen, maar anderzijds dat de voorbereiding op de toetsen voor pabostudenten vaak weinig voordeel oplevert en dat de toetsen voorts voor een deel van de belangstellenden drempels voor de pabo opwerpen en de toetsen belangstellenden ook kunnen afschrikken volgens respondenten.

5 Ervaringen en opinies bij scholen voor primair onderwijs

In dit onderzoek is een vragenlijst uitgezet onder leraren en schoolleiders in het primair onderwijs. Dit hoofdstuk vat de resultaten van dit deel van de evaluatie samen.

5.1 Respons

De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de navolgende respons.

Tabel 5.1: Respons scholenveld po

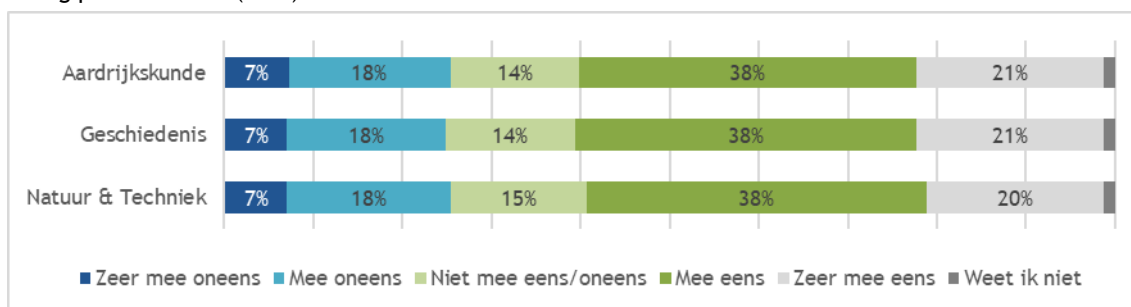
Leerkracht	Directeur/schoolleider	Anders, namelijk	Totaal
28%	63%	10%	100%
168	383	58	609

De resultaten van de bevraging zijn hierna voor schoolleiders en leraren tezamen gepresenteerd. Er zijn bij deze twee groepen geen significante verschillen gevonden in de gegeven antwoorden.

Voor de resultaten kan verder nog van belang zijn in hoeverre er bij de betreffende school een lerarentekort speelt. Het is aannemelijk dat naar mate een ervaren lerarentekort groter is, betrokkenen minder geneigd kunnen zijn om drempels op te werpen voor het lerarenberoep. Van de respondenten meldt 37 procent dat er een 'acuut probleem' is met een lerarentekort. Waar relevant is in het navolgende een uitsplitsing gemaakt naar de groep die wel en de groep die nu geen acuut lerarentekort ervaart.

5.2 Oordeel over vooropleidingseisen per vakgebied

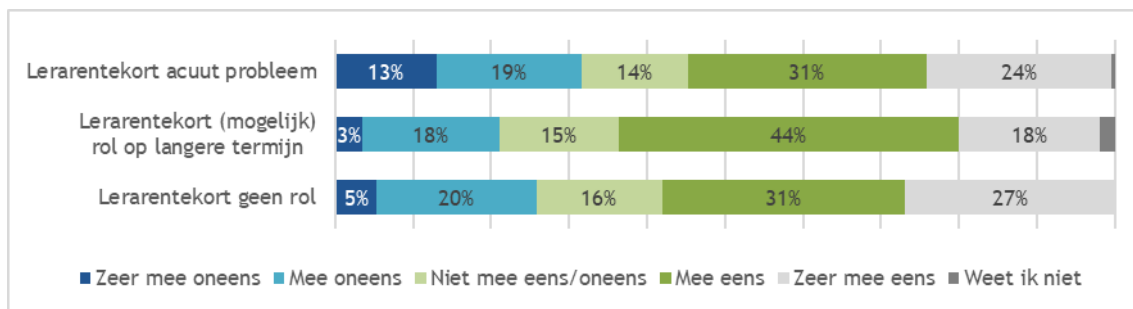
Bij de vraag naar het oordeel over de vooropleidingseisen, valt de balans uit in het voordeel van de eisen (figuur 5.1). Per toets is steeds een kwart van de respondenten het (zeer) oneens met de eisen en bijna zestig procent is het (zeer) eens met de eisen.

Figuur 5.1: Scholenveld po: oordeel over vooropleidingseisen per vakgebied (bron: enquête scholenveld po)

Beoordeling vooropleidingseisen naar ervaren lerarentekort

Nader bezien is hoe de beoordeling van de vooropleidingseisen zich verhoudt tot ervaren lerarentekorten (figuur 5.2). Zoals gezegd ervaart 37% van de respondenten een acuut wervingsprobleem. Toch wel opvallend is dat ook in deze groep een meerderheid het (zeer) eens is met de vooropleidingseisen. De groep die het (zeer) oneens is met de eisen is in deze groep met ruim dertig procent wel ruim tien procentpunt groter dan in de groep die geen acuut lerarentekort ervaart. Niettemin is dus ook in de groep met een acuut lerarentekort slechts een minderheid het oneens met de eisen.

Figuur 5.2: Scholenveld po: oordeel vooropleidingseisen naar perceptie lerarentekort (bron: enquête scholenveld po)

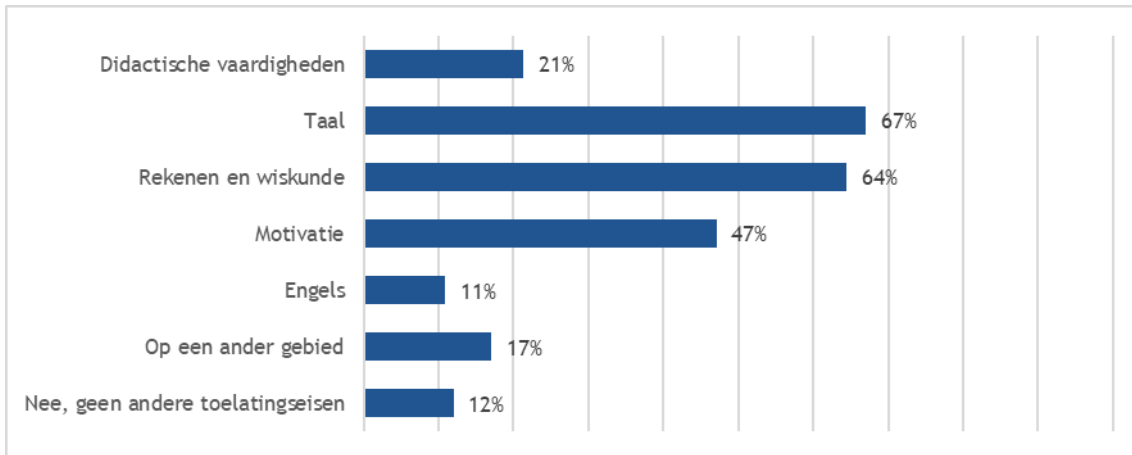
Toelichting bij het oordeel over de vooropleidingseisen

Ruim de helft (circa 350) van de respondenten heeft een toelichting gegeven op hun beoordeling van de eisen. In ruim de helft van de open antwoorden keert terug dat bepaalde basiskennis essentieel is om een goede leerkracht te kunnen zijn; de leerkracht moet boven de leerlingen staan. In ruim twintig procent van de open antwoorden komt anderzijds naar voren dat basiskennis ook prima gedurende de pabo-opleiding is op te doen ('Het is belangrijk dat de basiskennis op orde is, maar in de opleiding kan hieraan ook nog de nodige aandacht worden besteed'). In een kwart van de open antwoorden keert terug dat (parate) kennis niet het belangrijkste is voor een leerkracht, maar dat zaken als een nieuwsgierige houding, leren hoe je je stof eigen maakt, hoe je informatie kunt verkrijgen, goede pedagogisch-didactische vaardigheden ontwikkelen et cetera veel belangrijker zijn ('Door de 21-eeuwse vaardigheden die een leerling moet beheersen en daardoor het ontdekkend en ontwerpnd leren, hoef je als leerkracht niet van alle feiten op de hoogte te zijn'). Sommige respondenten stellen dan ook dat de borging van het kennisniveau niet met een toets moet worden afgedwongen, maar dat er bijvoorbeeld vrijstellingen mogelijk zijn in het eerste jaar wanneer je de toets wel haalt. Sommige respondenten (in circa 20 antwoorden) stellen dat het niveau van de toelatingstoetsen te hoog ligt ('Er worden vragen gesteld die echt ver boven de basiskennis uitstijgen'). Hierbij wordt ook de afschrikkende werking van (het niveau van) de toetsen in tijden van lerarentekorten aangehaald. Enkele respondenten merken op dat het havo-diploma wat hen betreft toelating tot de pabo zou moeten garanderen. Anderen vinden dat de toetsen juist voor alle nieuwe studenten zou moeten gelden, dus ook vwo'ers. Ook in deze groep keert terug (vijf procent van de open antwoorden bevat dit expliciet) dat reken- en taalvaardigheden geschikter zijn om bij toelating te toetsen.

Opvallend is nog te noemen dat de open antwoorden van schoolleiders en leraren in het po inhoudelijk en naar verhouding tussen de verschillende antwoorden weinig afwijken van de toelichting die de aspirant en huidige pabostudenten geven. Opnieuw blijkt uit de toelichting overwegend begrip voor het stellen van eisen aan basiskennis, maar – in mindere mate – wordt ook ingebracht dat het om meer dan basiskennis gaat en dat zaken ook op de pabo geleerd kunnen worden. En ook in deze groep is er de waarschuwing voor het afschrikken van mogelijk wel voor de pabo geschikte studenten.

5.3 Vooropleidingseisen op ander vlak

Hiervoor zagen we al dat een meerderheid van de aspirant pabostudenten (circa 60%) en een nog groter deel (circa driekwart) van de huidige pabostudenten aanvullende dan wel andere vooropleidingseisen wenst. Bij de schoolleiders en leraren in het primair onderwijs is dit aandeel nog groter (88%). Ook in deze groep springen (in nog sterkere mate dan bij de (aspirant-)studenten) gewenste vooropleidingseisen ten aanzien van taal en rekenen en – in mindere mate – ook motivatie eruit (figuur 5.3).

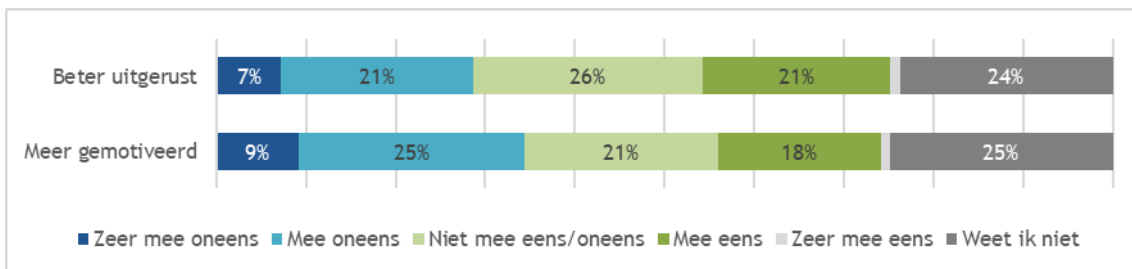

Figuur 5.3: Scholenveld po: vooropleidingseisen voor andere gebieden? (bron: enquête scholenveld po)

De schoolleiders en leerkrachten in het po konden hierbij nog suggesties doen voor de andere gebieden waarop wat hen betreft vooropleidingseisen zouden moeten gelden. Van deze mogelijkheid maakten 71 respondenten gebruik. In die open antwoorden keren deels de al voorgestructureerde antwoordmogelijkheden zoals taal en didactische vaardigheden terug. In ongeveer een kwart van de open antwoorden komt daarnaast naar voren dat sociale vaardigheden en communicatie belangrijke gebieden zijn voor toelating. Minder vaak (in ongeveer 1 op de 10 open antwoorden) is genoemd affiniteit met de doelgroep en met het vak, kennis van de actualiteit en algemene kennis en 21^e-eeuwse vaardigheden.

5.4 Impact van de vooropleidingseisen

De bevroegde schoolleiders en leraren in het po zien deels geen impact van de vooropleidingseisen op de toerusting (28% oneens) en de motivatie (34% oneens) van stagiairs en gediplomeerden van de pabo (figuur 5.4). (Ruim) twintig procent ziet die impact wel. Bij deze vraag is er een relatief grote groep (ongeveer de helft) die het niet weet of neutraal oordeelt.

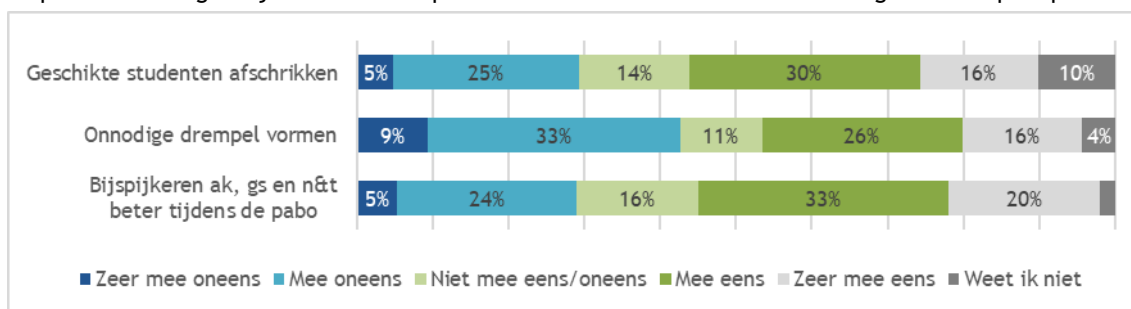

Figuur 5.4: Scholenveld po: impact van de vooropleidingseisen op stagiairs en afgestudeerden (bron: enquête scholenveld po)

Drempels en afschrikkeffect volgens scholenveld po

Aan de schoolleiders zijn ook drie – negatief getoonzette – stellingen voorgelegd. Uit de antwoorden blijkt dat die stellingen vrij veel bijval krijgen, maar per saldo wisselend beoordeeld worden (figuur 5.5). De meeste bijval krijgt de stelling dat basiskennis beter in het eerste jaar van de pabo kan worden bijgespijkerd (53% (zeer) eens tegenover 29% (zeer) oneens). Ook is 46 procent het (zeer) eens met de stelling dat de eisen geschikte studenten afschrikken; 30 procent is het hier (zeer) mee oneens. Bij de stelling dat de eisen een onnodige drempel vormen staken de stemmen: net zoveel (42%) respondenten zijn het hiermee eens als oneens.

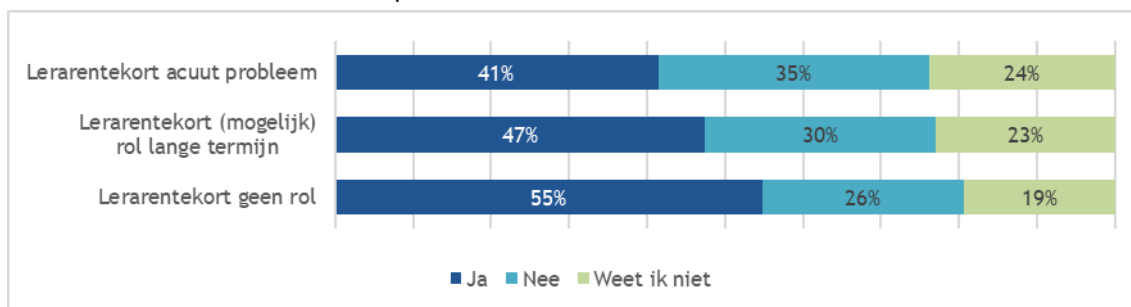
Per saldo indiceren deze resultaten dat er in het primair onderwijs toch wel bij ruwweg de helft van de respondenten zorgen zijn over de drempels en het afschrieffect die de toelatingstoetsen opwerpen.

Figuur 5.5: Scholenveld po: gevolgen vooropleidingseisen voor stagiairs en afgestudeerden (bron: enquête scholenveld po)

Verbetering kwaliteit pabo's door vooropleidingseisen

Voorts is gevraagd of de vooropleidingseisen een goed instrument zijn om de kwaliteit van de pabo's te verbeteren. Uit de antwoorden blijkt dat de grootste groep schoolleiders en leraren (46%) dit vindt (figuur 5.6). Een minderheid van 31 procent vindt van niet en de overige 23 procent weet het niet. Deze resultaten zijn in de onderstaande figuur afgezet tegen de mate waarin de bevroegde schoolleiders en leraren een lerarentekort ervaren. Dan blijkt dat in de groep die een acuut lerarentekort ervaart het aandeel dat de eisen een goed instrument vindt om de kwaliteit van de pabo te verbeteren wel wat afkalft. Maar ook in deze groep zijn er meer respondenten die de vooropleidingseisen een geschikt kwaliteitsinstrument vinden dan respondenten die dit niet vinden.

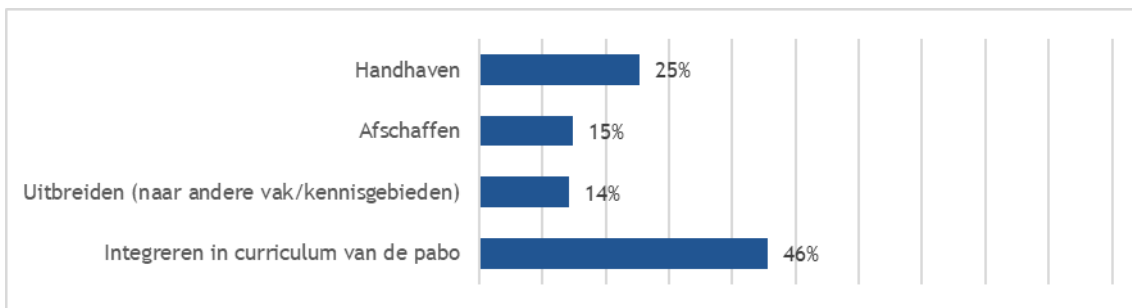
Figuur 5.6: Scholenveld po: vooropleidingseisen goed instrument om kwaliteit pabo's te verbeteren, naar perceptie lerarentekort (bron: enquête scholenveld po)

Ruim 130 respondenten die vinden dat de eisen geen goed instrument zijn om de kwaliteit van de pabo's te verbeteren, hebben dit toegelicht. Van hen betoogt ongeveer de helft dat het niet moet gaan om kennis, maar om andere zaken als pedagogisch-didactische vaardigheden, praktijkervaring enzovoorts. 'Het meest elementaire onderdeel in het onderwijs is een groep in de hand hebben, daarna pas al het andere en dat is wel bij te leren ook wanneer je voor de groep staat.' In ruim een derde deel van deze open antwoorden wordt gemeld dat de kwaliteit van de pabo alleen op de opleiding verbeterd kan worden, bijvoorbeeld door het curriculum aan te passen of de kwaliteit van de pabodocenten te verbeteren: 'de kwaliteit van de pabo's hangt af van de kwaliteit van de docenten'. Enkele respondenten geven aan dat men, tot dusver, ook geen verschil merkt in het niveau van de aankomende leerkrachten.

Van de respondenten die nog twijfelen of de vooropleidingseisen de kwaliteit van de pabo's kunnen verbeteren hebben er 36 hun antwoord toegelicht. Een derde deel daarvan benoemt dat de focus niet moet liggen op kennis; 'Om een goede leerkracht te zijn komt er meer bij kijken dan het huidige niveau van voorkennis'. Een even groot deel verwoordt dat de basiskennis gedurende de opleiding opgedaan kan worden en dat de kwaliteit van de pabo bij de opleiding zelf ligt.

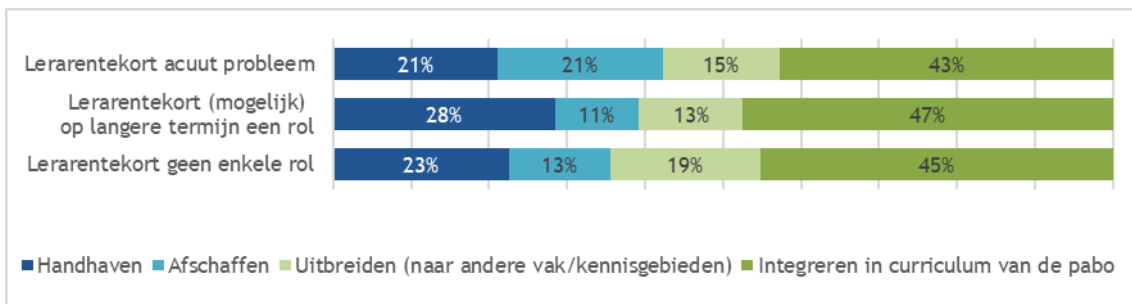
5.5 Toekomst vooropleidingseisen

Ten slotte is aan de schoolleiders en leraren in het po gevraagd wat er met de vooropleidingseisen zou moeten gebeuren. Uit de resultaten blijkt dat als direct naar de toekomst van de vooropleidingseisen wordt gevraagd, het aanvankelijke beeld van overwegend steun voor de eisen moet worden genuanceerd (figuur 5.7). Wel blijkt dat maar vijftien procent van de respondenten voor afschaffing is. Ongeveer veertig procent van de respondenten wil de vooropleidingseisen handhaven of nog uitbreiden. Maar anderzijds vindt een belangrijk deel (46%) dat de eisen dienen te worden geïntegreerd in het curriculum van de pabo. Afhankelijk van de exacte invulling van deze optie, impliceert dit in wezen ook een afschaffing c.q. een aanpak zoals die er nu bij de reken- en taaltoets is; dat wil zeggen dat bij het zakken voor de toetsen in jaar 1 van de pabo er een negatief studieadvies volgt. Ook kunnen bij deze antwoorden varianten meespelen die in de open antwoorden zijn genoemd, zoals wel toelatingstoetsen vooraf en met vrijstellingen werken bij slagen voor een toets. Deze antwoorden zijn consistent met de resultaten in paragraaf 5.4 waarin een meerderheid (53%) vindt dat de eisen beter in jaar 1 kunnen worden geïntegreerd.

Figuur 5.7: Scholenveld po: toekomst vooropleidingseisen (bron: enquête scholenveld po)

Bij een nadere uitsplitsing naar een al dan niet ervaren acuut lerarentekort, blijken er bij deze antwoorden geen grote verschillen. Respondenten die een acuut lerarentekort melden, zijn wat vaker (21%) voor afschaffing van de vooropleidingseisen en iets minder vaak voor handhaving of uitbreiding (figuur 5.8).

Figuur 5.8: Scholenveld po: toekomst vooropleidingseisen, naar perceptie lerarentekort (bron: enquête scholenveld po)

5.6 Slotopmerkingen scholenveld po

Van de mogelijkheid aan het einde van de vragenlijst om slotopmerkingen te maken over de vooropleidingseisen pabo, hebben 186 respondenten gebruikgemaakt. Van deze groep geeft twintig procent (nogmaals) mee dat kennis niet het belangrijkste is om geschikte leraren voor de klas te krijgen, maar dat het veel belangrijker is of studenten gemotiveerd zijn en over zaken als didactische vaardigheden beschikken. Ruim tien procent noemt dat de pabo-opleiding zelf verbeterd moet worden, al dan niet in betere samenwerking met de basisscholen zelf.

Een klein deel (in circa 10 slotopmerkingen) wijst nogmaals op het afschrikeffect van de toetsen, maar een wat groter deel (circa 20 slotopmerkingen) stelt juist dat er ondanks tekorten niet zomaar ingeboet moet worden op de kwaliteit van de opleiding en aankomende leraren; ‘Nooit morrelen aan de kwaliteitseisen. Ook al is er nu grote druk vanwege het lerarentekort’. Het beroep van de leraar moet aantrekkelijker gemaakt worden, daarmee zullen uiteindelijk ook meer studenten de opleiding willen volgen, aldus ruim 15 slotopmerkingen.

5.7 Samenvattend: opinies en ervaringen scholenveld primair onderwijs

Ook bij schoolleiders en leraren in het primair onderwijs is er steun voor vooropleidingseisen, ook bij respondenten die een acuut lerarentekort ervaren. Men vindt het veelal belangrijk om de kwaliteit van de pabo te bewaken, zo blijkt ook uit de open antwoorden. Ongeveer een kwart van de respondenten is het oneens met de huidige vooropleidingseisen. Veruit de meeste respondenten (circa 80%) hebben een wens van aanvullende en/of andere eisen, waarbij net als bij de (aankomend) pabostudenten de reken- en taalvaardigheden als eisen duidelijk het vaakst genoemd zijn. Wel blijkt uit de resultaten ook een duidelijke nuancering van de steun voor de huidige vooropleidingseisen: als rechtstreeks wordt gevraagd naar de toekomst van de vooropleidingseisen dan kruist weliswaar maar een klein deel (15%) ‘afschaffen’ aan, maar is een belangrijk deel (46%) van de respondenten voor de integratie van de huidige toetsen in het curriculum van de pabo. Blijkbaar willen deze respondenten de eisen behouden, maar zouden kandidaten mogen starten aan de pabo op voorwaarde dat ze gedurende het eerste jaar alsnog de benodigde toetsen behalen. De overige respondenten (circa 40%) zijn voor behoud of uitbreiding van de eisen. Tevens bleek dat een krappe meerderheid (53%) voorstander is van het integreren van de huidige vooropleidingseisen in jaar 1 van de pabo.

Qua opbrengsten ziet maar een beperkt deel (ruim 20%) nu een impact van de vooropleidingseisen op de kwaliteit van stagiairs en startende leerkrachten. Net als de (aankomend) studenten zien de schoolleiders en leerkrachten in het po, onverlet hun overwegende steun voor de eisen, vaak een risico dat de eisen een drempel vormen voor belangstellenden en een afschrikeffect hebben.

Per saldo indiceren de resultaten vanuit het scholenveld dat er steun is voor het stellen van eisen en voor het stellen van kwaliteit boven volume, maar dat de voorkeur daarbij het vaakst uitgaat naar het stellen van die eisen in het eerste jaar van de pabo.

6 Ervaringen en opinies bij pabo's en havo- en mbo-scholen

In dit onderzoek is gesproken met vertegenwoordigers van de pabo's, die de toelatingstoetsen moeten organiseren en die voor hun instroom mede afhankelijk zijn van de toetsing. De pabo's zijn ook in ander opzicht belanghebbenden bij de toetsen omdat zij de positieve effecten van de toelating zouden kunnen merken, zoals een meer homogene studentenpopulatie of tijd die vrijvalt in het curriculum om aan andere zaken dan basiskennis te besteden. Daarnaast is in dit onderzoek gesproken met vertegenwoordigers van de scholen waar de pabostudenten vooral vandaan komen: scholen voor havo en de mbo-opleidingen Onderwijsassistent.

6.1 Ervaringen bij pabo's

Hieronder zijn de interviews bij de pabo's per thema samengevat.

6.1.1 Proces en communicatie

De organisatie, opzet en de communicatie over de toelatingstoetsen

Allereerst wordt uit de interviews duidelijk dat volgens de pabo's de uitvoering van en de communicatie over de toetsen in het algemeen goed en soepel verloopt. Na de startfase na 2015 is er volgens betrokkenen (en ook volgens de geïnterviewden bij Cito) veel geïnvesteerd in een goed proces en goede communicatie en daarmee is in korte tijd bereikt dat de toelatingstoetsen min of meer ingeburgerd zijn en goed in het systeem en tussen de oren van betrokkenen zitten. Het proces levert daardoor weinig negatieve reacties op. De pabo's geven aan dat de toetsen wel een (administratieve) last met zich meebrengen, maar dat dit intern over het algemeen goed te regelen is.

Wel zien sommige pabo's dat de procedure en eisen voor bepaalde groepen onduidelijker kunnen zijn, met name voor deeltijdstudenten en voor anderstalige studenten en/of studenten met een migratieachtergrond. Met name in Randstedelijk gebied wordt dit opgemerkt. Opgemerkt is ook wel dat de communicatie duidelijker en consistentere zou kunnen zijn als de toetsen gelijk voor iedereen zouden gelden.

De positieve blik van de geïnterviewden op het proces is consistent met de resultaten van de enquête onder (aspirant) pabostudenten waaruit ook weinig negativiteit over het proces en de communicatie bleken en tevens bleek dat vrijwel alle aspirant studenten weet hebben van de toetsen en er ook vaak begrip voor hebben.

Toetsdata en herkansingen

Ook bij de toetsdata en herkansingsmogelijkheden zetten de geïnterviewden (opnieuw net als de geënuquêteerde studenten) weinig kanttekeningen. Wel is als nadeel van de herkansingen genoemd dat studenten uitstelgedrag kunnen gaan vertonen en pas de laatste herkansingsmogelijkheid serieus kunnen benutten. Daardoor weten pabo's pas kort voor de start van het studiejaar hoeveel eerstejaars er exact starten, wat in logistieke zin lastig kan zijn. Ook opgemerkt is dat te vaak kunnen herkansen niet wenselijk is en dat idealiter studenten eigenlijk zich serieus zouden moeten voorbereiden op één kans per toets. Dat voorkomt ook uitstelgedrag. Veel herkansingsmogelijkheden bieden gaat bovendien ten koste van het selectie-effect van de toetsen, dat voor pabo's gewenst kan zijn.

6.1.2 Inhoud en niveau toetsen

Over het algemeen zijn de pabo's van mening dat de inhoud en de hoogte van de vooropleidingseisen voldoen. Het niveau en de complexiteit (havo-3 niveau genormeerd) van de toetsen vindt men in het algemeen goed; het pabo-niveau bereik je immers pas op de pabo. Als de drie toetsen gehaald worden, beschikt een student over voldoende kennis en begrip om verder te komen in de pabo. De toetsen passen volgens de geïnterviewden ook bij de landelijke kennisbases voor de pabo. Er wordt zowel getoetst op kennis als op inzicht. De toetsen gaan volgens enkele geïnterviewden verder dan enkel kennis; er moeten ook verbanden gelegd worden en met enkel het leren van de stof halen studenten nog niet per se de toets. Van sommigen mag het niveau wel iets hoger liggen, anderen vinden het niveau juist soms net wat hoog. Een deel van de pabo-coördinatoren geeft wel aan dat de getoetste kennis vaak niet beklijft en (deels) herhaald moet worden tijdens de pabo. Instroomverschillen zijn hierdoor niet zomaar weg te werken met een toets; hieraan moet ook gedurende de opleiding gewerkt worden.

Te toetsen kennisgebieden

Over het algemeen vinden de geïnterviewden bij de pabo's dat de juiste vakgebieden getoetst worden. De onderwerpen die nu getoetst worden, komen ook terug op de basisschool en de pabo en zijn daarmee wat betreft de geïnterviewden geschikte thema's voor de toetsen. Wel is er ook de opvatting dat de keuze voor de drie toetsvakken tamelijk willekeurig is. Daarbij is enkele keren opgemerkt dat het in wezen weinig uitmaakt waarop je toetst; een belangrijk effect van de toelatingstoetsen is dat de student zich beter voorbereidt op de pabo, doorzettingsvermogen en motivatie toont en bewuster voor de pabo kiest. De exacte signatuur van de toetsen is daarmee vergeleken van minder belang.

Uit de enquêteresultaten bleek in de voorgaande hoofdstukken dat veel respondenten pleiten voor andere of aanvullende vooropleidingseisen. De geïnterviewde pabo's vinden dat er in elk geval niet nog meer getoetst moet worden. Aanvullend toetsen op motivatie en dergelijke is volgens hen ook niet nodig omdat de huidige toetsen indirect ook al studiehouding, doorzettingsvermogen en motivatie toetsen, doordat de aspirant studenten zich over de drempel van de voorbereiding op de toetsen en het maken van de toetsen zelf moeten zetten. Aspirant studenten moeten een grote verscheidenheid aan stof kunnen verwerken en inzicht tonen in de materie. Sommige geïnterviewden vinden dat je indirect daarmee ook al toetst of mensen een juiste (studie)houding hebben. Rekenen en taal blijven volgens de geïnterviewden wel belangrijke aandachtspunten, maar dat zit in het eerste studiejaar verankerd. Idealiter zou men in de toetsing vooraf wel nog breder in willen zetten op algemene kennis en inzicht, maar het is moeilijk concreet te maken wat daar onder moet vallen. Andere aandachtsgebieden zoals didactische vaardigheden moeten volgens de pabo's echt gedurende de pabo aangeleerd worden.

Uit de interviews blijkt ook dat veel pabo's (weer) zoekende zijn naar wat men eigenlijk wil bereiken met de toetsen, c.q. wat men wil dat studenten meenemen en welke functie de toetsing optimaliter kan hebben. Is dat vooral selecteren op geschiktheid, is dat het vrijspelen van tijd in het eerste pabojaar door toetsen naar voren te halen en/of staat het stimuleren van een betere voorbereiding op en een bewuste keuze voor de pabo voorop? Een belangrijk agendapunt is daarbij ook de mogelijk ongewenste selectiviteit van de toetsen en van de procedure voor bepaalde groepen kandidaten. De wens is er bij pabo's om opnieuw samen na te denken over de voorbereiding op de toetsen en de inhoud van de toetsen zelf opdat die gelijke kansen bij gelijke geschiktheid bieden aan de grote diversiteit aan pabo-kandidaten. Met name kandidaten met een migratieachtergrond lijken volgens geïnterviewden, in lijn met de CPB-analyses, nu onevenredig weinig de poort van de pabo te bereiken (zie ook verderop).

6.1.3 Voorbereiding op de toets

Alle geïnterviewden vinden dat aankomende studenten voldoende mogelijkheden hebben om zich op de vooropleidingseisen voor te bereiden. Havisten moeten dit weliswaar vaker zelfstandig doen dan mbo'ers die tijdens de opleiding vaker ruimte krijgen voor de voorbereiding op de pabo. Voor beide groepen is er ondersteuning, maar men merkt ook op dat havisten vaak prima in staat zijn zich zelfstandig voor te bereiden op de toetsen. Enkele pabo's ontwikkelen extra activiteiten voor niet-verwante doorstromers of deeltijders. Wel concluderen veel geïnterviewden dat de ondersteuning in de begintijd, toen er (met landelijke financiering) voorbereiding plaatsvond op de pabo's zelf, vaak beter was dan nu. De huidige situatie is dat voor de mbo'ers er het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' is en dat de havisten door de pabo kunnen worden voorbereid. Voor de 'restgroep' (waaronder niet-verwante mbo-opleidingen en deeltijdse instroom) is er de landelijke ondersteuning/website. In de meeste gevallen is er hierdoor nog steeds sprake van een vorm van samenwerking tussen pabo's en met name de mbo-instellingen, in het keuzedeel, maar de intensiteit van deze samenwerking verschilt. Vanuit de pabo's wordt waargenomen dat de beschikbaarheid en opzet van het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' verschilt en soms de ondersteuning vanuit het mbo ook 'slecht geregeld' kan zijn. Pabo's leiden dat ook af uit het feit dat er vanuit het mbo aanvragen blijven binnenkomen voor ondersteuning bij de toetsen, waar dat ook binnen het mbo aanwezig zou kunnen/moeten zijn. Op havo-scholen, waar toch een belangrijk deel van de pabostudenten vandaan komt, is er geen breed beschikbare ondersteuningsstructuur opgebouwd. Een aantal pabo's biedt zoals gezegd voorbereidingsprogramma's voor havisten aan, maar hierbij is ook wel gemeld dat er weinig animo voor is. Pabo's vinden in het algemeen dat de ondersteuning en voorbereiding van aspirant studenten logischerwijze bij de pabo's past, omdat bij de pabo het primaire belang ligt van een goede aansluiting vanuit havo en mbo op de pabo. Om die reden heeft het de voorkeur van geïnterviewden om de landelijke financiering van de voorbereiding op de toetsen door de pabo's, weer in te voeren.

6.1.4 Effecten van de vooropleidingseisen

Instroom pabo

Ongeveer de helft van de geïnterviewde pabo's meldt dat de instroom weer is hersteld naar het niveau van voor de vooropleidingseisen of dat de instroom sowieso weinig of niet was gedaald na invoering van de vooropleidingseisen. Bij de andere geïnterviewde pabo's is - conform de landelijke trend - direct na de maatregel de instroom flink gedaald en is dit nog niet hersteld naar het oude niveau. Zij melden - eveneens conform landelijke trend - dat met name de instroom van mbo'ers is gedaald en dat de instroom van vooral studenten met een migratieachtergrond en van eerstegeneratiestudenten is gedaald. Met name randstedelijke pabo's merken dat er sprake is van een gedaalde instroom van mbo-studenten, vaak met een specifieke achtergrond (migratieachtergrond, anderstaligen). Dit ervaren deze pabo's als een negatieve ontwikkeling, omdat bij hen een belangrijke wens is om de pabo een afspiegeling te laten zijn van de samenleving. Deze achterblijvende instroom wordt door deze pabo's vaak verklaard door het afschrikeffect: met name studenten met een migratieachtergrond vrezden de toetsen niet te behalen. Daarnaast is er ook het effect van het zakken voor de toetsen; kandidaten met een migratieachtergrond of eerstegeneratiestudenten zouden vaker zakken, omdat zij van huis uit veel minder vertrouwd zijn met vragen in bijvoorbeeld de toets geschiedenis die relatief Nederlands of Europees georiënteerd zijn.

Meer in het algemeen meldt ongeveer de helft van de geïnterviewde pabo's dat er een afschrikeffect is met name voor mbo'ers. Een enkele keer is hierbij geopperd dat dit een tijdelijk effect is en dat ook mbo-studenten zich nu niet meer door de toets laten afschrikken. Een deel van de geïnterviewden ziet dus geen noemenswaardig afschrikeffect (meer), terwijl andere geïnterviewden juist signalen zien dat het effect op de instroom vanuit het mbo groot is.

Naast het afschrikkende effect en het zakken voor de toets melden geïnterviewden ten slotte nog dat de groep late aanmelders voor de pabo's nu ook vaak niet meer kunnen starten, omdat zij niet genoeg tijd meer hebben om zich voor te bereiden op de toets of omdat de toetsmogelijkheid al is gepasseerd. De geïnterviewden betonen zich in het algemeen niet zo rouwig dat deze groep 'late beslissers' niet kan starten, omdat in deze groep het risico op uitval en switchen relatief groot is en motivatie vaker een probleem is.

Door zakken voor de toets en het afschrikkende effect start al met al een deel van de belangstellenden niet aan de pabo. Opgemerkt is dat verwante opleidingen als pedagogiek daar weer van profiteren doordat de aanmelding zich dan daarheen verlegt. Per saldo zien de geïnterviewden dat er enerzijds een gewenst effect is op de instroom: de echt kansloze instromers aan de onderkant vallen weg ('studenten van wie je na een week al weet dat ze het niet gaan halen') doordat ze de toets mijden of ervoor zakken, maar dat er anderzijds een onterechte afschrik van studenten is en een volgens veel geïnterviewden onevenredig negatief effect op de instroom vanuit bepaalde groepen, met name kandidaten met een migratieachtergrond.

Effect op de uitval

De meeste geïnterviewden melden – conform landelijke trend – dat het studiesucces en het studierendement (licht) zijn toegenomen na invoering van de vooropleidingseisen; een deel van de geïnterviewden ziet daar geen duidelijk effect op. Vakdocenten merken veelal wel dat ze sneller door de stof kunnen en dat ze (iets) meer ruimte en tijd in het curriculum overhouden om te besteden aan bijvoorbeeld didactische vaardigheden. Een deel van de pabo's ziet ook positieve neveneffecten doordat de toetsen zorgen voor een selectie op studietempo en reflectievaardigheden en dergelijke. Het gemiddelde niveau van de eerstejaarsstudenten is volgens hen gestegen. Dat komt volgens hen met name doordat men de groep laatkiezers en twijfelaars kwijt is en ten tweede doordat aan de onderkant men een groep kwijt is met relatief lage cognitieve vaardigheden, die (terecht) niet door de toetsing komen. Het effect op het niveau is dus niet alleen (dan wel niet zozeer) dat eerstejaars studenten beter voorbereid zijn en daarmee een meer homogene groep vormen, maar ontstaat ook doordat de groep minst cognitief begaafden en de groep minst gemotiveerden door de toetsing vooraf eruit gefilterd worden. De pabo's nuanceren voorts dat uitval en switchen nooit nul zullen zijn, omdat er altijd studenten zijn voor wie de pabo toch niet de juiste keuze blijkt te zijn.

Effect op het curriculum pabo

Voornaamste doel van de eisen was volgens het merendeel van de respondenten om het basisniveau van pabostudenten te verhogen en een meer homogene groep studenten te bereiken. Daarmee zou er meer ruimte in het curriculum vrij kunnen komen, onder meer doordat bijspijkeren van de basiskennis niet meer nodig is, en wordt studiesucces groter en uitval minder en verbetert de kwaliteit van de pabo. Vanuit de pabo's wordt beaamd dat het lesgeven en werken in het eerste pabo-jaar makkelijker is geworden. De groep is inderdaad (wat) homogener geworden en de gemiddelde kwaliteit is hoger. De meerderheid van de pabo's merkt dat hierdoor, doordat er minder achterblijvers zijn, docenten sneller door de stof kunnen. Op pabo's zijn ook de bijspijkercursussen voor de getoetste vakken in jaar één verdwenen.

De concrete invloed van de invoering van de vooropleidingseisen op het curriculum van de pabo is echter niet eenduidig of duidelijk. Binnen het domein geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek is er een (lichte) verschuiving van kennis naar didactiek, buiten dat domein is er geen effect op het curriculum zichtbaar. De druk op het curriculum blijft groot, ook doordat de eisen in de kennisbases in de afgelopen jaren volgens geïnterviewden nog zijn verhoogd. Het effect van de vooropleidingseisen op het pabo-curriculum lijkt hiermee subtiel en marginaal van aard. Het bereiken van de doelstelling dat vooropleidingseisen het overbeladen curriculum van de pabo kan ontlasten, kan hiermee niet worden aangetoond.

Wel is positief dat overal de bijspijkercurssussen voor geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek zijn vervallen. Ook blijkt uit de interviews dat de doelstelling dat er meer ruimte in het curriculum is voor didactiek in elk geval deels is gerealiseerd.

Overige effecten volgens de pabo's

Positieve neveneffecten zijn volgens veel pabo's dat studenten meer gemotiveerd zijn. Daarnaast lijken studenten volgens meerdere pabo's een bewustere studiekeuze te maken en heeft de pabo een 'moeilijker' en serieuzer imago gekregen.

6.1.5 Samenvattend: beeld van het draagvlak bij pabo's

Bij de meeste geïnterviewde pabo's is er draagvlak voor de vooropleidingseisen. De toetsen zijn intern geaccepteerd, de uitvoering verloopt soepel en ook de studenten zijn in het algemeen aan de vooropleidingseisen gewend. Daarnaast ziet men er ook de voordelen van in, zoals een hoger niveau in het eerste jaar en minder uitval. Ook wordt gezien dat de vooropleidingseisen het niveau van de pabo verhogen en het imago (kunnen) verbeteren en dat dit ook mensen juist kan aantrekken. De grootste niveaueverschillen tussen studenten zijn verdwenen, de studentengroep is homogener geworden en de kwaliteit van de lessen kan daardoor hoger zijn. In de meeste gevallen is er ook enige ruimte in het curriculum vrijgevallen om meer aandacht te besteden aan andere (didactische) vaardigheden.

Meerdere geïnterviewden wijzen echter nadrukkelijk ook op het negatieve effect op de instroom dat bij hen speelt en ook vinden enkele geïnterviewden dat de leerstof ook gewoon in het eerste jaar pabo aangeleerd en getoetst kan worden. Voor sommige pabo's speelt sterk mee dat vooral bepaalde groepen extra worden afgeschrikt of zakken voor de toetsen, met name mensen met een migratieachtergrond, nieuwkomers, eerstegeneratiestudenten en deeltijders. Hiervoor kunnen volgens geïnterviewden een betere communicatie over de eisen en een betere ondersteuning en voorbereiding (deels) ook oplossingen zijn.

Achter de algehele beoordeling van de vooropleidingseisen zit bij pabo's een bredere discussie en beleidskader. Veel gesprekspartners betogen dat de vooropleidingseisen niet op zichzelf staan, maar onderdeel zijn van een breder pakket aan maatregelen conform de adviezen van de commissie Meijerink, die het imago en de kwaliteit van de pabo moeten verbeteren. Er is weinig enthousiasme om daar nu weer elementen uit te halen, omdat de verschillende bouwstenen met elkaar samenhangen en op termijn elkaar kunnen versterken. Beter wordt het veelal gevonden om verbeteringen op korte termijn te zoeken in de voorbereiding op en de communicatie over de toetsen, met name richting de genoemde doelgroepen.

Per saldo is er bij een meerderheid (circa twee derde deel) van de geïnterviewde pabo's (inclusief de pabo's die in verband van het LOBO zijn gesproken) steun voor behoud van de vooropleidingseisen en is er bij de overige gesprekspartners bij de pabo's of twijfel en enkele keren afwijzing van de vooropleidingseisen. Twijfelaars wijzen er op dat er weinig problemen zijn, maar ook weinig positieve effecten en dat de toetsing ook in het eerste pabo-jaar kan en dat er een negatieve impact op bepaalde groepen is. Bij de afwijzers is het hoofdargument dat de drempel voor de pabo voor bepaalde doelgroepen (met name personen met een migratieachtergrond) te hoog is geworden terwijl de pabo's juist gebaat zijn bij meer diversiteit en multiculturaliteit.

Onverlet het draagvlak voor de vooropleidingseisen is een belangrijke vaststelling dat er een brede wens is om samen met alle betrokkenen de vooropleidingseisen opnieuw onder de loep te nemen en de procedures, de voorbereiding op en de inhoud van de toetsen te herijken. Uit deze evaluatie komen signalen dat het gesprek hierover wordt aangehouden totdat na deze evaluatie nieuwe duidelijkheid ontstaat over vooropleidingseisen, maar dat er een grote bereidheid is om in de nieuwe periode de inhoud en procedures tegen het licht te houden en te leren van de voorgaande periode. Hoofdagendapunten zijn daarbij volgens de pabo's:

- het afschrik-effect minimaliseren, voor mbo'ers en met name mensen met een migratieachtergrond.
- de voorbereiding verder verbeteren en uniformeren, waarbij de pabo's meer het voortouw (met financiële middelen) zouden moeten krijgen;
- de slaagkans voor de toetsen zo mogelijk meer cultuurneutraal te maken;
- de kerndoelen van de toetsing samen helder vaststellen en de inhoud daarop herijken.

De voorkeuren bij de pabo's liggen hiermee dus meestal niet bij afschaffing van de vooropleidingseisen, maar bij het optimaliseren daarvan en het minimaliseren van de negatieve neveneffecten. Als de vooropleidingseisen vervallen, dan is een belangrijke zorg bij de pabo's om de huidige voorbereiding op de pabo vanwege de vooropleidingseisen zo goed mogelijk te behouden en op een of andere manier blijvend te integreren in de aanmelding en de toelating tot de pabo en het eerste pabojaar.

6.2 Ervaringen bij decanen havo-scholen

6.2.1 Proces en communicatie

Bij het proces en het moment van toetsing hebben de decanen in het havo weinig kanttekeningen. De toets kan ingepland worden na de eindexamens; een enkele keer wordt aangegeven dat het eindexamenjaar wel al druk is. De voorlichting over de vooropleidingseisen wordt toereikend gevonden, decanen zijn ondersteunend in dat proces. Decanen vinden ook dat de toetsen goed te halen zijn. Respondenten stellen dat leerlingen tijdig op de hoogte zijn van het systeem en de procedure van toetsing. Leerlingen weten ook veel zelf of worden erop gewezen. Met name wordt verwezen naar de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl, die als toereikend wordt beoordeeld door de decanen. De tijdige voorlichting bij de pakket- en vakkenkeuze in aansluiting op de pabo (mede om toetsen te voorkomen) wordt met name belangrijk genoemd. Havisten worden doorgaans al vroeg (vanuit loopbaanbegeleiding) gewezen op de toetsen en dat studenten hier rekening mee kunnen houden in hun profiel- en vakkenkeuze.

6.2.2 Voorbereiding op de toetsen

In het algemeen noemen de decanen de voorbereidingsmogelijkheden toereikend. In sommige gevallen is er een samenwerking met een pabo, bijvoorbeeld in de vorm van voorbereidingslessen/-middagen. Decanen zijn het er over eens dat leerlingen voldoende in staat worden gesteld de toetsen te halen. In sommige gevallen kunnen havisten extra begeleiding of summerschools volgen op de hogescholen, maar in de meeste gevallen zijn ze in staat om zelfstandig de toetsen voor te bereiden.

6.2.3 Effecten van de vooropleidingseisen

Het algemene beeld bij de decanen is dat de vooropleidingseisen havisten niet tegenhouden om naar de pabo te gaan. Soms werken de eisen in eerste instantie afschrikkend, maar is er na een gesprek geen reden meer om er niet voor te gaan, ook als uitgelegd wordt dat de toetsing op havo 3 niveau is. Enkele decanen geven aan dat de rekentoets in het eerste pabo-jaar eerder leerlingen afschrikt en dat leerlingen ook eerder worden tegengehouden door de zwaarte en de werkdruk van het vak leerkracht.

Ook vanuit de decanen is aangegeven dat de eisen kunnen zorgen voor een bewustere studiekeuze en voor een zelfselectie bij twijfelaars, en dat de eisen ook statusverhogend kunnen werken, voor een gevoel van erkenning zorgen. Een decaan vreest voor een afschrik-effect in combinatie met andere maatregelen (zoals een angst voor hogere studieschulden als men een verkeerde keuze maakt); leerlingen zouden daardoor nu vaker kiezen voor haalbare, zekere opties. Er zou nog ruimte moeten zijn om een fout te maken. Enkele decanen geven aan dat ze het vreemd vinden dat leerlingen met een havo-diploma niet direct toelaatbaar zijn tot een vervolgopleiding in het hbo.

Een aantal decanen merkt dat leerlingen vanuit het havo vanwege de vooropleidingseisen gemiddeld gezien een bewustere studiekeuze maken en dat het studierendement daardoor gestegen is.

6.2.4 Samenvattend: beeld van draagvlak bij de decanen havo

De helft van de geïnterviewde decanen is voor behoud van de vooropleidingseisen en bij de andere helft is er deels twijfel en deels afwijzing c.q. is men voorstander van verplaatsing van de toetsing naar het eerste jaar van de pabo. Ondanks dat de toetsen vaak geen probleem vormen voor havisten en een positief effect hebben op bewust kiezen en het studierendement, is een deel van de decanen ten principale van mening dat deze onzinnig zijn wanneer je een havo-diploma hebt. Een havo-diploma zou toegang tot het hbo moeten bieden. Voor mbo'ers vindt men de toelatingstoetsen wel gepast. Enkeligen geven aan dat de vooropleidingseisen waarschijnlijk niet bijdragen aan het oplossen van het lerarentekort. Tevens is aangegeven dat de toets niet per se het potentieel als pabostudent meet. Voorts is aangevoerd dat reken- en taalvaardigheden belangrijker zijn bij de toegang tot de pabo. Twijfelaars onder de decanen wijzen ook op het feit dat een havo-diploma toegang tot hbo zou moeten bieden, en op de lerarentekorten. Daarnaast is niet iedereen ervan overtuigd dat parate kennis essentieel is in deze tijd. Voorstanders van de vooropleidingseisen geven vooral aan dat de eisen geen drempel vormen voor leerlingen en dat het zorgt voor bewustwording ten aanzien van de keuze voor de pabo en een imagoverbetering bij de pabo.

6.3 Ervaringen bij coördinatoren in het mbo

6.3.1 Proces en communicatie

Bij het proces en de voorlichting rondom de vooropleidingseisen hebben ook de coördinatoren in het mbo weinig negatief commentaar. Over de planning van de toetsen is men positief. De voorlichting over de eisen is volgens hen voldoende en voldoende tijdig en de studenten worden ook tijdig voorgelicht over het keuzedeel 'Voorbereiding pabo'. Respondenten vinden dat hiermee leerlingen tijdig op de hoogte zijn van het systeem en de procedure van de vooropleidingseisen.

6.3.2 Voorbereiding op de toets

Een aantal opleidingscoördinatoren geeft aan dat de haalbaarheid van de toetsen voor mbo'ers vooral afhankelijk is van een gedegen voorbereidingsmogelijkheid. Opleidingscoördinatoren zijn het er over eens dat leerlingen voldoende in staat worden gesteld de toetsen te halen. In het mbo begint men al in het eerste jaar met voorlichting over de keuzedelen, waaronder het keuzedeel 'Voorbereiding pabo'. Op vrijwel alle mbo's is zo'n keuzedeel 'Voorbereiding pabo' geïntroduceerd, dat meestal ontwikkeld is in overleg met een pabo. Vaak geven docenten van het mbo en van de pabo over en weer les. Het keuzedeel voor mbo'ers wordt in de meeste gevallen als voldoende voorbereiding gezien, maar enkele coördinatoren geven aan dat de voorbereiding op en door de pabo zoals deze in eerste instantie plaatsvond, beter was. De trajecten vanuit de pabo werden als zeer positief ervaren. Dat gedegen samenwerking met de pabo belangrijk wordt gevonden, blijkt ook uit het feit dat aangegeven is dat deze samenwerking nog steeds intensief kan zijn. Soms gaat de samenwerking verder en volgen mbo-studenten al lessen op de pabo om de overstap naar het hbo te vergemakkelijken.

6.3.3 Inhoud van de toetsen

Enkele coördinatoren in het mbo vragen zich af of de toelatingstoetsen het juiste toetsen. De kennis die wordt getoetst beklijft vaak niet; opgemerkt is dat het beter is om de toetsing meer te richten op generieke vakken of houdingsaspecten (breder toetsen).

6.3.4 Effecten van de vooropleidingseisen

De coördinatoren in het mbo merken dat studenten vanwege de vooropleidingseisen een bewustere studiekeuze maken en dat het studierendement bij de instromers gestegen is. Studenten zijn niet alleen voorbereid op de toetsen maar ook op de pabo en het hbo als geheel.

De opleidingscoördinatoren in het mbo zijn verdeeld over het afschrikeffect van de toelatingstoetsen: een deel denkt dat dit niet of amper meer aanwezig is, het andere deel denkt van wel. Wat volgens geïnterviewden ook een rol speelt bij de belangstelling voor de pabo is dat de werkgelegenheid voor onderwijsassistenten momenteel zeer goed is. Studenten kunnen daardoor eerder aan het werk als onderwijsassistent. Ook is aangegeven dat het afschrikeffect (vooral) ook nog steeds zit bij taal en rekenen en de toetsen daarvoor in het eerste jaar van de pabo. Ook geven enkele coördinatoren aan dat eerder de zwaarte van het beroep leerkracht afschrikt dan de vooropleidingseisen.

6.3.5 Samenvattend: beeld van het draagvlak bij de coördinatoren mbo

Al met al is ongeveer de helft van de geïnterviewde opleidingscoördinatoren in het mbo voor behoud van de vooropleidingseisen en de helft voor afschaffing. Het lerarentekort wordt volgens de meeste coördinatoren niet opgelost met deze toetsen. Ook is aangevoerd dat de toetsen beter een onderdeel van het eerste pabojaar zouden kunnen zijn. Enkele coördinatoren geven aan dat een goede voorbereiding op de pabo wel essentieel blijft en hoe dan ook behouden zou moeten worden. Bij de hoofdargumenten pro en contra de toelatingstoetsen komen de bekende argumenten weer bovendien. Voor afschaffing pleit bij deze groep geïnterviewden met name dat vanwege de lerarentekorten het niet gewenst is om belangstellenden voor de pabo af te schrikken en volgens sommige geïnterviewde opleidingscoördinatoren is dat afschrikeffect een reële factor. Voor behoud van de toelatingstoetsen pleit dat sommige opleidingscoördinatoren in het mbo het afschrikeffect nuanceren en anderzijds wel de voordelen zien dat mbo'ers bewustere keuzes maken voor de pabo en zich beter op de pabo voorbereiden.

7 Samenvatting en conclusies

7.1 Samenvattend beeld en advies

Het eindoordeel over de vooropleidingseisen is een lastige en complexe afweging. De eisen passen in een breder pakket aan maatregelen die de kwaliteit en het imago van de pabo en van het lerarenberoep moeten verhogen. De keerzijde van de toelatingstoetsen is dat er mogelijk potentieel voor de pabo verloren gaat. Complicerend is dat de effecten van de maatregel op zowel de korte als op de lange(re) termijn dienen te worden bezien. Bij maatregelen kunnen op de korte termijn de negatieve aspecten en aanloopproblemen domineren, maar kan er op langere termijn een gunstiger beeld ontstaan. De uitdaging bij beleidsevaluaties is dat de momentopname vaak tussen de korte termijn en de langere termijn in zit. Bij de evaluatie van de vooropleidingseisen is dit ook aan de orde en is zichtbaar dat het negatieve effect op de instroom aanvankelijk groot was, maar inmiddels is verminderd en deels gecompenseerd wordt door een lagere uitval na het eerste jaar van de pabo en door een gestegen instroom bij de deeltijd en duale pabo-opleidingen. De impact op de kwaliteit, het imago van en de ruimte binnen de pabo lijken eveneens een zaak van langere adem. Positief is dat de vooropleidingseisen thans goed ingeburgerd lijken en goed bekend zijn bij de doelgroep en dat er bij veel betrokkenen begrip en draagvlak is voor de vooropleidingseisen. De grote winst is echter ook (nog) niet goed of breed waarneembaar, bijvoorbeeld bij de kwaliteit van stagiairs en afgestudeerden en de ruimte in het curriculum.

De in deze evaluatie gebleken positieve, negatieve en neutrale aspecten van de vooropleidingseisen c.q. de argumenten rondom deze eisen zijn hieronder samengevat.

Positief:

- bewustere keuze voor pabo en een verbeterde motivatie;
- betere voorbereiding op de pabo;
- meer homogene groep studenten;
- groep echt ongeschikte kandidaten valt voor de start van de pabo terecht af;
- minder uitval en studiewissel (switchen) pabo, de combinatie van instroom en uitval ontwikkelt zich positief;
- proces van toetsing en de voorlichting zijn goed geregeld/bekendheid van de toetsen is groot;
- groep late aanmelders die vanwege een verminderde motivatie en/of voorbereiding voorheen waren uitgevallen tijdens de pabo, start nu niet aan de pabo;
- er is (iets) meer tijd in het pabo-curriculum voor didactische vaardigheden bij de zaakvakken;
- eisen kunnen volgens een deel van de respondenten ook nieuwe belangstelling voor de pabo creëren;
- de individuele deelname vanuit het mbo aan de toelatingstoetsen is in de afgelopen paar jaar sterk gestegen.

Neutraal:

- voorbereiding op de toetsen wordt overwegend goed beoordeeld maar kan nog beter;
- er wordt wisselend (vaak weinig of geen) effect gezien op de kwaliteit van stagiairs/pabo-gediplomeerden;
- pabo-studenten ervaren tijdens de studie wisselend (vaak weinig/geen) inhoudelijk voordeel van de voorbereiding op de toetsen.

Negatief:

- afschrikkeffect op mbo'ers wordt wisselend beoordeeld, maar het is aannemelijk dat er een afschrikkeffect is;
- afschrikkeffect en vaker zakken bij vooral kandidaten met een migratieachtergrond is onevenredig groot, instroom in de pabo door personen met een migratieachtergrond is relatief sterk gedaald;
- de instroom in de voltijdse pabo is direct na invoering van de maatregel fors gedaald en daarna weer gestegen maar is thans nog niet op het niveau van voor de vooropleidingseisen;
- de gedaalde instroom in de voltijds pabo wordt deels maar niet volledig gecompenseerd door de gedaalde uitval en de gestegen instroom bij de deeltijd en duale pabo;
- mbo'ers zakken vaker voor de toetsen dan havisten;
- havo- en mbo-diploma biedt voor andere hbo-opleidingen wel direct toegang.

Bij betrokkenen en uit de kwantitatieve analyses blijken met name zorgen over de toegankelijkheid van de pabo voor personen met een niet-westerse migratieachtergrond en ook de instroom vanuit het mbo algemeen. Pabo's hebben een wens om met hun studenten een afspiegeling te zijn van de bevolking en de vooropleidingseisen lijken dit streven te hinderen doordat kandidaten met een migratieachtergrond zich vaker laten afschrikken en vaker zakken voor de toelatingstoetsen. Pabo's leiden dit mede af uit de gedaalde diversiteit bij hun eerstejaars studenten. Dit vormt het belangrijkste aandachtspunt bij de beleidsdiscussie over de toekomst van de vooropleidingseisen. Dit laat onverlet dat in deze evaluatie ook is gebleken dat de instroom in de pabo na 2015-2016 weer aantrekt, de uitval is verlaagd, dat recent de belangstelling vanuit het mbo voor de toelatingstoetsen sterk is gestegen en dat de trend in de instroom en de uitval op termijn uitzicht biedt op een pabo-uitstroom die weer op het niveau van voor de vooropleidingseisen ligt.

7.2 Beantwoording afzonderlijke onderzoeksvragen

Hierna zijn de afzonderlijke onderzoeksvragen kort beantwoord.

Voldoen de inhoud en de hoogte van de vooropleidingseisen?

Qua inhoud zijn er uit deze evaluatie geen duidelijke, breed gedragen wensen tot verandering gekomen. De inhoud van de toetsen correspondeert met de inhoud van de vakken die in het basisonderwijs en tijdens de pabo-opleiding worden aangeboden. De vraag is wel vaak gesteld wat je wil meten met de toetsen: kennis versus inzicht, ook andere aspecten en vaardigheden? Door vrij veel respondenten is de nadruk op kennisvragen genuanceerd: kennis kunnen leraren ook opzoeken tijdens de lesvoorbereiding, aspirant studenten vergeten de opgedane kennis vaak snel weer en een kennisniveau zegt weinig over de geschiktheid als leerkracht. Daar staat een grotere groep respondenten bij de (aspirant) studenten en in het scholenveld po tegenover die een minimaal niveau van basiskennis bij (aankomend) leraren belangrijk vindt ('boven de stof staan'). Vanuit de pabo's is aangevoerd dat de toetsen indirect ook andere aspecten meten als motivatie en doorzettingsvermogen (kandidaten moeten zich op de toetsen voorbereiden) en studiehouding (zoals het kunnen verwerken van vrij veel informatie in korte tijd).

Qua niveau zijn de toelatingstoetsen op havo 3 niveau genormeerd. De toetsen blijken in de praktijk vaak een struikelblok voor kandidaten, met name vanuit het mbo. Uit de open antwoorden blijkt hierbij dat vrij veel kandidaten de toetsen moeilijk vinden. Anderzijds is in dit onderzoek ook vaak aangegeven dat dit wel het niveau is waarop je (minimaal) moet toetsen.

In het algemeen is er uit dit onderzoek wel een behoefte gebleken om de inhoud en het niveau van de toetsen te herijken aan de doelen van de vooropleidingseisen.

Worden de goede kennisgebieden getoetst?

Uit dit onderzoek blijken geen grote bezwaren tegen de getoetste kennisgebieden. Als gevraagd wordt naar andere eisen, dan worden vaak eisen genoemd ten aanzien van taal- en rekenvaardigheden.

Hoe vindt de vertaling plaats van de eisen in de regeling naar de toetsing in praktijk?

Het proces van toetsontwikkeling verloopt ordentelijk. Er is voorzien in een adequate procedure, met betrokkenheid van de vaksecties vanuit de pabo die in de vaststellingscommissie voor de toetsen mede bepalen welke vragen aanpassing behoeven qua inhoud en/of niveau. SLO heeft handreikingen voor de diverse vakken samengesteld. Ook hierbij zijn pabodocenten betrokken geweest. Regelmatig worden nieuwe vragen ontwikkeld, getest en uiteindelijk ingezet in de toetsen.

Zijn het systeem en de procedure van toetsing van de bijzondere nadere vooropleidingseisen toegankelijk en transparant?

De bekendheid van de vooropleidingseisen bij aspirant pabostudenten is groot. Het systeem van eisen en toetsing is in korte tijd ingeburgerd geraakt en leidt tot weinig aandachtspunten. Wel is herhaaldelijk opgemerkt dat het systeem nog duidelijker zou kunnen zijn, als de toelatingstoetsen gelijk voor alle aanmelders, ook bijvoorbeeld voor vwo'ers, zouden gelden.

Hoe worden de vooropleidingseisen ervaren en wat is – na enkele jaren ervaring – het draagvlak onder pabo's, studenten en afnemend veld?

Het draagvlak voor de vooropleidingseisen wisselt van gemiddeld neutraal/kritisch tot positief. Meest kritisch (gemiddeld neutraal tot oneens) zijn, niet verrassend, de mbo'ers die zakten voor een toelatingstoets. Een gemiddeld neutraal oordeel (de helft is het eens, de andere helft oneens) is er bij de bevroegde decanen in het havo en de coördinatoren van mbo-opleidingen. Bij de overige bevroegden is er overwegend draagvlak voor de vooropleidingseisen, met wel kanttekeningen bij vooral het afschrik-effect van de toetsen. Daarbij is er bij deze bevroegden een substantiële groep voorstander van om de eisen in het eerste pabojaar te positioneren, zoals bij de huidige taal- en rekentoetsen.

Wat voor invloed heeft de invoering van de vooropleidingseisen gehad op het curriculum van de pabo? Zorgen de eisen ervoor dat er minder druk komt op het curriculum? Heeft dit een verbetering van de kwaliteit van de opleiding als gevolg?

De niveaueverschillen tussen instromers zijn kleiner geworden en er is daardoor (wat) meer tijd beschikbaar in het curriculum voor didactische en pedagogische vaardigheden. Ook zijn de bijspijkerprogramma's voor de zaakvakken overal vervallen. Dit betreft echter overwegend (kleine) verschuivingen binnen het pabo-programma. Een noemenswaardige vermindering van de overladenheid van het totale pabo-programma is niet geconstateerd. Een effect op de kwaliteit van de pabo-opleiding kan niet goed worden aangetoond en ook een hogere kwaliteit van pabo-gediplomeerden is nog niet goed aan te tonen; sommige respondenten zien bij stagiairs wel een effect op de toerusting en de motivatie, anderen niet. Hierbij speelt mee dat er nog geen cohort afgestudeerden is na invoering van de vooropleidingseisen dat in deze evaluatie kon worden meegenomen.

Hoe wordt het moment van toetsen ervaren door pabo's en studenten? Zijn hierin verbeteringen mogelijk?

Er zijn meerdere toetsmomenten en herkansingsmogelijkheden in het jaar. Uit de bevraging van (aspirant) studenten blijken geen belangrijke negatieve signalen over de mogelijkheden, locaties en momenten om de toetsen af te leggen. Aan de zijde van de pabo's (maar niet door alle pabo's) is opgemerkt dat de late herkansingen hen voor logistieke uitdagingen kunnen plaatsen, omdat dan pas heel laat bekend is hoeveel studenten exact in een nieuw studiejaar zullen starten.

Worden aankomende studenten voldoende in staat gesteld aan de toelatingseisen te voldoen?

In het algemeen worden de mogelijkheden tot voorbereiding op de toetsen als toereikend gezien. Voor mbo'ers is het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' van belang, waarbij in deze evaluatie is aangetekend dat de toetsing in dit keuzedeel een andere invulling en opzet heeft dan de toelatingstoetsen, waardoor de aansluiting van de leerstof in het keuzedeel op de toelatingstoetsen minder groot is dan zou kunnen. Voor de overige kandidaten hebben pabo's veelal een aanbod, met de kanttekening dat de landelijke financiering hiervan is weggevallen. Uit dit onderzoek is verder het belang van de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl voor de individuele voorbereiding (zelfstudie) van kandidaten gebleken.

Is de informatie over de bijzondere nadere vooropleidingseisen toereikend voor aankomende studenten?

In deze evaluatie zijn er in het algemeen geen aandachtspunten bij de voorlichting aan aspirant pabostudenten gebleken. De bekendheid van de toetsen is hoog en de communicatie over de eisen wordt algemeen als adequaat gezien. Wel zijn er aanwijzingen dat een gerichte voorlichting en begeleiding van deelgroepen zoals mensen met een migratieachtergrond zinvol is, omdat dit hen mogelijk over de drempel van de toelatingstoetsen kan helpen.

Hoe is in het mbo, het vo en door de pabo's ingespeeld op de toelatingseisen? Welke succesfactoren en knelpunten zijn er hierbij, onder andere op het vlak van samenwerking met de pabo's?

Samenwerking mbo en hbo in het keuzedeel is overal zichtbaar. De direct na invoering van de eisen door de pabo's opgezette voorbereidingsstructuur werd goed gewaardeerd. De samenwerking tussen havo-scholen en pabo's is weinig intensief. De aanvankelijke overheidssubsidie voor de ondersteuning vanuit de pabo's is een veelgenoemde succesfactor voor de samenwerking.

Zijn de doelen van de invoering van de bijzondere nadere vooropleidingseisen bereikt?

De beoogde doelen van de vooropleidingseisen zijn overwegend minimaal deels gerealiseerd:

- De nadere vooropleidingseisen leiden tot een hoger instroomniveau, zij het niet alleen door de beoogde betere voorbereiding op de pabo, maar ook door een (zelf)selectie-effect.
- Zoals hierboven al is aangegeven zijn de niveauverschillen tussen instromers kleiner geworden en er is daardoor (wat) meer tijd beschikbaar in het curriculum voor didactische vaardigheden. Een noemenswaardige vermindering van de overladenheid van het totale pabo-programma is niet geconstateerd.
- Uitval en switchen gedurende de pabo zijn gedaald. De verklaring hiervoor lijkt minder te zitten bij het vanwege de voorbereiding gestegen kennisniveau en meer bij een selectie via de toetsen op motivatie, competenties en algemene studievaardigheden.
- Hierboven is al aangegeven dat de beoogde hogere kwaliteit van pabo-ge diplomaerden nog niet goed aan te tonen is.

7.3 Hoe verder?

Bij de vraag hoe nu verder is van belang dat het draagvlak voor de vooropleidingseisen bij de verschillende respondentengroepen wisselt van gemiddeld neutraal/ neutraal-kritisch tot gemiddeld positief. Gemiddeld neutraal of neutraal-kritisch zijn de mbo'ers die zakken voor een toelatingstoets, decanen in het havo en de coördinatoren van mbo-opleidingen. Bij de overige bevroegden (studenten en aankomend studenten, pabo's en scholenveld po) is er overwegend draagvlak voor de vooropleidingseisen, waarbij er wel ook in deze groepen gewezen wordt op een afschrikkende en een substantiële groep voorstander is om de eisen in het eerste pabo-jaar te positioneren, zoals de huidige taal- en rekentoetsen. Bij de wens van aanvullende eisen zijn vaak taal- en rekenvaardigheden genoemd. Mogelijk hebben sommige respondenten een soort ruil voor ogen: taal en rekenen vooraf toetsen en geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek in het eerste jaar van de pabo.

Echter, omdat herhaaldelijk het afschrik-effect van taal- en rekentoetsen groter is genoemd dan van de huidige toelatingstoetsen, zou zo'n ruil waarschijnlijk de nadelige effecten op de pabo-instroom niet oplossen en het afschrik-effect eerder verergeren.

In het algemeen zijn er vier opties bij de vooropleidingseisen te onderscheiden.

1. Behoud van de vooropleidingseisen

Bij deze optie komt er uit de evaluatie een behoefte om het gesprek te voeren over de optimalisering van de maatregel. Agendapunten voor dat gesprek die uit de voorliggende evaluatie blijken, zijn:

- Het afschrik-effect minimaliseren voor mbo'ers en met name mensen met een migratieachtergrond.
- De voorbereiding verder verbeteren en uniformeren, waarbij de pabo's meer het voortouw (met financiële middelen) zouden kunnen krijgen.
- De slaagkans voor de toetsen zo mogelijk meer cultuurneutraal te maken, de aard van de toetsing zo mogelijk beter laten aansluiten op mbo'ers en de slaagkans daardoor optimaliseren;
- De kerndoelen van de toetsing samen helder vaststellen (basiskennis borgen, selectie-instrument, inzicht of kennis meten, ook andere kennis, vaardigheden en motivatie/geschiktheid meten?) en de inhoud daarop herijken.

2. Afschaffing van de vooropleidingseisen

Bij deze optie is een belangrijke zorg bij veel geïnterviewden om de vanwege de vooropleidingseisen verbeterde voorbereiding op de pabo zo goed mogelijk te behouden en zo mogelijk op een andere manier te integreren in de aanmelding en de toelating tot de pabo. Op die manier zou toch de opbrengst van de huidige vooropleidingseisen behouden kunnen blijven dat er in jaar 1 van de pabo minder verschillen zijn in basiskennis tussen studenten.

3. De huidige toelatingstoetsen in jaar 1 positioneren

Het selectie-effect bij instroom kan verminderen, maar de uitval aan het eind van jaar 1 kan dan wel weer groeien. Kanttekening is voorts dat deze optie minder bijdraagt aan het doel van minder verschillen tussen studenten en het afschrik-effect mogelijk niet geheel oplost; in de interviews is aangegeven dat er vanuit de taal- en rekentoets in jaar 1 immers ook een afschrik-effect uitgaat op aspirant studenten.

4. Toelatingstoetsen met de mogelijkheid van een voorwaardelijke start

In die aanpak blijven de thans voor bepaalde groepen verplichte toelatingstoetsen en de voorbereiding daarop bestaan. Bij slagen volgt er een vrijstelling in het eerste jaar van de pabo, bij zakken is er een voorwaardelijk toelating waarbij in jaar 1 de kennis dient te worden bijgespijkerd in directe relatie tot het bindend studieadvies. Om te stimuleren dat aanmelders zich goed blijven voorbereiden op de toetsen, is een mogelijkheid dat elke kandidaat maar één herkansing mag meenemen in het eerste pabojaar. Alternatieve mogelijkheid is een staffel waarbij beneden een bepaald aantal goede antwoorden er geen toelaatbaarheid is, daarboven een voorwaardelijke toelaatbaarheid en bij toetsresultaten volgens de huidige norm er een vrijstelling is voor de toets in jaar 1.

Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 3.1: Aantal gemaakte toetsen, 2014-2015 - 2018-2019 (bron: Cito)	22
Figuur 3.2: Slagingspercentages per toets naar vooropleiding, 2015 - 2018-2019 (bron: Cito).....	22
Figuur 4.1: Aspirant studenten: kennis van vooropleidingseisen vóór aanmelding (bron: enquête aspirant studenten)	28
Figuur 4.2: Aspirant studenten: voorbereiding op de toelatingstoetsen (bron: enquête aspirant studenten)	28
Figuur 4.3: Aspirant studenten: deelname mbo keuzedeel 'Voorbereiding pabo', naar opleiding (bron: enquête aspirant studenten)	29
Figuur 4.4: Aspirant studenten: gebruik leermiddelen van goedvoorbereidnaardepabo.nl (bron: enquête aspirant studenten)	29
Figuur 4.5: Aspirant studenten: meest waardevolle leermiddel bij voorbereiding op de toetsen (bron: enquête aspirant studenten)	30
Figuur 4.6: Aspirant studenten: oordeel over aansluiting toets op de aangeboden leerstof (bron: enquête aspirant studenten)	30
Figuur 4.7: Aspirant studenten: aansluiting leerstof en toetsen volgens mbo-studenten naar wel en niet volgen van keuzedeel (bron: enquête aspirant studenten)	31
Figuur 4.8: Aspirant studenten: oordeel over vooropleidingseisen per vakgebied (bron: enquête aspirant studenten)	32
Figuur 4.9: Aspirant studenten: oordeel vooropleidingseisen naar vak en vooropleiding (bron: enquête aspirant studenten)	32
Figuur 4.10: Aspirant studenten: invloed vooropleidingseisen op besluit aanmelding pabo (bron: enquête aspirant studenten)	34
Figuur 4.11: Aspirant studenten: oordeel over stellingen, naar vooropleiding (bron: enquête aspirant studenten)	35
Figuur 4.12: Aspirant studenten: vooropleidingseisen voor andere gebieden? (bron: enquête aspirant studenten)	36
Figuur 4.13: Aspirant studenten: tevredenheid over aspecten van de toets (bron: enquête aspirant studenten)	37
Figuur 4.14: Aspirant studenten: ingeschatte succeskans toets (bron: enquête aspirant studenten).....	37
Figuur 4.15: Huidige studenten: aandeel toets(en) gemaakt, per vakgebied (bron: enquête huidige pabostudenten)	38
Figuur 4.16: Huidige studenten: oordeel vooropleidingseisen naar vak en vooropleiding (bron: enquête huidige pabostudenten).....	39
Figuur 4.17: Huidige studenten: vooropleidingseisen voor andere gebieden? Meerdere antwoorden mogelijk (bron: enquête huidige pabostudenten)	40
Figuur 4.18: Huidige studenten: oordeel over stellingen, naar vooropleiding (bron: enquête huidige pabostudenten)	41
Figuur 4.19: Huidige studenten: leren voor toelatingstoetsen draagt bij aan het succes van... (bron: enquête huidige pabostudenten).....	42
Figuur 4.20: Huidige studenten: beoordeling voorbereidingsmogelijkheid toelatingstoetsen (bron: enquête huidige pabostudenten).....	42
Figuur 5.1: Scholenveld po: oordeel over vooropleidingseisen per vakgebied (bron: enquête scholenveld po)	45
Figuur 5.2: Scholenveld po: oordeel vooropleidingseisen naar perceptie lerarentekort (bron: enquête scholenveld po)	46
Figuur 5.3: Scholenveld po: vooropleidingseisen voor andere gebieden? (bron: enquête scholenveld po)	47

Figuur 5.4: Scholenveld po: impact van de vooropleidingseisen op stagiairs en afgestudeerden (bron: enquête scholenveld po).....	47
Figuur 5.5: Scholenveld po: gevolgen vooropleidingseisen voor stagiairs en afgestudeerden (bron: enquête scholenveld po)	48
Figuur 5.6: Scholenveld po: vooropleidingseisen goed instrument om kwaliteit pabo's te verbeteren, naar perceptie lerarentekort (bron: enquête scholenveld po)	48
Figuur 5.7: Scholenveld po: toekomst vooropleidingseisen (bron: enquête scholenveld po)	49
Figuur 5.8: Scholenveld po: toekomst vooropleidingseisen, naar perceptie lerarentekort (bron: enquête scholenveld po)	49
Tabel 3.1: Individuele deelnemers toetsen, naar vooropleiding, 2017-2018 en 2018-2019	21
Tabel 3.2: Aantal ingeschreven eerstejaars pabostudenten per opleidingsvorm, 2013 - 2018	24
Tabel 3.3: Aantal ingeschreven eerstejaars PABO studenten per hoogste vooropleiding 2013-2018	24
Tabel 3.4: Eerstejaars hbo bachelor bestemming na 1 jaar B Opleiding tot leraar Basisonderwijs, 2012-2017	25
Tabel 4.1: Respons aspirant studenten, naar vooropleiding en geslacht	27
Tabel 4.2: Respons huidige pabostudenten, naar geslacht en vooropleiding	38
Tabel 5.1: Respons scholenveld po	45

